

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΔΥΤΙΚΗΣ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ
ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΗ ΣΧΟΛΗ ΦΛΩΡΙΝΑΣ
ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΟ ΤΜΗΜΑ ΔΗΜΟΤΙΚΗΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ

Τίτλος της εργασίας

Βασίλισσα Αμαλία:

**Απόψεις για την εκπαίδευση, την θρησκεία, την γυναίκα, την
κοινωνία.**

ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΗ ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ
ΤΗΣ ΠΑΝΩΡΑΙΑΣ ΑΝΑΓΝΩΣΤΟΥ

Για την απόκτηση του μεταπτυχιακού τίτλου

Στις « Επιστήμες της αγωγής:

Ζητήματα ιστορίας, ιστορικής εκπαίδευσης και εκπαιδευτικής πολιτικής»

ΦΛΩΡΙΝΑ 2022

Φύλλο εξέτασης

1. Επόπτης: Κιμουρτζής Παναγιώτης

Βαθμός:

Υπογραφή:

Ημερομηνία:

2. Δεύτερος βαθμολογητής: Φούκας Βασίλης

Βαθμός:

Υπογραφή:

Ημερομηνία:

3. Τρίτος βαθμολογητής: Τάχου- Ηλιάδου Σοφία

Βαθμός:

Υπογραφή:

Ημερομηνία:

Γενικός βαθμός:

Η συγγραφέας Αναγνώστου Πανωραία

βεβαιώνει ότι το περιεχόμενο του παρόντος έργου είναι αποτέλεσμα προσωπικής εργασίας και ότι έχει γίνει η κατάλληλη αναφορά στις εργασίες τρίτων, όπου κάτι τέτοιο ήταν απαραίτητο, σύμφωνα με τους κανόνες της ακαδημαϊκής δεοντολογίας.

Υπογραφή:

Ημερομηνία:

Ευχαριστίες

Σε αυτό το σημείο θα ήθελα να ευχαριστήσω θερμά όλο το διδακτικό προσωπικό του ΠΜΣ, ιδιαίτερα όμως τον επιβλέποντα καθηγητή μου, κ. Κιμουρτζή Παναγιώτη, για την άψογη συνεργασία μας, την υπομονή αλλά κυρίως την εμπιστοσύνη που μου έδειξε, την βοήθεια και την καθοδήγηση του για την συγγραφή της διπλωματικής μου εργασίας. Οι συμβουλές του ήταν πολύτιμες.

Θα ήθελα επίσης να ευχαριστήσω την οικογένεια μου και τους φίλους μου, για όλη την ηθική και ψυχολογική στήριξη σ' αυτή μου την προσπάθεια, που για μένα ήταν τεράστια βοήθεια.

Περίληψη

Σκοπός της παρούσας εργασίας είναι να αποτυπώσει τα βασικά στοιχεία της προσωπικότητας της βασίλισσας Αμαλίας, μέσα από τέσσερις άξονες: κοινωνία, θρησκεία, εκπαίδευση, γυναίκα. Για τον σκοπό αυτό, αξιοποιήθηκε ως αφηγηριακή πηγή το δίτομο έργο των Βάνα και Μιχαέλ Μπούσε (2020), με τίτλο *Ανέκδοτες Επιστολές της Βασίλισσας Αμαλίας στον πατέρα της*, που εκδόθηκε πρώτη φορά τον Απρίλιο του 2011. Επιπρόσθετα, η ανάλυση βασίστηκε σε σημαντικές πηγές, όπως τα ημερολόγια της Χ. Λύτ, το βιβλίο του Αλέξανδρου Ζαούση, *Αμαλία και Όθων* (2002) και το βιβλίο της Σωτηρίας Αλιμπέρτη, *Αμαλία η Βασίλισσα της Ελλάδος* (1896), αλλά και επιπλέον σχετική βιβλιογραφία, ελληνική και ξενόγλωσση, καθώς και πηγές από το διαδίκτυο.

Η Αμαλία ήταν όμορφη, έξυπνη, παρορμητική, βαθιά θρησκευόμενη, καλλιεργημένη. Μέσα από τις επιστολές της προς τον πατέρα της ανέδειξε την ειλικρίνεια και τον αυθορμητισμό της, μέσα από τις περιγραφές του παλατιού, του Εθνικού Κήπου, της ελληνικής φύσης, του πάθους της να γίνει μητέρα, του τόπου και των ανθρώπων του, αλλά και του συζύγου της Όθωνα, έναν άπειρο, διστακτικό, αναποφάσιστο και φιλάσθενο Βαυαρό. Αγάπησε την Ελλάδα, ακόμη και στην εξορία. Από νωρίς ανέδειξε τις θαυμαστές της ικανότητες ως η πρώτη βασίλισσα της ανεξάρτητης Ελλάδος.

Χαρακτηρίστηκε για το πλούσιο κοινωνικό και φιλανθρωπικό της έργο, υπήρξε μια γοητευτική και ισχυρή προσωπικότητα, κέρδισε τη συμπάθεια του λαού και εκπροσώπησε ένα πνεύμα προόδου στην κοινωνία της εποχής. Έδειξε συμπάθεια στους αγωνιστές του 1821 και στον λαό, οραματίστηκε με πάθος για την Ελλάδα, επηρέασε την κοινωνία, τη μόδα αλλά και την πολιτική της εποχής. Οι προσπάθειές της εκτιμήθηκαν σε μεγάλο βαθμό, αλλά στιγματίστηκε από την αδυναμία της να τεκνοποιήσει διάδοχο και από την ανάμειξη της στην πολιτική.

Λέξεις κλειδιά: βασίλισσα Αμαλία, κοινωνία, θρησκεία, εκπαίδευση, γυναίκα.

Abstract

The purpose of this thesis is to present the basic elements of Queen Amalia's personality, through four axes: society, religion, education, women. For this purpose, the two-volume work of Vana and Michael Bouse (2020) was used, entitled *Unpublished Letters of Queen Amalia to her father*, which was first published in April 2011. Additionally, analysis was based on important sources like the diaries of Luth, the book of Alexandros Zaousis *Amalia and Otto* (2002), and the book of Sotiria Aliberti, *Amalia the Queen of Greece* (1896), as well on relevant bibliography, and on internet sources.

Amalia was beautiful, intelligent, impulsive, deeply religious and educated. Through her letters to her father, she highlighted her sincerity and spontaneity, via the descriptions of the palace, the National Garden, the Greek nature, her passion to become a mother, the country and its people, as well as her husband Otto, an inexperienced, hesitant, undecided and sickly Bavarian. Amalia loved Greece, even in exile. She revealed her wondrous abilities early as the first queen of independent Greece.

She was characterized for her great social and philanthropic contribution, she was a charming and strong personality, who won the sympathy of people and represented a spirit of progress in the society of that period. Amalia showed sympathy to the fighters of 1821 and to the Greek people, she envisioned with passion for Greece, she influenced the society, the fashion but also the politics. Her efforts were greatly appreciated, but she was stigmatized by her inability to have a child and due to her involvement in politics.

Key words: Queen Amalia, society, religion, education, women

Περιεχόμενα

Περίληψη.....	4
Abstract	5
Περιεχόμενα	6
Λίστα εικόνων	7
Κεφάλαιο 1. Εισαγωγή.....	9
1.1 Αντικείμενο της μελέτης	9
1.2 Σκοπός και μέθοδος εργασίας.....	10
1.3 Δομή εργασίας.....	11
Κεφάλαιο 2. Ιστορικά Στοιχεία	12
2.1 Ιστορική αναδρομή στην περίοδο βασιλείας του Όθωνα.....	12
2.2 Ο γάμος και η έλευση του βασιλικού ζεύγους στην Αθήνα.....	20
2.3 Βιογραφικά στοιχεία της βασίλισσας Αμαλίας και η καθημερινότητα της.....	26
Κεφάλαιο 3. Η προσωπικότητα της βασίλισσας Αμαλίας: κοινωνία, θρησκεία, εκπαίδευση, γυναίκα.....	34
3.1 Η κοινωνία της εποχής και ο ρόλος που έχει η βασίλισσα Αμαλία, το κοινωνικό και φιλανθρωπικό της έργο	34
3.2 Οι θρησκευτικές διαστάσεις της προσωπικότητας της βασίλισσας.....	51
3.3 Οι αντιλήψεις της βασίλισσας για τη μόρφωση και την εκπαίδευση.....	54
3.4 Ο ρόλος του γυναικείου φύλου στην κοινωνία, οι κυρίες της Αυλής και η επιρροή της βασίλισσας στην ζωή της γυναίκας τη εποχής και στη μόδα - η φορεσιά και τα κοσμήματα.....	60
3.5 Η ατεκνία της βασίλισσας.....	88
3.6 Ο ρόλος της βασίλισσας στην πολιτική ζωή	96
3.7 Οι απόψεις και ο χαρακτήρας της Αμαλίας γενικότερα	104
Κεφάλαιο 4. Συμπεράσματα	107
Βιβλιογραφία.....	112

Λίστα εικόνων

Εικόνα 1. Ο νεαρός βασιλιάς Όθωνας.....	14
Εικόνα 2. Η άφιξη του Όθωνα στην Ελλάδα, έργο του Peter Von Hess (1835).....	16
Εικόνα 3. Ο νεαρός βασιλιάς, συνοδευόμενος από Βαυαρούς ιππείς, αποθεώνεται από τον ελληνικό λαό.	16
Εικόνα 4. Η σφραγίδα του κράτους, της περιόδου της απολυταρχίας του Όθωνα	19
Εικόνα 5. Πορτρέτο της Αμαλίας, πρώτης βασίλισσας της Ελλάδας (1836-62)	21
Εικόνα 6. Ο γάμος του Όθωνα και της Αμαλίας	22
Εικόνα 7. Η έλευση του Όθωνα και της Αμαλίας στην Ελλάδα	23
Εικόνα 8. Βασιλικό διάταγμα στην εφημερίδα «ΑΘΗΝΑ» της εποχής εκείνης.....	25
Εικόνα 9. Τα γεγονότα της 3 ^{ης} Σεπτεμβρίου 1843	29
Εικόνα 10. Παλαιά φωτογραφία της εισόδου στον Κήπο.....	30
Εικόνα 11. Ο Βασιλικός Κήπος την εποχή της Αμαλίας	31
Εικόνα 12. Ο Βασιλικός Κήπος: κάτοψη	39
Εικόνα 13. Ο Βοτανικός Κήπος: κάτοψη	43
Εικόνα 14. Η περιοχή του Επταλόφου	46
Εικόνα 15. Ο Πύργος της Βασιλίσσης	48
Εικόνα 16. Το Αμαλίσειο Οικοτροφείο Θηλέων	50
Εικόνα 17. Αικατερίνη Μπότσαρη, κυρία επί των τιμών της βασίλισσας Αμαλίας. Έργο του ζωγράφου της βαυαρικής Αυλής Joseph Karl Stieler (Γιόζεφ Καρλ Στίλερ). Ανάκτορο Νύμφενμπουργκ του Μονάχου.	65
Εικόνα 18. Φωτεινή Μαυρομιχάλη (1826-1878) κυρία επί των τιμών της βασίλισσας Αμαλίας.	66
Εικόνα 19. Η Βιλελμίνη φον Ράινεκ, μια απο τις Κυρίες των Τιμών της βασίλισσας Αμαλίας, Αθήνα (περ.1860)	67
Εικόνα 20. Οι κυρίες της Αυλής της Βασίλισσας Αμαλίας, Philibert Perraud, 1847, Αθήνα	69
Εικόνα 21. Η Φορεσιά της Αμαλίας, καρτ ποστάλ στις αρχές του εικοστού αιώνα, Ναύπλιο, Πελοποννησιακό Λαογραφικό Ίδρυμα.....	70
Εικόνα 22. Η Φορεσιά της Αμαλίας. Ψηφιακό αποθετήριο του πολιτιστικού και ιστορικού υλικού του Δήμου Μάνδρας - Ειδυλλίας (2014).....	71

Εικόνα 23. Φίλιππος Μαργαρίτης, κυρία με φορεσιά Αμαλίας 1855	72
Εικόνα 24. Ζιπούνι, Αθήνα, Μουσείο Ιστορίας της Ελληνικής Φορεσιάς (αρ.κατ. 551)	74
Εικόνα 25. Η Βασίλισσα Αμαλία με τη Στολή Αμαλίας, βασιλικό πορτραίτο, του Νικηφόρου Λύτρα, 1893, Αθήνα, Φιλεκπαιδευτική Εταιρεία	80
Εικόνα 26. Η Ουρανία Νέγρη, φωτογραφήθηκε το 1910 με στολή «Αμαλίας» Σάμου, ιδιωτική συλλογή.....	81
Εικόνα 27. Κοστούμι Αμαλίας από την Αμαλιάπολη (Νομός Μαγνησίας), δέκατος ένατος αιώνα, Αθήνα, Εθνικό Μουσείο Ιστορίας (αρ. κατ. 3183).....	85
Εικόνα 28. Σχέδιο μόδας, του Jean Dessès, εμπνευσμένο από τη Φορεσιά της Αμαλίας, Αθήνα, Μουσείο Ιστορίας της Ελληνικής Φορεσιάς	87
Εικόνα 29. Μια φωτογραφία που συνοδεύει μια επιστολή του Dr. Bergelied (Γερμανία) που απεικονίζει το αναπαραγωγικό σύστημα της Αμαλίας, μετά από κλινική εξέταση (1841)	94
Εικόνα 30. Ο βασιλιάς Όθωνας και η βασίλισσα Αμαλία το 1867.	103

Κεφάλαιο 1. Εισαγωγή

1.1 Αντικείμενο της μελέτης

Η βασίλισσα Αμαλία (Αμαλία του Ολδεμβούργου) (1818-1875) ήταν η πρώτη βασίλισσα του ελληνικού κράτους, σύζυγος του βασιλιά Όθωνα. Γεννήθηκε στον ευρωπαϊκό βορρά, στο Ολδεμβούργο, στις 21 Δεκεμβρίου του 1818 και ήταν κόρη του Παύλου – Φρειδερίκου - Αύγουστου, Δούκα του Ολδεμβούργου (αργότερα Μεγάλου Δούκα του Ολδεμβούργου), και της πρώτης συζύγου του Αδελαΐδας, Πριγκίπισσας του Άνχαλτ – Μπέρνμπουργκ – Σάουμμπουργκ - Χόιμ. Διετέλεσε βασίλισσα της Ελλάδας, κατά το διάστημα 1836-1862, με το όνομα Αμαλία, Βασίλισσα της Ελλάδος. Αγάπησε βαθιά την Ελλάδα, είχε πλούσιο κοινωνικό και φιλανθρωπικό έργο και αποτέλεσε στόχο σκληρών επιθέσεων όταν αναμείχθηκε με την πολιτική. Εξορίστηκε από τη χώρα το 1862 και παρέμεινε εξόριστη στη Βαυαρία μέχρι το θάνατό της¹.

Πλήθος συγγράμματα, έρευνες, άρθρα επιστημονικά αλλά και εκλαϊκευτικά, ακόμα και λογοτεχνικά έχουν δημοσιευθεί για την προσωπικότητα της, τη ζωή της, τις αντιλήψεις της. Η βασίλισσα Αμαλία ήταν γνωστή για την έμφυτη ορμητικότητά της, τη συνήθη ειλικρίνειά της, την αυστηρότητα και την ακαμψία στις αρχές που την χαρακτήριζαν. Επιχείρησε να μεταφέρει κοινωνικά και πολιτισμικά πρότυπα ξένα προς την ελληνική κοινωνία, ιδίως να δημιουργήσει αριστοκρατία (κοινωνικές τάξεις). Άλλο ζήτημα που έπληξε την εικόνα της ήταν ότι δεν άλλαξε θρήσκευμα. Συνάμα, άσκησε μεγάλη επιρροή στην κοινωνική ζωή και τη μόδα, ήδη από την άφιξή της στην Ελλάδα. Η βασίλισσα Αμαλία παρουσίασε μια έντονη δράση καλλωπισμού της πόλης των Αθηνών με δημιουργία κήπων, πλούσιας δενδροφύτευσης δρόμων καθώς και έντονη φιλανθρωπική δράση².

¹ Ζαούσης, Α. (2002). *Αμαλία και Όθων*. Αθήνα: Ωκεανίδα.

² Greek Boston (2021). *Queen Amalia of Greece*. Online 12th October 2021 from: <https://www.greekboston.com/culture/modern-history/queen-amalia/>

Αντικείμενο της μελέτης είναι να αποτυπώσει τα βασικά στοιχεία της προσωπικότητας της βασίλισσας Αμαλίας, όχι μόνο μέσα από την ιστορική σκοπιά, όσο και από διάφορες πτυχές της προσωπικότητας της. Συνεπώς, σκοπός της παρούσας εργασίας είναι να αναδείξει το έργο και τις προθέσεις της βασίλισσας Αμαλίας μέσα από μια πολύπλευρη οπτική, η οποία δεν έχει μόνο ιστορικό χαρακτήρα αλλά επηρεάζεται από το κοινωνικό-πολιτικό, θρησκευτικό και εκπαιδευτικό πλαίσιο.

1.2 Σκοπός και μέθοδος εργασίας

Σκοπός της εργασίας είναι να παρουσιάσει την προσωπικότητα της βασίλισσας Αμαλίας, μέσα από τέσσερις άξονες: κοινωνία, θρησκεία, εκπαίδευση, γυναίκα. Για τον σκοπό αυτό, αξιοποιείται ως αφετηριακή πηγή το δίτομο έργο των Βάνα και Μιχαέλ Μπούσε (2020), με τίτλο: *Ανέκδοτες Επιστολές της Βασίλισσας Αμαλίας στον πατέρα της*³, που εκδόθηκε πρώτη φορά τον Απρίλιο του 2011. Εξίσου σημαντικές πηγές πληροφόρησης είναι και τα ημερολόγια της Χ. Λύτ,⁴ το βιβλίο του Αλέξανδρου Ζαούση, *Αμαλία και Όθων* (2002)⁵ και το έργο της Σωτηρίας Αλιμπέρτη, *Αμαλία η Βασίλισσα της Ελλάδος* (1896)⁶. Σε αυτά περιγράφονται τα καθημερινά γεγονότα του βασιλικού ζεύγους, αλλά και ο κοινωνικός – πολιτικός περίγυρος. Μπορεί επομένως να αντλήσει κανείς σημαντική πληροφόρηση για την Αθήνα της εποχής και τη στάση του Όθωνα και της Αμαλίας στις καταστάσεις που δημιούργησαν τα διάφορα γεγονότα της περιόδου. Πέρα από τις βασικές αυτές πηγές αναζήτησης πληροφοριών, χρησιμοποιείται και επιπρόσθετη σχετική βιβλιογραφία, ελληνική και ξενόγλωσση, με στόχο μια πιο σφαιρική κατανόηση και ερμηνεία της προσωπικότητας της βασίλισσας Αμαλίας. Μέσα

³ Μπούσε, Β. & Μπούσε, Μ. (2020). *Ανέκδοτες Επιστολές της Βασίλισσας Αμαλίας στον Πατέρα της, 1836-1853*. Αθήνα: Εστία, τόμοι Α & Β.

⁴ Λύτ, Χ. (1981). *Μια Δανέζα στην Αυλή του Όθωνα. Μαρτυρία της εποχής. Σημειωματάριο, Ημερολόγιο, Γράμματα*, μτφρ. Αριστέα Παπανικολάου-Κριστενσεν. Αθήνα: Ερμής και Λύτ, Χ. (1991). *Στην Αθήνα του 1847-1848. Ένα ανέκδοτο ημερολόγιο*, μτφρ. Αριστέα Παπανικολάου-Κριστενσεν. Αθήνα: Ερμής.

⁵ Ζαούσης, Α. (2002). *Αμαλία και Όθων*. Αθήνα: Ωκεανίδα

⁶ Αλιμπέρτη, Σ. (1896). *Αμαλία η Βασίλισσα της Ελλάδος*. Αθήνα.

από τα αποσπάσματα των επιστολών προς τον πατέρα της που παρατίθενται, αλλά και από τους παράγοντες που επηρέασαν τις σκέψεις και τις πράξεις της βασίλισσας, σε σύγκριση με το γενικότερο πλαίσιο εκείνης της εποχής, στόχος είναι να αναδειχθούν τα σημαντικότερα στοιχεία της προσωπικότητας της δίνοντας έμφαση στους 4 άξονες που προαναφέρθηκαν: κοινωνία, θρησκεία, εκπαίδευση, γυναίκα.

1.3 Δομή εργασίας

Η εργασία δομείται σε τέσσερα κεφάλαια, με πρώτο την «Εισαγωγή», όπου παρουσιάζεται το αντικείμενο της εργασίας, ο σκοπός και η μέθοδος, καθώς και η δομή στις επιμέρους ενότητες. Ακολουθεί το δεύτερο κεφάλαιο, με τίτλο «Ιστορικά Στοιχεία», το οποίο κάνει μια ιστορική αναδρομή στην περίοδο της βασιλείας του Όθωνα, τον γάμο και την έλευση του βασιλικού ζεύγους στην Αθήνα, ενώ στη συνέχεια καταγράφει βιογραφικά στοιχεία της βασίλισσας Αμαλίας, περιγράφει την καθημερινότητα της και αναδεικνύει τα κύρια στοιχεία της προσωπικότητάς της. Το τρίτο κεφάλαιο έχει τίτλο «Η προσωπικότητα της βασίλισσας Αμαλίας: κοινωνία, θρησκεία, εκπαίδευση, γυναίκα» το οποίο παρουσιάζει την προσωπικότητα της βασίλισσας Αμαλίας, εξετάζοντας τους τέσσερις άξονες: κοινωνία, θρησκεία, εκπαίδευση, γυναίκα. Πιο αναλυτικά, παρουσιάζεται ο τρόπος που διαμορφώνεται η κοινωνία την εν λόγω εποχή και ο ρόλος που έχει η βασίλισσα Αμαλία, εστιάζοντας στις απόψεις και τις στάσεις της, αλλά και στο κοινωνικό και φιλανθρωπικό της έργο. Στη συνέχεια παρουσιάζονται οι θρησκευτικές διαστάσεις της προσωπικότητας της και έπειτα γίνεται αναφορά στη μόρφωση και στην εκπαίδευση, όπως τις αντιλήφθηκε η βασίλισσα. Ακολούθως, αναλύεται ο ρόλος του γυναικείου φύλου στην κοινωνία, γίνεται αναφορά στις κυρίες της Αυλής και στην επιρροή της βασίλισσας στην ζωή της γυναίκας της εποχής και στη μόδα, με τη φορεσιά (που έγινε το εθνικό γυναικείο ένδυμα) και τα κοσμήματα της. Τέλος, γίνεται λόγος και για το ρόλο της βασίλισσας στην πολιτική ζωή, όπου ως έντονη και δυναμική προσωπικότητα, αγαπήθηκε ως παρουσία από τον λαό αλλά συνάμα έγινε στόχος σκληρών επιθέσεων όταν αναμείχθηκε στην πολιτική. Η ανάλυση ολοκληρώνεται με την έξωση των βασιλέων το 1862. Η εργασία ολοκληρώνεται με το τέταρτο κεφάλαιο, τα «Συμπεράσματα» από την παραπάνω ανάλυση.

Κεφάλαιο 2. Ιστορικά Στοιχεία

2.1 Ιστορική αναδρομή στην περίοδο βασιλείας του Όθωνα

Η Μεγάλη Επανάσταση του 1821 συνιστά την κορυφαία προσπάθεια των Ελλήνων να αποκτήσουν την ελευθερία τους από τον τούρκικο ζυγό. Παρά τις δυσκολίες και τα προβλήματα, εσωτερικά και εξωτερικά, η Επανάσταση πέτυχε τελικώς το στόχο της. Στις 3 Φεβρουαρίου του 1830, η Ελλάδα κέρδισε την ανεξαρτησία της έστω και με περιορισμένα σύνορα, όπως όρισε το Πρωτόκολλο του Λονδίνου, με απόφαση των τριών Δυνάμεων (Ηνωμένου Βασιλείου, Γαλλίας και Ρωσίας) και η ελεύθερη εθνική ζωή ξεκίνησε. Αυτό αποτελεί το βασικό Πρωτόκολλο της Ανεξαρτησίας, όπως επιδόθηκε στην Υψηλή Πύλη από τους Πρεσβευτές των Μεγάλων Δυνάμεων στις 8 Απριλίου 1830. Πρόκειται για την πρώτη επίσημη διεθνή πράξη με την οποία αναγνωρίστηκε η Ελλάδα ως πλήρως ανεξάρτητο κράτος. Τα εδάφη του κράτους μειώθηκαν σε σχέση με το Πρωτόκολλο του 1829, όπου τα σύνορα ορίζονταν στη γραμμή Αμβρακικού – Παγασητικού κόλπου, και ορίζονταν από τους ποταμούς Αχελώο στα δυτικά και Σπερχειό στα ανατολικά, ενώ περιλαμβάνονταν οι Σποράδες και η Εύβοια⁷.

Το ελληνικό κράτος έχει αναγνωριστεί επίσημα με τη διακήρυξη του Λονδίνου το 1830, ενώ η δολοφονία του Καποδίστρια στο Ναύπλιο (1831) πυροδοτεί πολιτικές και κοινωνικές αναταραχές σε ολόκληρη την ελληνική επικράτεια και εμφύλια πάθη αναζωπυρώνουν. Μετά τον εμφύλιο του 1832, είναι πλέον σαφές πως μόνο μια ξένη μοναρχία θα σταματούσε την αυτοκαταστροφή. Τα ελληνικά και γαλλικά στρατεύματα προσπαθούν να επιβάλλουν την τάξη. Ο Λεοπόλδος Α΄ των Σαξ - Κόμπουργκ αρνείται να αναλάβει την ηγεμονία της Ελλάδος. Οι Μεγάλες Δυνάμεις, από την άλλη, επιθυμούν να επέλθει ξανά η σταθερότητα στην Ανατολική Μεσόγειο. Μόνο η εκλογή ενός βασιλιά που θα γινόταν γενικά αποδεκτός από το σύνολο του ελληνικού πληθυσμού και από τα

⁷ Υπουργείο Εξωτερικών (2021). *Οι Συνθήκες και τα Πρωτόκολλα της Ανεξαρτησίας*. Πρόσβαση στις 29 Οκτωβρίου 2021 από: <https://200years.mfa.gr/international-treaties/>

ελεγχόμενα ελληνικά πολιτικά κόμματα θα μπορούσε να λειτουργήσει ως σύμβολο ενότητας σε ένα τόσο βαθιά διχασμένο έθνος. Ωστόσο, τα συμφέροντα των Μεγάλων Δυνάμεων υπαγόρευαν πως ο μονάρχης θα έπρεπε να προέρχεται από κάποια τρίτη χώρα, ώστε να μην αυξηθεί μονομερώς η επιρροή μιας μεγάλης δύναμης έναντι των υπολοίπων⁸.

Στη Διάσκεψη του Λονδίνου (Πρωτόκολλο 13^{ης} Φεβρουαρίου του 1832), οι εκπρόσωποι των Δυνάμεων, επικαλούμενοι την εξουσιοδότηση που τους δόθηκε από το ελληνικό έθνος, αποφάσισαν να προσφέρουν το στέμμα στον 17χρονο τότε πρίγκιπα Όθωνα, δευτερότοκο γιο του βασιλιά Λουδοβίκου Α της Βαυαρίας. Το κλίμα για την αποδοχή του Όθωνα ως μονάρχη είχε προετοιμαστεί στην Ελλάδα από τον ένθερμο φιλέλληνα Φρειδερίκο Τιρς, καθηγητή της κλασικής φιλολογίας στο Μόναχο. Οι διαπραγματεύσεις, οι οποίες έλαβαν χώρα με τον εκπρόσωπο της Βαυαρικής Αυλής βαρόνο Ντε Τσέτο, ολοκληρώθηκαν με την υπογραφή της Σύμβασης του Λονδίνου, στις 7 Μαΐου του 1832. Η Σύμβαση αυτή έθεσε τέρμα στην Ελληνική Επανάσταση και σε μια σειρά από μεταβαλλόμενα Πρωτόκολλα, δίνοντας στο ελεύθερο πια ελληνικό κράτος, την οριστική του νομική υπόσταση. Το ελληνικό κράτος, που ακόμη δεν είχε αναγνωριστεί διεθνώς ως κυρίαρχη οντότητα και δεν είχε καν κυβέρνηση με αδιαφιλονίκητη αναγνώριση στο εσωτερικό, δεν υπέγραψε τη Συνθήκη και δεν συμμετείχε καν στις διαπραγματεύσεις. Οι τρεις Δυνάμεις, λοιπόν, ως «προστάτιδες» της Ελλάδας, υπέγραψαν με τη Βαυαρία ως τέταρτο μέλος, τη Συνθήκη, με βάση την οποία, ο 17χρονος Όθων (εικόνα 1) ορίστηκε κληρονομικός μονάρχης με τον τίτλο του Βασιλιά της Ελλάδος⁹.

⁸ Δήμου, Κ. (2021). *Η εκλογή του Όθωνα από τις Μεγάλες Δυνάμεις και η άφιξή του στην Ελλάδα*. Πρόσβαση στις 29 Οκτωβρίου 2021 από: <https://www.offlinepost.gr/2021/06/09/h-eklogh-toy-othona-apo-tis-megales-dynameis-kai-h-afiksh-toy-sthn-ellada/>

⁹ Λούβη, Α. (2003). Το Ελληνικό Κράτος 1833-1871. Στο: *Ιστορία του Νέου Ελληνισμού, 1770-2000*, Τόμος 4, σελ 9-26, Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.

Εικόνα 1. Ο νεαρός βασιλιάς Όθωνας

Πηγή: http://ebooks.edu.gr/ebooks/v/html/8547/2188/Istoria_ST-Dimotikou_html-empl/index4_1.html

Στην εν λόγω Σύμβαση, ρυθμίζονταν με λεπτομέρεια οι όροι της ανάληψης των καθηκόντων από τον νέο μονάρχη, που περιείχαν σημαντικά πλεονεκτήματα για τη διπλωματική αναγνώριση της Ελλάδας. Πράγματι, η Ελλάδα δεν γινόταν απλώς

ανεξάρτητο κράτος, όπως με το Πρωτόκολλο της 3^{ης} Φεβρουαρίου του 1830, αλλά ελάμβανε πλέον και τις προϋποθέσεις για αναγνώριση από τα άλλα κράτη. Την εκλογή του Όθωνα ως βασιλιά με μοναρχική εξουσία επικύρωσε στις 27 Ιουλίου του 1832 η Εθνική Συνέλευση της Πρόνοιας (προάστιο του Ναυπλίου), με το Β ψήφισμα. Στις 21 Ιουλίου του 1832, τον Διακανονισμό υπέγραψαν οι διπλωματικοί εκπρόσωποι των τριών Δυνάμεων από τη μια μεριά και από την άλλη, οι αρμόδιοι αξιωματούχοι της Πύλης και ο ρεΐς εφέντης (υπουργός των Εξωτερικών). Με το Πρωτόκολλο του Λονδίνου της 30^{ης} Αυγούστου 1832, παραχωρήθηκε στην Ελλάδα και η αριστερή περιοχή του Σπερχειού, οπότε τα σύνορα οριοθετήθηκαν στη γραμμή Αμβρακικού – Παγασητικού¹⁰.

Ο Όθωνας έγινε δεκτός στην Ελλάδα με ενθουσιασμό (εικόνα 2, εικόνα 3). Μεγάλο πλήθος περίμενε τον Όθωνα, τους τρεις αντιβασιλείς¹¹ και τη συνοδεία τους, που έφτασαν στο Ναύπλιο στις 30 Ιανουαρίου 1833 με την αγγλική φρεγάτα «Μαδαγασκάρη». Κανείς όμως δεν έδειχνε να συνειδητοποιεί τη σημασία της παρουσίας των βαυαρικών στρατευμάτων και των ναυτικών μοιρών των τριών Δυνάμεων στο λιμάνι του Ναυπλίου¹².

¹⁰ Γιαννόπουλος, Γ. (2003). Οι Ευρωπαϊκές Διαστάσεις της Επανάστασης. Στο: *Ιστορία του Νέου Ελληνισμού, 1770-2000*, Τόμος 3, σελ . 247-266, Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.

¹¹ Σύμφωνα με τη Συνθήκη της 7ης Μαΐου, ο βασιλιάς Λουδοβίκος της Βαυαρίας όρισε τριμελή αντιβασιλεία, που θα ασκούσε τη βασιλική εξουσία για σχεδόν δυο έτη, έως την ενηλικίωση του Όθωνα (1^η Ιουνίου 1835). Οι αντιβασιλείς ήταν: ο Κόμης Γιόζεφ Λούντβιγκ Αρμανσπεργκ – Πρόεδρος, ο Γκέοργκ Λούντβιγκ φον Μάουρερ - επί των Εκκλησιαστικών και της Δημόσιας Εκπαίδευσης καθώς και επί της Δικαιοσύνης και ο Υποστράτηγος Καρλ Βίλχελμ φον Χάιντεκ - επί των Στρατιωτικών και των Ναυτικών.

¹² Λούβη, Λ. (2003). Το Ελληνικό Κράτος 1833-1871. Στο: *Ιστορία του Νέου Ελληνισμού, 1770-2000*, Τόμος 4, σελ 9-26, Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.

Εικόνα 2. Η άφιξη του Όθωνα στην Ελλάδα, έργο του Peter Von Hess (1835)

Πηγή: <https://www.offlinepost.gr/2021/06/09/h-eklogh-toy-othona-apo-tis-megales-dynameis-kai-h-afiksh-toy-sthn-ellada/>

Εικόνα 3. Ο νεαρός βασιλιάς, συνοδευόμενος από Βαυαρούς ιππείς, αποθεώνεται από τον ελληνικό λαό.

Πηγή: <https://www.offlinepost.gr/2021/06/09/h-eklogh-toy-othona-apo-tis-megales-dynameis-kai-h-afiksh-toy-sthn-ellada/>

Στην περίοδο της Αντιβασιλείας, έγινε γρήγορα σαφές, πως στόχος της ήταν η διάλυση όλων των κομμάτων και η εξουδετέρωση της επιρροής των Δυνάμεων, που το καθένα από αυτά αντιπροσώπευε. Ωστόσο, τα κόμματα αντιστάθηκαν, επιβίωσαν και η βασιλική εξουσία εξασθένησε. Ακολούθησε η κρίση της Αντιβασιλείας και η δίκη των Κολοκοτρώνη και Πλαπούτα, με τις πολιτικές ανακατατάξεις να εντείνονται και τις Δυνάμεις να βρίσκουν πάλι την ευκαιρία να εμπλακούν στην πολιτική ζωή της χώρας. Η θανατική ποινή των ανωτέρω μετατράπηκε σε ισόβια στην αρχή και εικοσιπέντε χρόνια αργότερα, χάρη στην επέμβαση και επιμονή του Βασιλιά. Ο λαός απέδωσε αυτή την επιείκεια στη μεγαλοψυχία του Όθωνα και του Άρμανσπεργκ, ενώ έπληξε ανεπανόρθωτα το κύρος της υπόλοιπης Αντιβασιλείας. Ο πατριωτισμός των Ελλήνων ήρθε σε έξαψη και έγινε πιο έντονο το κλίμα απέναντι στους Βαυαρούς, με την εξέγερση στη Μάνη να θεωρείται άμεση συνέπεια. Μετά την ήττα των Βαυαρών στρατιωτών, η Αντιβασιλεία δέχτηκε να διαπραγματευτεί και να υποσχεθεί σεβασμό στην αυτονομία των Μανιατών. Ο μύθος για το αήττητο των Βαυαρών διαλύθηκε και η κυβέρνηση φάνηκε ανίσχυρη και αδύναμη. Ο Άρμανσπεργκ μένει σχεδόν μόνος πρωταγωνιστής της Αντιβασιλείας αλλά σταδιακά περιορίζεται, τόσο από τη δύναμη του Κωλέττη όσο και του Όθωνα. Ως άμεση συνέπεια, τους αντιπαρατίθεται ώστε να ισχυροποιήσει τη θέση του. Τελικά, η ικανότητα του Κωλέττη να χειρίζεται με επιτυχία τους εσωτερικούς πολιτικούς μηχανισμούς και η επέμβαση του αναδείχθηκε καταλυτική στη διάλυση της Αντιβασιλείας και στην ανάληψη της εξουσίας από τον Όθωνα το 1835 στην Αθήνα, τη νέα πρωτεύουσα του ελληνικού κράτους¹³.

Ωστόσο, αν και ο Όθωνας ήταν δύσπιστος απέναντι στον Άρμανσπεργκ, δεν κατάφερε να απαλλαγεί από αυτόν. Ο Άρμανσπεργκ ήταν ο μόνος Βαυαρός που αποδέχονταν η Ευρώπη και ικανοποιούσε τις απαιτήσεις της βρετανικής διπλωματίας δίχως να δυσαρεστείται η Ρωσία. Παρέμεινε στην εξουσία με τον τίτλο του αρχιγραμματέα και μετά την ενηλικίωση του Όθωνα. Ο ρόλος του θα ήταν περιορισμένος και συμβουλευτικός, ενώ τις τελικές αποφάσεις θα τις έπαιρνε ο Όθωνας, μαζί με τον

¹³ Λούβη, Λ. (2003). Το Ελληνικό Κράτος 1833-1871. Στο: *Ιστορία του Νέου Ελληνισμού, 1770-2000*, Τόμος 4, σελ 9-26, Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.

πατέρα του και τον πρεσβευτή της Αυστρίας. Ο Άρμανσπεργκ ωστόσο υιοθέτησε μια πολιτική πιο έξυπνη και πιο ήπια απέναντι στα κόμματα, βασίστηκε στο τοπικό στοιχείο – αντίθετα με την προηγούμενη Αντιβασιλεία – και φρόντισε να το διχάσει, χρησιμοποιώντας το με τον καλύτερο δυνατό τρόπο. Το ταξίδι του Όθωνα στη Γερμανία (Μάιος 1836- Ιανουάριος 1837), με μοναδικό σκοπό το γάμο του με την Αμαλία έδωσε στον Άρμανσπεργκ την ευκαιρία να ισχυροποιήσει την εξουσία του. Όμως, βρήκε απέναντι του την αντιπολίτευση και τη σκληρή επίθεση από τον Τύπο και το δημοτικό συμβούλιο. Τότε, ενεργοποίησε τον νόμο περί Τύπου και διέλυσε το δημοτικό συμβούλιο, απέλυσε τον δήμαρχο και περιόρισε τον Μακρυγιάννη στην οικία του¹⁴.

Με την επιστροφή του ο Όθωνας, συνοδευόμενος από την ευφυή και όμορφη σύζυγο του, αποφάσισε να δώσει λύση. Απέλυσε τον Άρμανσπεργκ και διόρισε τον Ρούντχαρτ ως γραμματέα επί των Εξωτερικών και ως αρχηγό του βασιλικού οίκου. Σύντομα όμως οι δυο άντρες συγκρούστηκαν μεταξύ τους και ο Όθωνας ήταν πλέον αποφασισμένος να λάβει τον πλήρη έλεγχο της εξουσίας, να βασιλεύει και να κυβερνά. Με την αποχώρηση του Ρούντχαρτ, ο Όθωνας έγινε ο κύριος υπεύθυνος της διακυβέρνησης της χώρας. Η περίοδος της απολυταρχίας του Όθωνα (εικόνα 4) έφερε και τις πρώτες αντιδράσεις, με τον Όθωνα να μην καταφέρνει να διατηρήσει τις ισορροπίες που επιθυμούσε και ως νεαρός και άπειρος, υπέκυψε στη ρωσική επιρροή. Στις αρχές του 1841 είχε γίνει πια σαφές πως το Στέμμα είχε αποτύχει να δημιουργήσει μια αμερόληπτη διοίκηση και να εξουδετερώσει τα κόμματα. Ο Όθωνας πείστηκε από τους Βρετανούς για παραχώρηση Συντάγματος. Οι αντιδράσεις που δημιούργησε η οικονομική κρίση και η απειλή οικονομικού ελέγχου εν τέλει κατέληξαν στην επανάσταση, στην αποδοχή των αιτημάτων των επαναστατών από τον Όθωνα και στην παραχώρηση Συντάγματος. Το Σύνταγμα υπογράφηκε στις 18 Μαρτίου 1844 από τον Όθωνα¹⁵.

¹⁴ Λούβη, Λ. (2003). Το Ελληνικό Κράτος 1833-1871. Στο: *Ιστορία του Νέου Ελληνισμού, 1770-2000*, Τόμος 4, σελ 9-26, Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.

¹⁵ Λούβη, Λ. (2003). Το Ελληνικό Κράτος 1833-1871. Στο: *Ιστορία του Νέου Ελληνισμού, 1770-2000*, Τόμος 4, σελ 9-26, Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.

Πώς από την
αβασίλευτη Δημοκρατία
που ψήφισε η Α΄
Εθνοσυνέλευση (1822)
φτάσαμε στην
«Απόλυτη Μοναρχία»:
(1835)

- ▶ Στη σφραγίδα του ελληνικού κράτους από την περίοδο που ο Όθωνας κυβερνούσε απολυταρχικά (1833–1843) διαβάζουμε: «Όθωνας με το έλεος του Θεού βασιλιάς της Ελλάδας».

Εικόνα 4. Η σφραγίδα του κράτους, της περιόδου της απολυταρχίας του Όθωνα

Πηγή: <https://www.slideshare.net/Kvarnalis75/1-1844-55201539>

Ακολούθησαν στιγμές πολιτικής αστάθειας και κοινωνικών εντάσεων από το θάνατο του Κωλέττη και οι εξωτερικές πιέσεις από τις Δυνάμεις έδωσαν στον Όθωνα να καταλάβει πως η μη συμμόρφωση του με τις υποδείξεις τους θα στοιχίσει τον θρόνο του. Ο κριμαϊκός πόλεμος (1853) επηρέασε καθοριστικά τις εξελίξεις στο ελληνικό Βασίλειο, φέρνοντας νέες πολιτικές ζυμώσεις και νέα πολιτικά πρόσωπα στην πολιτική σκηνή. Η δημοτικότητα του Όθωνα αυξήθηκε λόγω της στάσης του στον κριμαϊκό πόλεμο, αλλά το ζήτημα της διαδοχής ήταν συνεχής αφορμή για συζητήσεις και η απαρχή των γεγονότων που οδήγησαν στην έξωση του Όθωνα. Μετά την αναχώρηση του Όθωνα από την Αθήνα το 1862, οι εξελίξεις ήταν ραγδαίες. Όταν το βασιλικό ζεύγος έφτασε έξω από το λιμάνι του Πειραιά, διαπίστωσαν την τελική επικράτηση των επαναστατών. Έφυγαν

για την Κέρκυρα και από εκεί για το Μόναχο. Ο Όθωνας πέθανε τον Ιούλιο του 1867 σε ηλικία 52 ετών, όπου και ενταφιάστηκε φορώντας την ελληνική φουστανέλα, σύμφωνα με επιθυμία του. Έπειτα από οκτώ χρόνια πέθανε και η Αμαλία¹⁶.

2.2 Ο γάμος και η έλευση του βασιλικού ζεύγους στην Αθήνα

Το 1833, ο ελληνικός λαός, γεμάτος μεγάλες προσδοκίες για μια νέα περίοδο ειρήνης μετά τον δεκαετή Πόλεμο της Ανεξαρτησίας, είχε υποδεχτεί τον 18χρονο Όθωνα ως νέο βασιλιά. Ο Όθωνας ήταν ο δεύτερος γιος του Λουδοβίκου Α' της Βαυαρίας, μέλος του Οίκου Wittelsbach. Η σύζυγος που επέλεξε γι' αυτόν ο πατέρας του ήταν η Amalia Maria Frederica (Εικόνα 5), κόρη του Μεγάλου Δούκα του Ολδεμβούργου, δουκάτου στη βόρεια Γερμανία. Ο γάμος του καθολικού Όθωνα και της προτεστάντριας Αμαλίας έγινε στο Μόναχο στις 22 Νοεμβρίου του 1836 (εικόνα 6), τρία χρόνια μετά τη στέψη του Όθωνα, χωρίς να ενημερώσει την κυβέρνηση¹⁷. Ο γάμος έγινε πρώτα σύμφωνα με το δόγμα των διαμαρτυρούμενων και μετά σύμφωνα με το δόγμα των καθολικών. Ο Όθωνας φορούσε την ελληνική ενδυμασία του και η Αμαλία λευκό νυφικό. Οι μόνοι Έλληνες που ήταν παρόντες ήταν ο Αλέξανδρος Μαυροκορδάτος, τότε απεσταλμένος της Ελλάδας στο Μόναχο, ο Φίλιππος Οικονόμου, δάσκαλος ελληνικών του Όθωνα και ο υπηρέτης του Όθωνα, Μάρκος. Η οικογένεια του Όθωνα δεν βρέθηκε στον γάμο, λόγω επιδημίας χολέρας που μάστιζε το Μόναχο. Εκπροσωπήθηκε από τον βαρόνο Λέρχενφελντ, απεσταλμένο της Βαυαρίας στην Αυστρία¹⁸.

¹⁶ Λούβη, Λ. (2003). Το Ελληνικό Κράτος 1833-1871. Στο: *Ιστορία του Νέου Ελληνισμού, 1770-2000*, Τόμος 4, σελ 9-26, Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.

¹⁷ Rüffer M. (2005). *Otto's first years in Athens. In: From Athens to Bamberg. The life of the first royal couple, Otto and Amelia, after 1862*. Athens: Editions of Museum of the City of Athens Vourou-Eftaxia, pp. 35-44.

¹⁸ Μπούσε, Β. & Μπούσε, Μ. (2020). *Ανέκδοτες Επιστολές της Βασίλισσας Αμαλίας στον Πατέρα της, 1836-1853*. Αθήνα: Εστία, τόμος Α, σελ. 20.

Εικόνα 5. Πορτρέτο της Αμαλίας, πρώτης βασίλισσας της Ελλάδας (1836-62)

Πηγή: Poulakou-Rebelakou, E., Tsiamis, C., Tompros, N., & Creatsas, G. (2011). The lack of a child, the loss of a throne: the infertility of the first royal couple of Greece (1833–62). *Journal of the Royal College of Physicians of Edinburgh*, 41, p. 73.

Εικόνα 6. Ο γάμος του Όθωνα και της Αμαλίας

Πηγή: <https://choratouaxoritou.gr/?p=79919&cn-reloaded=1>

Το νιόπαντρο ζευγάρι έμεινε ένα μήνα στο Ολδεμβούργο και στις 22 Δεκεμβρίου έφυγαν για Ελλάδα. Συναντήθηκαν στη Βαυαρία με την οικογένεια του Όθωνα για δυο εβδομάδες και έπειτα, πορεύτηκαν στην Τεργέστη και επιβιβάστηκαν στην αγγλική φρεγάτα «Πόρτλαντ». Ταξίδεψαν περίπου για 15 μέρες ώσπου έφτασαν στον Πειραιά. Η έλευση του ζεύγους στην Αθήνα έγινε στις 2 Φεβρουαρίου 1837 (εικόνα 7). Λόγω του ότι ήταν αργά, αποβιβάστηκαν την επόμενη μέρα, όπου οι εορταστικές εκδηλώσεις ξεκίνησαν με κανονιοβολισμούς, μέσα σε πλήθος κόσμου¹⁹. Η άφιξη του βασιλικού

¹⁹ ο.π. σελ 20-21.

ζεύγους στην Ελλάδα έγινε με τον Όθωνα ντυμένο με φουστανέλα, και της βασίλισσάς του, ντυμένης με την ενδυμασία που έγινε γνωστή ως Φορεσιά της Αμαλίας²⁰.

Εικόνα 7. Η έλευση του Όθωνα και της Αμαλίας στην Ελλάδα

Πηγή: <https://www.star.gr/eidiseis/san-simera/479997/othwna-kai-amalia-o-gamos-toys-to-1836>

Η Αμαλία ως νόμιμη σύζυγος του Όθωνα πήρε τον τίτλο της «βασίλισσας της Ελλάδος», μέχρι και την έξωση του βασιλικού ζεύγους το 1862. Ο γάμος τους πραγματοποιήθηκε κρυφά χωρίς να έχει γνωστοποιηθεί εγκαίρως στη Βουλή, αλλά ούτε και στον Ελληνικό λαό. Αυτό συνέβη μετά από επιθυμία του ίδιου του Όθωνα, ο οποίος προγραμμάτισε να ταξιδέψει εκτός Ελλάδος, με πρόφαση την επίσκεψη στους γονείς του. Ωστόσο, -σκοπός του ταξιδιού του, ήταν η επιλογή της συζύγου του και ο γάμος του. Ο

²⁰ Macha-Bizoumi, N. (2012). Amalia Dress: The Invention of a New Costume Tradition in the Service of Greek National Identity. *Catwalk: The Journal of Fashion, Beauty and Style*, 1(1), 65-90. Inter-Disciplinary Press.

Όθωνας δεν ήθελε να γνωρίζει κανείς -και κυρίως οι Μεγάλες Δυνάμεις- τα σχέδια του, επειδή συνεχώς εμπλέκονταν για το κάθε τι στη χώρα και του δημιουργούσαν θέματα στις διαπροσωπικές του σχέσεις. Αυτό το γεγονός, αν και δημιούργησε πρόβλημα στον Όθωνα, μόλις επέστρεψε, ξεπεράστηκε γρήγορα ²¹.

Η πρώτη προσωρινή βασιλική οικία στην οποία εγκαταστάθηκε η Αμαλία μετά τον ερχομό της στην Ελλάδα, ήταν οι οικίες -του Γεώργιου Αφθονίδη και του Σταματίου Δεκόζη Βούρου, προ του κήπου Κλαυθμώνος, που κατόπιν εντολής του βασιλιά ενώθηκαν και διασκευάστηκαν ως πρώτο ανάκτορο. Εκεί στις 10 Φεβρουαρίου 1837, ήρθε για πρώτη φορά σε επαφή με την αθηναϊκή κοινωνία έχοντας ως διερμηνέα τον Αλέξανδρο Ραγκαβή. Η επίσημη υποδοχή της Αμαλίας από τον ελληνικό λαό έγινε στις 25 Μαρτίου του 1837, όπου και εμφανίστηκε μαζί με τον Όθωνα, στη δοξολογία. Ο λαός τους υποδέχτηκε με τεράστια χαρά και εκδηλώσεις θαυμασμού. Ο Όθωνας τον επόμενο χρόνο με διάταγμα του (εικόνα 8), όρισε την ημερομηνία αυτή ως πρώτη εθνική επέτειο, συνδυάζοντάς την και με τον εορτασμό της ελληνικής ανεξαρτησίας²².

Η αρχική ανυπομονησία των Ελλήνων να δουν έναν κληρονόμο βαπτισμένο στην ορθόδοξη πίστη σταδιακά μετατράπηκε σε αναταραχή, αγανάκτηση και τελικά, αποστροφή προς το βασιλικό ζεύγος²³. Παρά τις προσπάθειες Ελλήνων και Γερμανών γιατρών, ο Όθωνας και η Αμαλία παρέμειναν άτεκνοι, μια κατάσταση που απασχόλησε τον Τύπο και την κοινή γνώμη και αποτέλεσε αντικείμενο σατιρικών καρικατούρων στις περισσότερες ευρωπαϊκές χώρες²⁴.

²¹ Ο γάμος του Όθωνα και της Αμαλίας, <https://www.star.gr/eidiseis/san-simera/479997/othwna-kai-amalia-o-gamos-toys-to-1836>

²² Ο γάμος του Όθωνα και της Αμαλίας, <https://www.star.gr/eidiseis/san-simera/479997/othwna-kai-amalia-o-gamos-toys-to-1836>

²³ Daikin, D. (1972). *The unification of Greece 1770–1923*. London: Ernest Benn.

²⁴ Poulakou-Rebelakou, E., Tsiamis, C., Tompros, N., & Creatsas, G. (2011). The lack of a child, the loss of a throne: the infertility of the first royal couple of Greece (1833–62). *Journal of the Royal College of Physicians of Edinburgh*, 41, 73–7.

ΕΣΩΤΕΡΙΚΑ.

Ο Θ Ω Ν

ΕΛΕΩ ΘΕΟΥ

ΒΑΣΙΛΕΥΣ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ.

Επὶ τῇ προτάσει τῆς Ἡμετέρας ἐπὶ τῶν Εκκλησιαστικῶν κτλ. Γραμματείας, θεωρήσαντες ὅτι ἡ ἡμέρα τῆς 25 Μαρτίου, λαμπρὰ καὶ ἑαυτὴν εἰς πάντα Ἑλλήνα διὰ τὴν ἐν ἑαυτῇ τελουμένην ἑορτὴν τοῦ Εὐαγγελισμοῦ τῆς Ὑπεραγίας Θεοτόκου, εἶναι προσέτι λαμπρὰ καὶ χαρμόσυνος διὰ τὴν κατ'αὐτὴν τὴν ἡμέραν ἑναρξίν τοῦ ὑπὲρ τῆς ἀνεξαρτησίας ἀγῶνος τοῦ Ἑλληνικοῦ ἔθνους, καθιεροῦμεν τὴν ἡμέραν ταύτην εἰς τὸ διηνεκές ὡς ἡμέραν ΕΘΝΙΚΗΣ ΕΟΡΤΗΣ, καὶ διατάττομεν τὴν διαληφθεῖσαν ἡμετέραν Γραμματείαν νὰ δημοσιεύσῃ καὶ ἐνεργήσῃ τὸ παρὸν διάταγμα.

Ἐν Ἀθήναις τὴν 15 (27.) Μαρτίου 1838.

ΟΘΩΝ

Ο ἐπὶ τῶν Εκκλησιασ. κτλ. Γραμματεὺς τῆς
Ἐπικρατείας, Γ. ΓΛΑΡΑΚΗΣ.

Εικόνα 8. Βασιλικό διάταγμα στην εφημερίδα «ΑΘΗΝΑ» της εποχής εκείνης

Πηγή: <https://www.sportime.gr/bloggers/nikos-mpourlakis/dite-to-vasiliko-diatagma-tou-othona-gia-tin-25i-martiou/>

2.3 Βιογραφικά στοιχεία της βασίλισσας Αμαλίας και η καθημερινότητά της

Η Αμαλία (Amalia Maria Frederica) ήταν κόρη του Μεγάλου Δούκα του Ολδεμβούργου, δουκάτου στη βόρεια Γερμανία. Γεννήθηκε στις 21 Δεκεμβρίου του 1818 στο παλάτι της πόλης Ολδεμβούργου. Πατέρας της ήταν ο Παύλος Φρειδερίκος Αύγουστος, γεννηθείς το 1783, και μητέρα της ήταν η Αντελχάιντ του Ανχαλτ – Μπέρνμπουργκ - Σάουμπουργκ, γεννημένη το 1800. Η Αμαλία περιγράφεται, ήδη από την ηλικία των δυο ετών, όπως αναφέρει επιστολή του ζωγράφου Τίσμπαϊν, ως ένα όμορφο παιδί, «τόσο όμορφο, σαν κρίνοι και τριαντάφυλλα μαζί», και ταυτόχρονα έξυπνο και καλό. Η Αμαλία έχασε τη μητέρα της στη γέννηση της δεύτερης κόρης της, της Φρειδερίκης, σε ηλικία 20 ετών. Ο πατέρας της ξαναπαντρεύτηκε την Ίντα, αλλά και εκείνη πέθανε λίγους μήνες μετά τη γέννηση του γιου της, Νικολάου Φρειδερίκου Πέτρου. Πλέον, τρία παιδιά χρειαζόνταν μια καινούρια μητέρα, και το 1831, ο Παύλος Φρειδερίκος Αύγουστος παντρεύτηκε για τρίτη φορά, την Καικιλία, κόρη του έκπτωτου βασιλιά της Σουηδίας Γουσταύου Δ' Αδόλφου. Η σχέση της Αμαλίας με την μητριά της ήταν καλή, όπως φαίνεται από τις επιστολές της προς τον πατέρα της, αλλά απέκτησε μητριά μετά την ηλικία των 11 ετών και συνεπώς, η προσωπικότητά της είχε ήδη διαμορφωθεί²⁵.

Από το 1825, την αγωγή και εκπαίδευση της Αμαλίας και της Φρειδερίκης είχε η Ιουλία φον Νόρντενφλυχτ, μια έντονα μορφωμένη γυναίκα που διαδραμάτισε σημαντικό ρόλο ως παιδαγωγός των δυο πριγκιπισσών. Ωστόσο, η Αμαλία, όπως φαίνεται από τις επιστολές της προς τον πατέρα της, ποτέ δεν κάνει λόγο για αυτήν την πλευρά της Ιουλίας φον Νόρντενφλυχτ. Την παρουσιάζει ως μια φιγούρα γεμάτη μητρική αγάπη και στοργή, δίνοντας έμφαση σε «γυναικεία» έργα. Η σχέση μεταξύ τους έγινε πιο στενή όταν η Αμαλία παντρεύτηκε τον Όθωνα και η παιδαγωγός της, την ακολούθησε στην Ελλάδα. Πέρα από την γυναίκα αυτή, παιδαγωγός της Αμαλίας υπήρξε και ο Γιοχάννες Ράμσαουερ (1790-1848), Ελβετός δάσκαλος που πρόσφερε τις υπηρεσίες του μέχρι λίγες εβδομάδες πριν από το γάμο της Αμαλίας. Η Αμαλία απέκτησε πολλαπλές γνώσεις σε

²⁵ Μπούσε, Β. & Μπούσε, Μ. (2020). *Ανέκδοτες Επιστολές της Βασίλισσας Αμαλίας στον Πατέρα της, 1836-1853*. Αθήνα: Εστία, τόμος Α, σελ. 13-47.

διάφορα πεδία, όπως ιστορία, γεωγραφία, γαλλικά, χορό, γυμναστική, ιππασία και ιδιαίτερα στα μαθηματικά. Οι γνώσεις της δεν ήταν γενικές και αφηρημένες, αλλά μέσα από την καθημερινότητα των ανθρώπων και τη φύση. Στις καλές τέχνες ωστόσο, η εκπαίδευση της δεν ήταν το ίδιο επιμελημένη. Η όπερα της άρεσε, αλλά κυρίως για να κάνει συναναστροφές με άλλους και να περάσει την ώρα της. Η αρχαία ελληνική γλώσσα δεν αποτελούσε πεδίο μάθησης του προγράμματος εκπαίδευσης της Αμαλίας, ή οποιαδήποτε άλλα μαθήματα αρχαιογνωσίας, καθώς αυτές οι γνώσεις θεωρούνταν περιττές για τις γυναίκες. Ωστόσο, στο περιβάλλον της υπήρχε θαυμασμός για την ελληνική αρχαιότητα. Από τις επιστολές της βλέπουμε πως θαύμαζε όχι μόνο τους αρχαίους Έλληνες, αλλά και τους σύγχρονους, τους ήρωες της Επανάστασης του 1821²⁶.

Η μητριά της Αμαλίας έπαιξε σημαντικό ρόλο στη διαμόρφωση της κοινωνικής της συμπεριφοράς και των απόψεων της. Η Αμαλία, όπως γράφει στις επιστολές της, τη θαύμαζε για την άσπογη, ηγεμονική της στάση και τις συμβουλές της, ενώ εξίσου σημαντική επιρροή υπήρξε και ο πατέρας της, μια προσωπικότητα που σφραγίστηκε από τη συμμετοχή του στους πολέμους του Ναπολέοντα. Η μεγάλη του αγάπη για τον στρατό αναδεικνύεται και στη φράση της Αμαλίας, η οποία αποκαλούσε τον εαυτό της ως «κόρη στρατιώτη». Ωστόσο, δεν είχε αυταρχικό χαρακτήρα, αλλά περιγράφεται από την Αμαλία ως προσηνής και πράος. Στις επιστολές της η Αμαλία περιγράφει την πατρική φροντίδα του ηγεμόνα για τους υπηκόους του, κάτι που ήταν και για την ίδια το ιδανικό, βασιζοντας τους συλλογισμούς αυτούς συχνά στις επιστολές της ως απόρροια της θρησκευτικότητας της, που με τον καιρό έγινε πιο έντονη. Στο θέμα της θρησκείας παρέμεινε πιστή προτεστάντισσα, σε μια σχεδόν ολοκληρωτικά ορθόδοξη χώρα, σε όλη τη βασιλεία της και μέχρι τον θάνατό της²⁷.

Η Αμαλία από παιδί επιθυμούσε να παντρευτεί τον Όθωνα. Είχε μάλιστα εικόνα του πάνω στο γραφείο της. Ο πατέρας της δεν ήθελε τον γάμο αυτό, αλλά ενέδωσε στις παρακλήσεις της. Μετά την άφιξη της στην Ελλάδα, η Αμαλία προσπάθησε να μάθει την ελληνική γλώσσα και να προσαρμοστεί, κάτι που δεν την δυσκόλεψε, γιατί η Ελλάδα της

²⁶ ο.π.

²⁷ ο.π.

άρεσε από την αρχή. Όχι μόνο δεν την βρήκε κατώτερη των προσδοκιών της, όπως έκαναν άλλοι ξένοι, αλλά αντιθέτως, ενθουσιάστηκε. Τα πρώτα χρόνια η Αμαλία δεν αναμείχθηκε στην πολιτική. Ωστόσο, τα γεγονότα της 3^{ης} Σεπτεμβρίου 1843 (εικόνα 9) τη συγκλόνισαν τόσο βαθιά και τραυματικά, που επηρέασαν αποφασιστικά την μετέπειτα εξέλιξη της προσωπικής και δημόσιας ζωής της. Η επέμβαση της γίνονταν όλο και πιο συχνά, όλο και πιο ανοικτά, απέναντι σε έναν σύζυγο που δε μπορούσε να ανταπεξέλθει στις πολύ δύσκολες συνθήκες του τόπου. Η Αμαλία εκφέρει γνώμη, επηρεάζει τις εξελίξεις, ανησυχεί, αναφέρεται πολύ συχνά στις επιστολές της για το Σύνταγμα. Ήταν παρορμητική, εξέφραζε την γνώμη της αποκάλυπτα, κάτι που της δημιούργησε πολλούς εχθρούς²⁸.

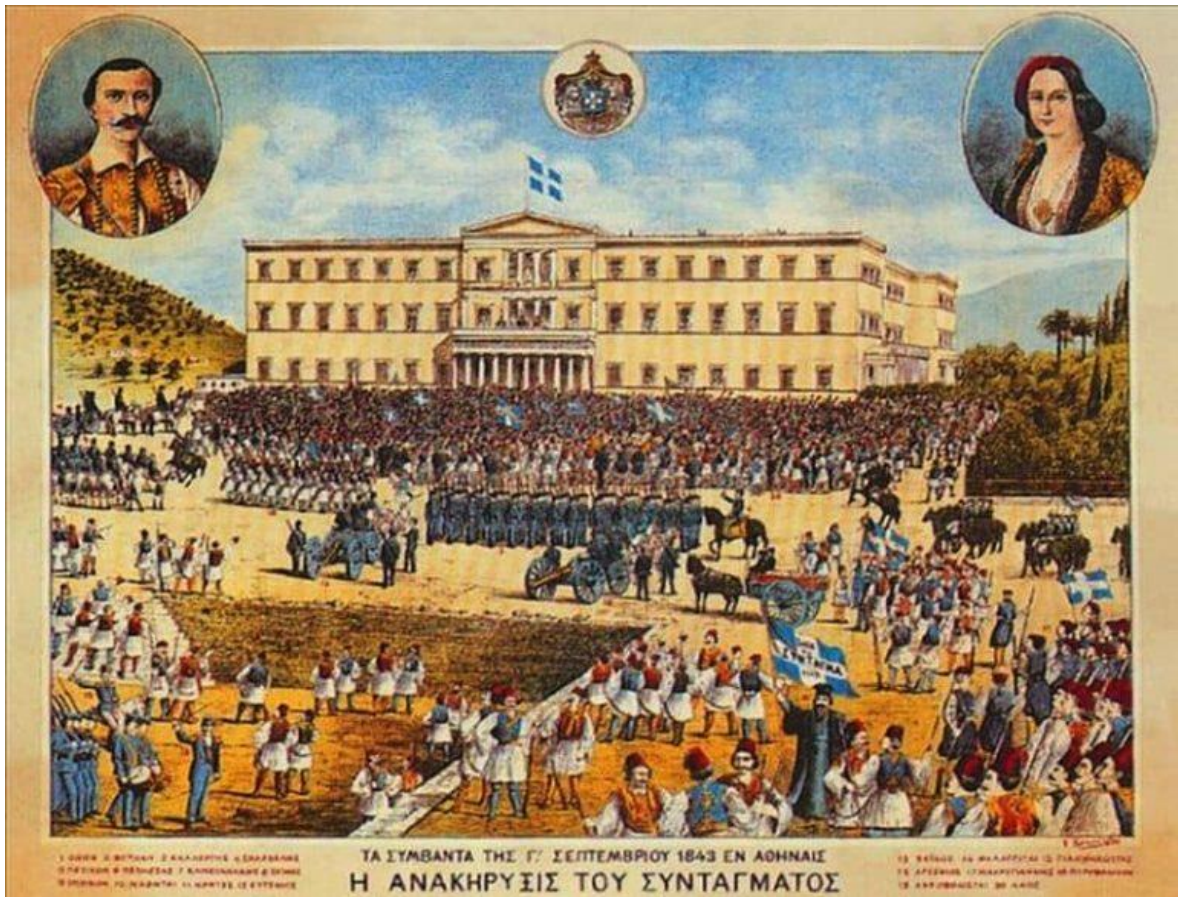
Το 1846 η Αμαλία περιγράφει μια περίεργη αρρώστια της, που την εξάντλησε πολύ. Θεωρήθηκε πως ήταν απόπειρα δολοφονίας, σε ένα γεύμα στο παλάτι, γεγονός που επιβεβαιώθηκε από αναλύσεις που έγιναν στο κρασί, όπου και βρέθηκε αρσενικό. Αυτό όμως δεν γνωστοποιήθηκε ποτέ στην Αμαλία²⁹.

Η Αμαλία είχε γρήγορη αντίληψη, αποφάσιζε εύκολα και επέβαλλε ευχαρίστως τις αποφάσεις της. Ήταν πολύ δραστήρια και πίστευε πως ανταποκρίθηκε στα καθήκοντα της. Δήλωσε μάλιστα στον πατέρα της πολύ ευχαριστημένη που απαλλάχθηκε από το βάρος της αντιβασιλείας και μπόρεσε να αφοσιωθεί στις καθημερινές της ασχολίες, η σημαντικότερη από τις οποίες ήταν η εποπτεία του Βασιλικού Κήπου (εικόνα 10, εικόνα 11). Η δημιουργία του Κήπου ήταν αναμφισβήτητα δικό της έργο, πριν ακόμη το ζευγάρι μετακομίσει στο σημερινό κτίριο της Βουλής³⁰.

²⁸ Ο.π.

²⁹ Ο.π.

³⁰ Ο.π.

Εικόνα 9. Τα γεγονότα της 3^{ης} Σεπτεμβρίου 1843

Πηγή: <https://www.offlinepost.gr/2019/08/31/%CE%B7-%CE%B5%CE%BB%CE%BB%CE%AC%CE%B4%CE%B1-%CF%84%CE%BF%CF%85-%CF%8C%CE%B8%CF%89%CE%BD%CE%B1-%CE%AC%CF%86%CE%B9%CE%BE%CE%B7-%CF%80%CF%81%CF%8E%CF%84%CE%B5%CF%82-%CE%B5%CE%BD%CE%AD%CF%81%CE%B3%CE%B5/>

Εικόνα 10. Παλαιά φωτογραφία της εισόδου στον Κήπο.

Πηγή: <https://attikigh.com/2018/02/14/%CF%80%CF%8C%CF%84%CE%B5-%CE%BF-%CE%B2%CE%B1%CF%83%CE%B9%CE%BB%CE%B9%CE%BA%CF%8C%CF%82-%CE%BA%CE%AE%CF%80%CE%BF%CF%82-%CF%84%CE%B7-%CE%B1%CE%BC%CE%B1%CE%BB%CE%AF%CE%B1%CF%82-%CE%AD%CE%B3%CE%B9%CE%BD/>

Η διαμόρφωση του Κήπου έγινε σταδιακά έως το 1859. Φυτεύτηκαν σε αυτόν χιλιάδες φυτά και δέντρα, με την Αμαλία να αγαπά ιδιαίτερα τους φοίνικες, που μεταφέρθηκαν με κόπο και έξοδα από άλλες περιοχές της Αθήνας και της επικράτειας. Μάλιστα, αναφέρει αστεειύμενη για τον εαυτό της πως θα ήθελε να την αναγνωρίσουν ως «βασιλίτσα των φοινίκων», χαρακτηριστικά αναφέρει: «Ελπίζω ότι κάποτε θα μου δώσει η ιστορία τον τίτλο της βασίλισσας των φοινίκων».³¹ Στον Κήπο φυτεύτηκαν πολλά εξωτικά φυτά, κάποια ως δώρα από Ινδία, Λίβανο, Πολυνησία κ.ά. Η εικόνα του Κήπου εντυπωσίαζε την Αμαλία, σε συνδυασμό με το τοπίο της Αθήνας και τις αρχαιότητες της. Η Αμαλία δημιούργησε δεντροστοιχίες στην Αθήνα, με πρωτοβουλία της έγινε φύτευση στον Λυκαβηττό και στον Κήπο στην πλατεία Συντάγματος, ενώ ακόμη σημαντική ήταν η συμβολή της στη δημιουργία δρόμων στην Αθήνα, με πρώτο τον δρόμο του Διονυσίου Αρεοπαγίτου - Αποστόλου Παύλου. Το κόστος κατασκευής

³¹ Επ. 223 (Αθήνα, 6 Μαρτίου 1846), σ. 39, στο Μπούσε & Μπούσε (2020), τόμος Β΄

του ήταν 30.000 δραχμές, που η Αμαλία διέθεσε από δικά της χρήματα. Ακόμη, η Αμαλία δημιούργησε ένα πρότυπο αγρόκτημα στο σημερινό Ίλιον, γνωστό ως Πύργος της Βασιλίσσης³².

Εικόνα 11. Ο Βασιλικός Κήπος την εποχή της Αμαλίας

Πηγή: <https://attikigh.com/2018/02/14/%CF%80%CF%8C%CF%84%CE%B5-%CE%BF-%CE%B2%CE%B1%CF%83%CE%B9%CE%BB%CE%B9%CE%BA%CF%8C%CF%82-%CE%BA%CE%AE%CF%80%CE%BF%CF%82-%CF%84%CE%B7-%CE%B1%CE%BC%CE%B1%CE%BB%CE%AF%CE%B1%CF%82-%CE%AD%CE%B3%CE%B9%CE%BD/>

³² Μπούσε, Β. & Μπούσε, Μ. (2020). *Ανέκδοτες Επιστολές της Βασίλισσας Αμαλίας στον Πατέρα της, 1836-1853*. Αθήνα: Εστία, τόμος Α, σελ. 13-47.

Η Αμαλία βίωσε μεγάλο πλήγμα με τον θάνατο του πατέρα της, στις 27 Φεβρουαρίου 1853. Το θλιβερό γεγονός της διηγήθηκε ειδικός απεσταλμένος του αδελφού της, στις 25 Μαρτίου, ο οποίος τις ανέφερε τις συνθήκες υπό τις οποίες συνέβη το γεγονός.

Τον Σεπτέμβριο του 1861, ένας φοιτητής του πανεπιστημίου ο Αριστείδης Δόσιος³³, επιχείρησε ανεπιτυχώς να δολοφονήσει τη Βασίλισσα. Καταδικάστηκε σε θάνατο, αλλά η Βασίλισσα παρενέβη, και του δόθηκε χάρη και καταδικάστηκε σε ισόβια κάθειρξη. Χαιρετίστηκε ως ήρωας για την προσπάθειά του από ορισμένες φατρίες, αλλά η προσπάθεια αυτή προκάλεσε επίσης στους ανθρώπους αυθόρμητα συναισθήματα συμπάθειας προς το βασιλικό ζεύγος³⁴.

³³ Ο Αριστείδης ήταν γιος του πολιτειολόγου και πολιτικού Κωνσταντίνου Δόσιου και της μεταφράστριας Αικατερίνης Μαυροκορδάτου - Δόσιου. Ήταν νέος δραστήριος, λίαν φιλομαθής, και εργατικός. Σε ηλικία 17 χρονών αποπειράθηκε με όπλο να δολοφονήσει την Βασίλισσα Αμαλία μετά από κάποιο ιππικό περίπατό της πιστεύοντας και διατρανώνοντας πως "η διάκρισις των φύλων παύει, όταν ανέλθη εις τον θρόνον γυνή"! Στην απολογία του αποκάλεσε την Βασίλισσα Αμαλία «ύαινα». Συνέπεια αυτού ήταν να καταδικαστεί σε θάνατο, ποινή η οποία μετά την επέμβαση της ίδιας της Αμαλίας μετατράπηκε σε ισόβια, παραμένοντας τελικά στη φυλακή (Μεντρεσές Αθηνών), μόνο ένα χρόνο. Πέρασε πολλά χρόνια στην Ιταλία και το Μόναχο σπουδάζοντας οικονομικά. Όταν επέστρεψε στην Ελλάδα επί βασιλείως Γεωργίου του Α΄, εξέδωσε πολλά άρθρα ακαδημαϊκού και πολιτικού περιεχομένου στα Ελληνικά και Γαλλικά. Διετέλεσε διευθυντής της Ναυτικής Τράπεζας «ο Αρχάγγελος» που ιδρύθηκε το 1870 στην Αθήνα και λειτούργησε περισσότερο ως ασφαλιστική εταιρία. Υπέφερε από ψυχολογικές διαταραχές λόγω των πολλών βασανιστηρίων που υπέστη. -Κλείστηκε στο φρενοκομείο και πέθανε στην Αθήνα τον Απρίλιο του 1881. <https://argolikivivliothiki.gr/2010/04/21/%CE%B4%CF%8C%CF%83%CE%B9%CE%BF%CF%82-%CE%BA-%CE%B1%CF%81%CE%B9%CF%83%CF%84%CE%B5%CE%AF%CE%B4%CE%B7%CF%82-1844-1881/>

³⁴ Μπρέκης, Σ. (2003). *Ιστορία της Νεωτέρας Ελλάδος*. Αθήνα.

Ένα θέμα που απασχόλησε έντονα την κοινή γνώμη και άδικα χρησιμοποιήθηκε εναντίον του ζεύγους ήταν η ατεκνία τους, η οποία επηρέασε αποφασιστικά την εξέλιξη των πολιτικών πραγμάτων και τελικά, οδήγησε το ζεύγος στην εξορία, σε συμφωνία με τη γνώμη των Δυνάμεων. Ο Όθωνας και η Αμαλία με την Αυλή τους εγκαταστάθηκαν πρώτα στο Μόναχο και έπειτα από τον Σεπτέμβριο του 1863 στη Βαμβέργη. Αντίθετα με τον Όθωνα που απολάμβανε την ήσυχη ζωή στην εξορία, η Αμαλία δε μπόρεσε να συνηθίσει τη ζωή μακριά από την Ελλάδα. Ο Όθωνας πέθανε τον Ιούλιο του 1867 από ιλαρά και θάφτηκε στο Μόναχο, στην κρύπτη του Αγίου Γαϊτάνου, μέσα σε μεταλλική σαρκοφάγο, ντυμένος με την ελληνική ενδυμασία έπειτα από επιθυμία του. Η Αμαλία πέθανε τον Μάιο του 1875 στη Βαμβέργη. Βρίσκεται και εκείνη δίπλα στον σύζυγο της. Οι σαρκοφάγοι τους είναι κοσμημένοι με ανθέμια και μαϊάνδρο, φέρουν τον θυρεό του Όθωνα και επιγραφές στην ελληνική γλώσσα, με τα ονόματα των δυο τους, τις ημερομηνίες γέννησης και θανάτου τους³⁵.

³⁵ Μπούσε, Β. & Μπούσε, Μ. (2020). *Ανέκδοτες Επιστολές της Βασίλισσας Αμαλίας στον Πατέρα της, 1836-1853*. Αθήνα: Εστία, τόμος Α, σελ. 13-47.

Κεφάλαιο 3. Η προσωπικότητα της βασίλισσας Αμαλίας: κοινωνία, θρησκεία, εκπαίδευση, γυναίκα

3.1 Η κοινωνία της εποχής και ο ρόλος που έχει η βασίλισσα Αμαλία, το κοινωνικό και φιλανθρωπικό της έργο

Στα χρόνια της βασιλείας του Όθωνα, η ζωή στην κοινωνία της Ελλάδας κυλούσε με μεγαλύτερη αισιοδοξία λόγω της απελευθέρωσης από τους Τούρκους και οι κάτοικοι μπορούσαν να γιορτάζουν τα έθιμα και τις εκδηλώσεις τους με μεγαλύτερη ευχαρίστηση. Η ελληνική κοινωνία ασχολούνταν ιδίως με την γεωργία και την κτηνοτροφία. Αρκετοί άνθρωποι ωστόσο απασχολούνταν με την βιοτεχνία και το εμπόριο. Τα περισσότερα νοικοκυριά, ήταν αυτάρκη στις ανάγκες τους, όπως σιτάρι, λάδι, όσπρια, κρασί, κλπ. Κάθε σπίτι είχε τον αργαλειό του, ενώ δεν ήταν λίγοι αυτοί που κατασκεύαζαν και παπούτσια μόνοι τους. Αγόραζαν από τους εμπόρους ιδίως υφάσματα μεταξωτά και εμπορεύματα που δεν μπορούσαν να φτιάχνουν στα σπίτια³⁶.

Κατά την Οθωνική εποχή, οι άντρες ντυνόταν παραδοσιακά, π.χ. φουστάνελες, βράκες, παραδοσιακές φορεσιές. Οι αριστοκράτες, συνήθως έμποροι και βιοτέχνες, φορούσαν και φράγκικα ρούχα (παντελόνια, σακάκια). Αυτοί όμως γινόντουσαν αποδέκτες κακόβουλων σχολίων και συμπεριφορών από τον απλό κόσμο. Για τους πιο εύπορους αριστοκράτες υπήρχαν άνθρωποι που προσέφεραν τις υπηρεσίες τους για το γυάλισμα των παπουτσιών. Αρκετές γυναίκες, επέλεξαν να φορέσουν ευρωπαϊκά φορέματα, παρόμοια με αυτά της βασίλισσας³⁷.

Το κράτος ακόμα δεν είχε συγκροτηθεί σωστά, ενώ όλες οι δημόσιες υπηρεσίες λειτουργούσαν με πρωτόγονα μέσα, όπως η Ταχυδρομική Υπηρεσία, που μετέφερε την

³⁶ digitalzoot.weebly.com (2022). *Η καθημερινή ζωή στα χρόνια του Όθωνα*. Πρόσβαση στις 13/1/2022 από: <https://digitalzoot.weebly.com/3-eta-kappaalphathetaetamuepsilonrhoiotanu942-zetaomega942-sigmataualpha-chirho972nuiotaalpha-tauomicronupsilon-908thetaomeganualpha.html>

³⁷ ο.π.

αλληλογραφία με γαϊδουράκια. Η εκπαίδευση ήταν ακόμα στοιχειώδης. Λίγα δημοτικά σχολεία υπήρχαν στα πιο μεγάλα χωριά και γυμνάσια μόνο στις πόλεις. Συγκοινωνία δεν υπήρχε και σε περίπτωση που κάποιος ήθελε να μετακινηθεί από ένα μέρος σ' ένα άλλο, χρησιμοποιούσε είτε το ζώο του ή πήγαινε με τα πόδια, ενώ συχνά οι μετακινήσεις ήταν δύσκολη υπόθεση, λόγω των ληστών³⁸.

Την εποχή αυτή δεν υπήρχαν μεγάλες πόλεις. Η Αθήνα είχε τότε γύρω στους 10.000 κατοίκους. Η κοινωνία της μικρής πόλης της Αθήνας συνίσταται από τους Φαναριώτες, από τους μπαρουτοκαπνισμένους αγωνιστές, από ένα ποικιλόμορφο πλήθος ξένων, αποτελούμενο από Βαυαρούς αξιωματούχους και στρατιωτικούς, διπλωμάτες, περιηγητές κ.ά., καθώς και από άλλους κατοίκους όπως αγρότες, έμπορους, βιοτέχνες, κτηνοτρόφους, μαγαζάτορες κτλ. Σταδιακά, δημιουργήθηκε και η τάξη των νεόπλουτων, των οποίων η οικονομική ολιγαρχία προσπαθούσε να επιβληθεί στην κρατική εξουσία³⁹. Η Αμαλία από πολύ νωρίς ανέδειξε την ικανή διαγνωστική της ικανότητα, την προτίμηση της στην τάξη των αγωνιστών και των οικογενειών τους, επικρίνοντας αργότερα τις άσκοπες νεοπλουτίστικες επιδείξεις. Αυτή η προτίμηση της δημιούργησε μεγάλη δυσφορία των άλλων τάξεων, ιδίως των Φαναριωτών⁴⁰.

Η πόλη είχε υποστεί πολλές καταστροφές από τους Τούρκους και είχε ανεπαρκή φωτισμό, κάνοντας τη μετακίνηση τις νυκτερινές ώρες δύσκολη και ανασφαλής. Ήταν έντονη η δυσαρέσκεια των κατοίκων της πρωτεύουσας για την αδυναμία της αστυνομίας και της χωροφυλακής να τους προφυλάξουν από τις διαρρήξεις και τις νυχτοκλοπές⁴¹. Η ύδρευση ήταν ανεπαρκής σε πολλά σημεία της πόλης, δημιουργώντας προβλήματα τόσο στην καθημερινότητα όσο και στις καλλιέργειες. Οι περισσότεροι έπρεπε να πάνε στις βρύσες και να κουβαλήσουν το νερό στο σπίτι τους και τα καλοκαίρια η έλλειψη νερού οδηγούσε σε διαπληκτισμούς και ξυλοδαρμούς. Στα σπίτια η καθαριότητα γινόταν σε

³⁸ ο.π.

³⁹ Ζαούσης, Α. (2002). *Αμαλία και Όθων*. Αθήνα: Ωκεανίδα, σελ 119.

⁴⁰ ο.π. σελ 120

⁴¹ Μπούσε, Β. (2020). *Η καθημερινή ζωή στην Ελλάδα του Όθωνα*. Αθήνα: Εστία.

πρόχειρους χώρους στην αυλή, καθώς δεν είχαν παροχή νερού στο εσωτερικό τους. Υπήρχαν ωστόσο και δημόσια λουτρά, που για τις γυναίκες αποτελούσαν ευκαιρία κοινωνικής συναναστροφής, η οποία ήταν ελάχιστη την εποχή αυτή⁴².

Με την άφιξη της Αμαλίας, η Αθήνα ζωντάνεψε. Όλοι προσπαθούσαν να προβλέψουν ποια θα ήταν η καινούρια κοινωνία που θα προτιμούσε η βασίλισσα.⁴³ Η ζωή στην πόλη άρχισε να παρουσιάζει θεαματικές αλλαγές: βόλτες σε ζαχαροπλαστεία, περιπάτους σε πάρκα κ.α. Ο σημαντικότερος δρόμος για περίπατο ήταν η οδός Πατησίων, που λάμβανε χώρα από την Ομόνοια μέχρι περίπου το Πεδίον του Άρεως. Οι αριστοκράτες εκείνης της εποχής, συνήθιζαν να μαζεύονται είτε στο παλάτι που διοργανώνονταν διάφοροι χοροί, είτε σε κάποια βίλα. Δημιουργήθηκε και το πρώτο θέατρο για εκείνη την εποχή (1840), το οποίο βρίσκεται στην πίσω μεριά του σημερινού Δημαρχείου της Αθήνας. Επίσης πολλοί άνδρες εκείνη την εποχή συνήθιζαν να συγκεντρώνονται και σε καφενεία.

Η άφιξη της Αμαλίας στην Αθήνα σηματοδότησε μια αναζωογόνηση της μικρής κοινωνίας της πρωτεύουσας⁴⁴. Η έως τότε άγονη, ερημωμένη και παραμελημένη μορφή του αττικού τοπίου δεν προσέφερε χώρους αναψυχής και δραστηριότητες στους πολίτες. Δεν είχαν όμως και μέτρο σύγκρισης, οπότε απολάμβαναν τις λίγες έστω δυνατότητες που τους προσέφερε το τοπίο και το κλίμα. Η βασίλισσα Αμαλία είχε καθοριστικό ρόλο στο μέλλον της περιοχής γύρω από τον Βασιλικό Οίκο ως χώρο αναψυχής με ιδιαίτερη γοητεία⁴⁵. Η δράση της ταυτίστηκε με την έντονη δράση καλλωπισμού της πόλης των

⁴² ο.π.

⁴³ Ζαούσης, Α. (2002). *Αμαλία και Όθων*. Αθήνα: Ωκεανίδα, σελ 119.

⁴⁴ Σε αντίθεση με την επιδερμική κοσμικότητα στην Αθήνα, στην επαρχία κυριαρχούσε η φτώχεια, οι ληστείες και οι εμφύλιες συγκρούσεις (Ζαούσης, 2002, σελ 121).

⁴⁵ Charkiolakis, N., Mikelakis, M., & Psallida, M. (2008). *Landscape Architecture in the Recreational Parks and Botanical Gardens of Athens: A Historical Preview. The Cases of Royal Garden, Hasseki's Farm, Eptalofos and Zappeion Gardens*. 1st WSEAS International Conference on LANDSCAPE ARCHITECTURE (LA '08), Algarve, Portugal, June 11-13, 2008. p.60.

Αθηνών, με τη δημιουργία κήπων και τη δενδροφύτευση δρόμων. Με έμπνευση τον ρομαντισμό⁴⁶ και έχοντας ως πρότυπα διάφορα πάρκα στο εξωτερικό, όπως το πάρκο Worlitz στη Γερμανία, το οποίο ήταν ευρέως γνωστό και θαυμαστό για την καινοτομία του, με τα πολυάριθμα εξωτικά φυτά, η βασίλισσα Αμαλία, με τη βοήθεια ειδικών συμβουλών, προσπάθησε να αναπτύξει το όραμά της για την προώθηση αυτών των αστικών συστημάτων της Κεντρικής Ευρώπης στο αθηναϊκό έδαφος⁴⁷.

Ο Βασιλικός Κήπος⁴⁸ αποτελεί από τα πλέον γνωστά έργα της. Η διαρρύθμιση του σημερινού Βασιλικού Κήπου αναπτύχθηκε σε 25 χρόνια (1837-1862). Αποτελεί δημιουργία μιας ισχυρής προσωπικότητας, της βασίλισσας Αμαλίας, η οποία είχε έντονο προσωπικό ενδιαφέρον για την κηπουρική και τα φυτά. Ο πατέρας της είχε επίσης μια ισχυρή παράδοση στην αρχιτεκτονική τοπίου, καθώς είχε δημιουργήσει τους γραφικούς οικογενειακούς κήπους στο Rastede και το Eutin, σύμφωνα με τις ρομαντικές τάσεις της εποχής. Ο κήπος σχεδιάστηκε ως αστικό πάρκο με τριπλή λειτουργία: ως Βασιλικός Κήπος, ως δημόσιο πάρκο και ως βοτανικός κήπος⁴⁹. Σχεδιάστηκε σύμφωνα με τη γερμανική παράδοση του Landschaftsgarten, πυκνά φυτεμένος με μια ποικιλία φυτών τόσο από τη βόρεια όσο και από τη νότια Ευρώπη. Η πλούσια χλωρίδα ήταν διατεταγμένη σύμφωνα με το αγγλικό στυλ, προσαρμοσμένη στο ζεστό κλίμα από ένα έξυπνο σχέδιο πυκνά φυτεμένων τμημάτων, δημιουργώντας έτσι ένα ευχάριστο μικροκλίμα στη μέση

⁴⁶ Watking, D., & Mellinshoff, T. (1987). *German Architecture and the Classical Ideal 1740-1840*. London.

⁴⁷ Charkiolakis, N., Mikelakis, M., & Psallida, M. (2008). *Landscape Architecture in the Recreational Parks and Botanical Gardens of Athens: A Historical Preview. The Cases of Royal Garden, Hasseki's Farm, Eptalofos and Zappeion Gardens*. 1st WSEAS International Conference on LANDSCAPE ARCHITECTURE (LA '08), Algarve, Portugal, June 11-13, 2008. p.61.

⁴⁸ Μπούσε, Β. (2005). *Από χθες φυτεύω φοίνικες, Εθνικός Κήπος*. Επτά Ημέρες, εφ. Καθημερινή, 17.4.2005. Μπίρης, Κ. (1939). Φρειδερίκος Σμιθ. *Αθηναϊκά μελέται*, τχ. Β΄

⁴⁹ Παπαγεωργίου-Βενετάς, Α. (2007). *Η βασίλισσα της Ελλάδος Αμαλία, πριγκίπισσα του Ολδεμβούργου (1818-1875) και ο Βασιλικός Κήπος της Αθήνας. Η Βασίλισσα Αμαλία (1818-1875)*. Αθήνα: Μουσείον της Πόλεως των Αθηνών (Ίδρυμα Βούρου-Ευταξία), 63-104.

της ξηρής πόλης. Το 1837, υπό την προεδρία του Νικολάου Φράας⁵⁰, Καθηγητή Βοτανικής, η Αμαλία άρχισε να αποκτά διαφορετικούς τύπους φυτών από το φυτώριο του Βοτανικού και άλλα μέρη της χώρας, ιδιαίτερα την Εύβοια. Ο κήπος εμπλουτίστηκε επιπλέον με φυτά από ξένες χώρες, όπως καλλωπιστικά δέντρα από τη Γένοβα. Μέχρι το 1839 ο κήπος ήταν συστηματικά διαμορφωμένος, φυτεύτηκε και αναπτύχθηκε υπό τη διεύθυνση της βασίλισσας και του Γάλλου αρχιτέκτονα τοπίου, Louis Bareaud⁵¹. Ο Louis

⁵⁰ ΚΑΡΟΛΟΣ - ΝΙΚΟΛΑΟΣ ΦΡΑΑΣ (1810 - 1875): Γεννήθηκε στο Rattelsdorf της Βαυαρίας στις 8 Σεπτεμβρίου 1810. Μετά την ολοκλήρωση των εγκύκλιων σπουδών του στο Bamberg της Βαυαρίας, σπούδασε Ιατρική και Φυτολογία στο Πανεπιστήμιο Ludwig Maximilian του Μονάχου και διατέλεσε βοηθός των φημισμένων Καθηγητών της Βοτανικής Carl Friedrich Philipp von Martius και Joseph Gerhard Zuccarini. Την 1η Αυγούστου 1834 αναγορεύθηκε Διδάκτορας της Ιατρικής. Τον Ιανουάριο του 1835 ήλθε στην Ελλάδα και διορίστηκε Διευθυντής της νεοϊδρυθείσας, μαζί με τον Βοτανικό Κήπο, Δασικής Σχολής. Στις 16 Απριλίου 1835 ίδρυσε μαζί με τον φαρμακοποιό Ξαβέριο Λάνδερερ, τον Κυριάκο Δομνάνδο, τους γιατρούς Lindermayer, Roser, Rothland, Schuh, Sertorius, Wimper και πολλούς άλλους φυσιοδίφες της εποχής την ιδιωτική επιστημονική Εταιρεία Φυσικής Ιστορίας με την επωνυμία «Φυσιογραφική Εταιρεία». Μετά από δύο χρόνια, στις 14 Απριλίου 1837, διορίστηκε Έκτακτος Καθηγητής της Συστηματικής Βοτανικής στο Πανεπιστήμιο και την ίδια χρονιά έγραψε για τους φοιτητές του στην καθαρεύουσα το σύγγραμμα: "Στοιχεία της Βοτανικής". Στις αρχές του 1838 παντρεύτηκε την κυρία επί των τιμών της Βασίλισσας Αμαλίας, Adelheid Voigt, με την οποία απέκτησε συνολικά εννέα παιδιά. Τον Νοέμβριο του 1841, παραιτήθηκε από το Πανεπιστήμιο και επέστρεψε στο Μόναχο όπου στις 9 Μαρτίου 1842 διορίστηκε Καθηγητής της Φυσικής Ιστορίας και της Αγρονομίας. Κατά τη διάρκεια της ακαδημαϊκής του σταδιοδρομίας ανέπτυξε μεγάλη συγγραφική δραστηριότητα. Απεβίωσε στις 10 Νοεμβρίου 1875, στο Neufreimann σε ηλικία 65 ετών (<http://www.biol.uoa.gr/istorika-stoixeia/karolos-nikolaos-fraas.html>)

⁵¹ Charkiolakis, N., Mikelakis, M., & Psallida, M. (2008). *Landscape Architecture in the Recreational Parks and Botanical Gardens of Athens: a Historical Preview. The Cases of Royal Garden, Hasseki's Farm, Eptalofos and Zappeion Gardens*. 1st WSEAS International Conference on LANDSCAPE ARCHITECTURE (LA '08), Algarve, Portugal, June 11-13, 2008. p.61.

Bareaud οργάνωσε και επέβλεψε τις φυτευτικές εργασίες στον Κήπο και ανέλαβε τη διεύθυνση του από το 1845 έως το 1854⁵².

Εικόνα 12. Ο Βασιλικός Κήπος: κάτοψη

Πηγή: Charkiolakis, N., Mikelakis, M., & Psallida, M. (2008). *Landscape Architecture in the Recreational Parks and Botanical Gardens of Athens: A Historical Preview. The Cases of Royal Garden, Hasseki's Farm, Eptalofos and Zappeion Gardens*. 1st WSEAS International Conference on LANDSCAPE ARCHITECTURE (LA '08), Algarve, Portugal, June 11-13, 2008. p.61

⁵² Ιστορικά Θέματα (2013). *Η Ιστορία του Εθνικού (Βασιλικού) κήπου*. Πρόσβαση στις 27/1/2022 από: <https://www.istorikathemata.com/2013/01/the-history-of-the-Greek-national-garden.html>

Η χαρά της Αμαλίας για τον Βασιλικό Κήπο, φαίνεται από τις πρώτες επιστολές προς τον πατέρα της. Γράφει στις 11/23 Δεκεμβρίου 1838: «Τώρα πρόκειται να φυτευτεί ο κήπος στο καινούργιο παλάτι. Θα γίνει πολύ μικρός, διπλάσιος από το λαχανόκηπο του παλατιού στο Ολδεμβούργο, αλλά δίπλα του θα γίνει ένας μεγάλος δημόσιος κήπος.»⁵³ Τον Απρίλιο του 1845, ενθουσιασμένη γράφει: «Σήμερα αισθάνομαι την ανάγκη κάθε λίγο και λιγάκι να διακόπτω και να βγαίνω στο μπαλκόνι για να απολαύσω τον υπέροχο αέρα και να ρίξω μια ματιά στον καταπράσινο αναζωογονημένο κήπο. Είναι πραγματικά μεγαλειώδης. Χθες περπατήσαμε γύρω γύρω για να βάλουμε τα όριά του. Είναι ένα σημαντικό, ωραίο κομμάτι γης. Δεν θα το πίστευες ποτέ ότι ο κήπος έχει φτιαχτεί μόλις πριν από πέντε χρόνια, τόσο μεγάλα είναι τα δέντρα και τόση σκιά δίνουν»⁵⁴.

Η Αμαλία λατρεύει τους φοίνικες, για τη φύτευση των οποίων είναι πάρα πολύ περήφανη. Δεν είναι τυχαίο ότι η ωραιότερη δενδροστοιχία φοινίκων του είδους Ουασιγκτόνια (*Washingtonia filifera*) στην Ελλάδα, είναι αυτή που φύτευσε η Αμαλία στον Εθνικό κήπο. Στις 6 Μαρτίου 1846, γράφει: «Χθες έλαβα την χαρμόσυνη είδηση ότι οι φοινικές μου έφτασαν στον Πειραιά. Φαίνεται ότι είναι καταπληκτικοί. Χρειάστηκαν περισσότερο από τρεις μήνες για να τους φέρουν εδώ. Ελπίζω ότι κάποτε θα μου δώσει η ιστορία τον τίτλο της βασίλισσας των φοινίκων»⁵⁵. Όταν πλέον οι φοίνικες δείχνουν ότι ρίζωσαν και η Αμαλία απολαμβάνει το αποτέλεσμα της προσπάθειας και του κόπου της, στην επιστολή της, στις 7/19 Μαρτίου 1846, γράφει: «Σου γράφω με ανοιχτή την πόρτα που οδηγεί στον εξώστη, αγγελικέ μου πατέρα. Ο αέρας που μπαίνει μοσχοβολάει και η υπέροχη συστάδα των φοινίκων που είναι πιο ψηλή από τον εξώστη φαίνεται από το δωμάτιο, περήφανη και ωραία. Τον τελευταίο φοίνικα τον φυτέψαμε χτες μαζί με τις παραφυάδες του. Γύρισα με την άμαξα όλη την πόλη για

⁵³ Φίλοι του Μουσείου Γουλανδρή Φυσικής Ιστορίας (2020). *Το όραμα της Αμαλίας*. Τεύχος 139. Ιαν- Φεβ-Μαρ 2020, σελ. 9-10.

⁵⁴ Επ. 183 (Αθήνα 13/25 Απριλίου 1846), σ.753, στο Μπούσε & Μπούσε (2020), τόμος Α΄

⁵⁵ Επ. 223 (Αθήνα 6 Μαρτίου 1846), σ.39, στο, Μπούσε & Μπούσε (2020), τόμος Β΄

να απολαύσω τα διάφορα point de vue. Το παλάτι άλλαξε τελείως, τόσο πολύ ομόρφυνε. Ένας φοίνικας έχει μια πραγματικά σπανία ομορφιά, φαίνεται από μακριά. Δεν ήξερα ότι κάνουν τόσο χαριτωμένη σκιά.»⁵⁶

Μια περιγραφή των πρώτων παρεμβάσεων στον κήπο δίνεται επίσης στις επιστολές της Αμαλίας στον πατέρα της συμπεριλαμβανομένου του επιχώματος του φυτικού εδάφους, του ανοίγματος φρεατίων, της συντήρησης του υδραγωγείου και των αρχαιολογικών ανασκαφών. Οι δυσκολίες που συνδέονται με την άρδευση του κήπου οδήγησαν την Αμαλία να εκτρέψει μέρος της παροχής νερού για να εξασφαλίσει το πότισμα⁵⁷.

Αφού ο βασιλιάς και η βασίλισσα μετακόμισαν στο παλάτι, το 1843, σταδιακά ο κήπος διευρύνθηκε, εκτεινόμενος από τη λεωφόρο Βασιλίσσης Σοφίας μέχρι την Αψίδα του Αδριανού και από εκεί στο αρχαίο Στάδιο στα ανατολικά. Το προτεινόμενο σχέδιο του Γάλλου αρχιτέκτονα τοπίου Louis Bareaud ήταν μια αξεπέραστη δημιουργία⁵⁸. Η δημιουργία του σύγχρονου κήπου επιβεβαιώνει ότι το σχέδιο έχει εκτελεστεί σε μεγάλη κλίμακα αναφορικά με τον γενικό σχεδιασμό διαρρύθμισης, το δίκτυο δρόμων και τα πιο χαρακτηριστικά και εκπληκτικά χαρακτηριστικά του γραφικού σχεδιασμού όπως τεχνητές λίμνες και βρύσες, πέργκολες, οροπέδια κ.λπ. Ο Βασιλικός Κήπος με το λαβύρινθο των μονοπατιών, τα σοκάκια, τις συστάδες των θάμνων, τους πράσινους χλοοτάπητες και τα παρτέρια του πρόσφεραν μια ρομαντική αισθητική, σύμφωνη με το «πράσινο» όραμα της Αμαλίας. Σε αντίθεση με τον έρημο και γυμνό χαρακτήρα του τοπίου εκείνης της εποχής, οι επισκέπτες του Βασιλικού Κήπου τον 19ο αιώνα ανακάλυπταν ένα νέο είδος τεχνητής φυσικής ομορφιάς. Ο Χένρι Μίλερ έγραψε μετά την επίσκεψή του στο Βασιλικό Κήπο: «Παραμένει στη μνήμη μου όπως κανένα άλλο πάρκο

⁵⁶ Επ. 225 (Αθήνα 7/19 Μαρτίου 1846), σ.47, στο Μπούσε & Μπούσε (2020), τόμος Β΄

⁵⁷ Charkiolakis, N., Mikelakis, M., & Psallida, M. (2008). *Landscape Architecture in the Recreational Parks and Botanical Gardens of Athens: a Historical Preview. The Cases of Royal Garden, Hasseki's Farm, Eptalofos and Zappeion Gardens*. 1st WSEAS International Conference on LANDSCAPE ARCHITECTURE (LA '08), Algarve, Portugal, June 11-13, 2008. p.61.

⁵⁸ ο.π.

που έχω γνωρίσει. Είναι η πεμπτουσία ενός πάρκου, αυτό που αισθάνεται κανείς μερικές φορές κοιτάζοντας έναν καμβά ή ονειρευόμενος ένα μέρος που θα ήθελε κανείς να είναι και ποτέ δεν βρίσκει». ⁵⁹

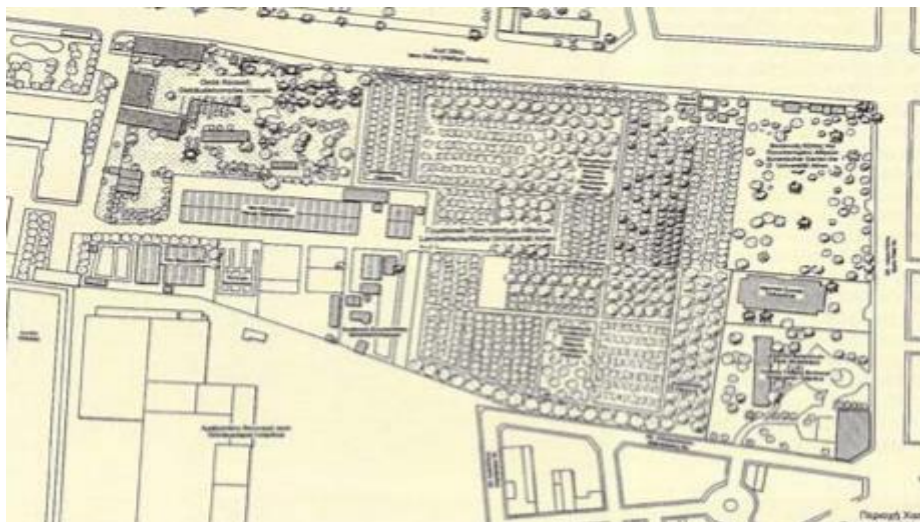
Ωστόσο, το «πράσινο» όραμα της Αμαλίας προκάλεσε αντιπαράθεση για τη φύτευση των φυτών που χρειάζονταν εντατική άρδευση αφενός και αφετέρου την παρέμβαση στο φυσικό περιβάλλον με βάση τις δυτικές ευρωπαϊκές παραδόσεις, οι οποίες υιοθετούσαν τις ρομαντικές τάσεις της εποχής και ήθελαν κήπους πυκνά φυτεμένους με μια ποικιλία φυτών από όλη την Ευρώπη. Στην περιοχή του Γεωπονικού Πανεπιστημίου Αθηνών, ο Βοτανικός Κήπος της Αθήνας αποτελεί ένα σημαντικό στοιχείο της αρχιτεκτονικής του τοπίου της Αθήνας. Με βάση το όραμα της Αμαλίας να φυτέψει διαφορετικούς τύπους φυτών στο αθηναϊκό έδαφος και με την επίβλεψη καθηγητών του Πανεπιστημίου Αθηνών και ειδικών στην κηπουρική, ο κήπος σχεδιάστηκε ως ρομαντικό πάρκο, εμπλουτισμένος με φυτά, με τεχνητές λίμνες και βρύσες, συστάδες δέντρων κ.ά. Η Αμαλία διατήρησε τα αρχιτεκτονικά στοιχεία (πύργος, οχυρωτικό τείχος, σιντριβάνι), αναπτύσσοντας νέες, αισθητικές, γραφικές πινελιές. Μεταξύ των νέων κατασκευών, τα σημαντικότερα χαρακτηριστικά ήταν η στέρνα – υδραγωγείο του αρχιτέκτονα Hans Christian Hansen ⁶⁰, τα περίπτερα κήπου και το

⁵⁹ ο.π. σελ 62

⁶⁰ Ο Hans Christian Hansen (1803 - 1883) ήταν ένας Δανός αρχιτέκτονας που εργάστηκε 18 χρόνια στην Ελλάδα, συμβάλλοντας στη μεταμόρφωση της Αθήνας. Αργότερα στην καριέρα του επέστρεψε στη Δανία, όπου έγινε καθηγητής στη Βασιλική Ακαδημία Καλών Τεχνών της Δανίας και σχεδίασε κτίρια όπως το Δημοτικό Νοσοκομείο της Κοπεγχάγης και το Παρατηρητήριο Østervold. Θεωρείται πρωτοπόρος στη μελέτη και εφαρμογή της πολυχρωμικής αρχιτεκτονικής.

Το 1833, ταξίδεψε στην Αθήνα, όπου εκείνη την εποχή ήταν ένα μικρό χωριό με μερικές χιλιάδες κατοίκους. Ο Christian Hansen κέρδισε την εύνοια του βασιλιά Όθωνα και της Αμαλίας. Το πιο διάσημο έργο του στην Αθήνα είναι το αρχικό κεντρικό κτίριο του Εθνικού και Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών, η κατασκευή του οποίου ξεκίνησε το 1839 με τα έσοδα μιας εκστρατείας συγκέντρωσης χρημάτων από Έλληνες στο εσωτερικό και στο εξωτερικό. Εγκαινιάστηκε το 1841, αν και δεν ολοκληρώθηκε πλήρως μέχρι το 1864 λόγω έλλειψης κεφαλαίων. Ο Hansen σχεδίασε επίσης ιδιωτικές κατοικίες και εκκλησίες, όπως την αγγλικανική εκκλησία του Αγίου Παύλου. Οι εργασίες του στην Αθήνα αφορούσαν επίσης αρχαιολογικές

σιδερένιο θερμοκήπιο, παρόμοιο με αυτό του Βασιλικού Κήπου. Ο Βοτανικός Κήπος είναι ένα έργο στο οποίο τα στοιχεία της αρχιτεκτονικής και της κηπουρικής του 18ου και 19ου αιώνα συνδυάζονται αρμονικά⁶¹.

Εικόνα 13. Ο Βοτανικός Κήπος: κάτοψη

Πηγή: Charkiolakis, N., Mikelakis, M., & Psallida, M. (2008). *Landscape Architecture in the Recreational Parks and Botanical Gardens of Athens: A Historical Preview. The Cases of Royal Garden, Hasseki's Farm, Eptalofos and Zappeion Gardens*. 1st WSEAS International Conference on LANDSCAPE ARCHITECTURE (LA '08), Algarve, Portugal, June 11-13, 2008. p. 62

ανασκαφές και έρευνες. Η φήμη του Hansen έφθασε έξω από την Ελλάδα και το 1850 η ναυτιλιακή επιχείρηση Österreichischer Lloyd του ανέθεσε να κατασκευάσει ένα θαλάσσιο οπλοστάσιο και ναυπηγεία στην Τεργέστη. Το εκτεταμένο κτιριακό συγκρότημα που σχεδιάστηκε στο Rundbogenstil με λεπτομέρειες εμπνευσμένες από τη βυζαντινή αρχιτεκτονική κατασκευάστηκε από το 1852 έως το 1856 ([https://en.wikipedia.org/wiki/Christian_Hansen_\(architect\)](https://en.wikipedia.org/wiki/Christian_Hansen_(architect)))

⁶¹ ο.π.

Η περιοχή του Επταλόφου, στον τότε εύφορο κάμπο του Κηφισού, στο δυτικό τμήμα της Αττικής, στα σύνορα των σημερινών δήμων Αγ. Αναργύρων και Ίλιον, ήταν μια έκταση 250 στρεμμάτων που αγοράστηκε με την προτροπή της Βασίλισσας Αμαλίας κατά την περίοδο 1848-1861, προκειμένου να δημιουργηθεί ένα θέρετρο για το Βασιλικό ζεύγος σε ένα γραφικό τοπίο, το οποίο θα μπορούσε να χρησιμοποιηθεί ως πρότυπο για την ανάπτυξη και βελτίωση της γεωργικής και κτηνοτροφικής παραγωγής της Ελλάδας. Η περιοχή αυτή αποτελεί μέρος της πολιτιστικής και εκσυγχρονιστικής πρότασης της Αμαλίας για την Ελλάδα μέσω της οποίας θα μπορούσε να εκφράσει την ευρωπαϊκή πολιτιστική της επιρροή⁶². Η Αμαλία έδωσε το όνομα Επτάλοφος (Επτά Λόφοι) στην περιοχή επειδή αποτελείται από επτά λόφους (έξι φυσικοί και ένας τεχνητός). Η Κωνσταντινούπολη είναι επίσης γνωστή ως Επτάλοφος επειδή χτίστηκε σε επτά λόφους. Η Αμαλία ήθελε μια γη που θα μπορούσε να θυμίζει την περιοχή της Κωνσταντινούπολης, γι' αυτό διέταξε τη δημιουργία του έβδομου λόφου. Κάθε λόφος πήρε το όνομα ενός από τους Αργοναύτες⁶³.

Οι κηπουροί του ανακτόρου, Friedrich Schmidt και Luis Pierre Bareaud βοήθησαν στη δημιουργία του αγροκτήματος. Το φυσικό περιβάλλον του Επταλόφου συνδέεται επίσης με το είδος του γερμανικού προτύπου (LandschaftsGarden), το οποίο χαρακτηρίζεται από την ελεύθερα καμπυλωτή χαρτογράφηση των δρόμων και τη διάταξη των δέντρων σε συστάδες. Έμφαση δόθηκε στην προώθηση της μεσογειακής ρομαντικής κηπουρικής-τέχνης με αναφορές στην αγγλική και αναγεννησιακή αρχιτεκτονική τοπίου. Φυτεύτηκαν χιλιάδες ελαιόδεντρα, μούρα και σπάνιες ποικιλίες φυτών από όλο τον κόσμο. Εισαγόμενοι σπόροι σιταριού, δημητριακών, βαμβακιού και μεταξιού

⁶² Μπίρης, Κ. Η. (1966). *Αι Αθήναι από του 19ου εις τον 20όν αιώνα*. Αθήνα. Λάιος, Γ. (1977). *Ο Πύργος της Βασιλίσσης*. Αθήνα.

⁶³ Charkiolakis, N., Mikelakis, M., & Psallida, M. (2008). *Landscape Architecture in the Recreational Parks and Botanical Gardens of Athens: a Historical Preview. The Cases of Royal Garden, Hasseki's Farm, Eptalofos and Zappeion Gardens*. 1st WSEAS International Conference on LANDSCAPE ARCHITECTURE (LA '08), Algarve, Portugal, June 11-13, 2008. p.63.

καλλιεργήθηκαν επίσης στις γεωργικές εκτάσεις. Τα πιο σύγχρονα γεωργικά μηχανήματα και εξοπλισμού καθώς και μια μηχανή θερισμού της εταιρείας McCormick αγοράστηκαν για την καλλιέργεια βαμβακιού και δημητριακών. Οι Schmidt και Bareaud άνοιξαν ένα πηγάδι για την επαρκή άρδευση της ιδιοκτησίας και την διασφάλιση καθαρού νερού για τα ζώα. Πολλοί αμπελώνες επεκτάθηκαν στους λόφους. Ο Επταλόφος ήταν γνωστός για την παραγωγή του ερυθρόλευκου κρασιού που ονομαζόταν "Tour la Reine". Το κρασί εξήχθη στην Αίγυπτο και την Αμερική. Πολύ διάσημο ήταν επίσης το βερμούτ "Torre". Η εν λόγω έκταση φιλοξενούσε πολλά ζώα: ταύρους και πρόβατα, χοίρους, άλογα κ.ά. Υπήρχαν επίσης 400 αγελάδες αρμέγματος από την Αγγλία, την Ελβετία και το Όλντενμπουργκ (Γερμανία), κότες και χήνες από την Ινδία και την Αφρική, περιστέρια, φασιανοί, καμηλοπαρδάλεις και αραβικά άλογα. Κατά τη διάρκεια των Πρώτων Ζαπείων Ολυμπιακών Αγώνων του 1859 παρουσιάστηκαν διάφορα προϊόντα του Επταλόφου και κέρδισαν τα ακόλουθα βραβεία: α) χρυσό βραβείο για την ποιότητα των ταύρων, αγελάδων, χοίρων και προβάτων, β) αργυρό βραβείο για την ποιότητα του καλαμποκιού, γ) αργυρό βραβείο για το παγκοσμίου φήμης κρασιού Tour la Reine, δ) χάλκινο βραβείο για τη βρώμη, τις πατάτες, τα κόκκινα και λευκά φασόλια⁶⁴.

⁶⁴ ο.π.

Εικόνα 14. Η περιοχή του Επταλόφου

Πηγή: Charkiolakis, N., Mikelakis, M., & Psallida, M. (2008). *Landscape Architecture in the Recreational Parks and Botanical Gardens of Athens: A Historical Preview. The Cases of Royal Garden, Hasseki's Farm, Eptalofos and Zappeion Gardens*. 1st WSEAS International Conference on LANDSCAPE ARCHITECTURE (LA '08), Algarve, Portugal, June 11-13, 2008. p. 63

Το ακίνητο του Επταλόφου περιείχε τα σπίτια κηπουρών, ελβετικού σιτλ, τα οποία χτίστηκαν στους επτά λόφους του κτήματος και τον Πύργο της Βασίλισσας (Tour la Reine). Ο Πύργος της Βασίλισσας είναι ένα μοναδικό μνημείο νεογοθτικής αρχιτεκτονικής στην Ελλάδα, πιθανότατα έργο του F. Boulanger⁶⁵ ή του Chr. Hansen. Σύμφωνα με ορισμένους ερευνητές, ο Πύργος της Βασίλισσας είναι αποτέλεσμα της επισκευής του Αρχοντικού του Williams. Το διάφορο κτίριο με τα παράθυρα και τους

⁶⁵ François Boulanger (1807-1875). Γάλλος αρχιτέκτονας και αρχαιολόγος (<https://www.wikidata.org/wiki/Q103950531>)

πύργους γοτθικού ρυθμού κατασκευάστηκε μεταξύ 1851 και 1854 και ακολουθεί την ευρωπαϊκή παράδοση των μεζονετών⁶⁶.

Μετά το θάνατο του βασιλιά Όθωνα το 1867, η βασίλισσα Αμαλία πούλησε το ακίνητο στον βαρόνο Σίμωνα Σίνα. Σήμερα ο Πύργος της Βασίλισσας και μέρος της γης ανήκουν στην οικογένεια Serrieri που συνεχίζει την παραγωγή κρασιού. Το υπόλοιπο κτήμα (100 εκτάρια) αποτελείται από το Περιβαλλοντικό Πάρκο «Αντώνης Τρίτσης». Ο Πύργος της Αμαλίας στην περιοχή του Επταλόφου είναι το καλύτερα διατηρημένο έργο της Βασίλισσας. Το κτήμα αύξησε την παραγωγή και ενίσχυσε τον ανταγωνισμό των ελληνικών προϊόντων στη διεθνή αγορά, καθώς προώθησε την καλλιέργεια ορισμένων φυτών και δέντρων. Η θέση του Πύργου σε διακεκριμένη θέση στην έκταση, η διάταξη των κήπων και δέντρων, η καμπυλωτή χαρτογράφηση των διαδρομών, η καλλιέργεια ξεχωριστών φυτών καθιστούν τον Επτάλοφο ως το καλύτερο παράδειγμα του ρομαντικού ιστορισμού στην Ελλάδα.

⁶⁶ Sangle S. (2000). *The Plants, the Water and the Routes is my Kingdom...The Palace Tour la Reine and the Eptalofos Land of Queen Amalia. Athens Munich, Art and Culture in new Greece*, Athens, pp. 197-212.

Εικόνα 15. Ο Πύργος της Βασιλίσσης

Πηγή: Charkiolakis, N., Mikelakis, M., & Psallida, M. (2008). *Landscape Architecture in the Recreational Parks and Botanical Gardens of Athens: A Historical Preview. The Cases of Royal Garden, Hasseki's Farm, Eptalofos and Zappeion Gardens*. 1st WSEAS International Conference on LANDSCAPE ARCHITECTURE (LA '08), Algarve, Portugal, June 11-13, 2008. p.63

Ένα άλλο επίσης γνωστό έργο είναι το Αμαλίσσιον Οικοτροφείον Θηλέων, το οποίο ιδρύθηκε το 1855 με σκοπό να περιθάλψει και να φροντίσει παιδιά που έμειναν ορφανά εξ' αιτίας της θανατηφόρου επιδημίας χολέρας που έπληξε εκείνη την εποχή την χώρα και κυρίως την Αθήνα. Η ιδέα της ίδρυσής του ανήκει στην βασίλισσα Αμαλία, ενώ τα πρώτα τριάντα παιδιά του Αμαλίσσιου φιλοξενήθηκαν στο σπίτι της Πριγκίπισσας Μαρίας Υψηλάντου, στη Σησιχόρου. Πέρα από την περίθαλψη των παιδιών το Αμαλίσσιον λειτουργούσε και ως εξατάξιο δημοτικό σχολείο, ενώ αργότερα ως γυμνάσιο και λύκειο. Επίσης σημαντικό είναι να αναφερθεί ότι παρείχε και μαθήματα οικιακών, ραπτικής κ.α. για την καλύτερη εκπαίδευση των κοριτσιών.⁶⁷ Με το πέρασμα των χρόνων

⁶⁷ Αμαλίσσιον Οικοτροφείον Θηλέων. Πρόσβαση στις 17/4/2022 από:
<https://amalieion.gr/to-amalieion/i-istoria-mas/>

τα ορφανά παιδιά άρχισαν να μειώνονται και έτσι σήμερα το όνομα άλλαξε από «Ορφανοτροφείο» σε «Οικοτροφείο» και πλέον δέχεται και παιδιά από ευπαθείς ομάδες⁶⁸. Όπως αναφέρει σε επιστολή του ο Αυλάρχης Π. Νοταράς, την 20^η Ιουνίου 1855, «η Αυτή Μεγαλειότης, γνωρίζουσα τα φιλάνθρωπα Υμών αισθήματα, έχει πλήρη την πεποίθησιν ότι θέλετε δείξει πάντα ζήλον και δικαιοσύνην ούτω κατά πάντα την ευμένειαν της Α. Μεγαλειότητος και τας ελπίδας των ορφανών και του κοινού»⁶⁹.

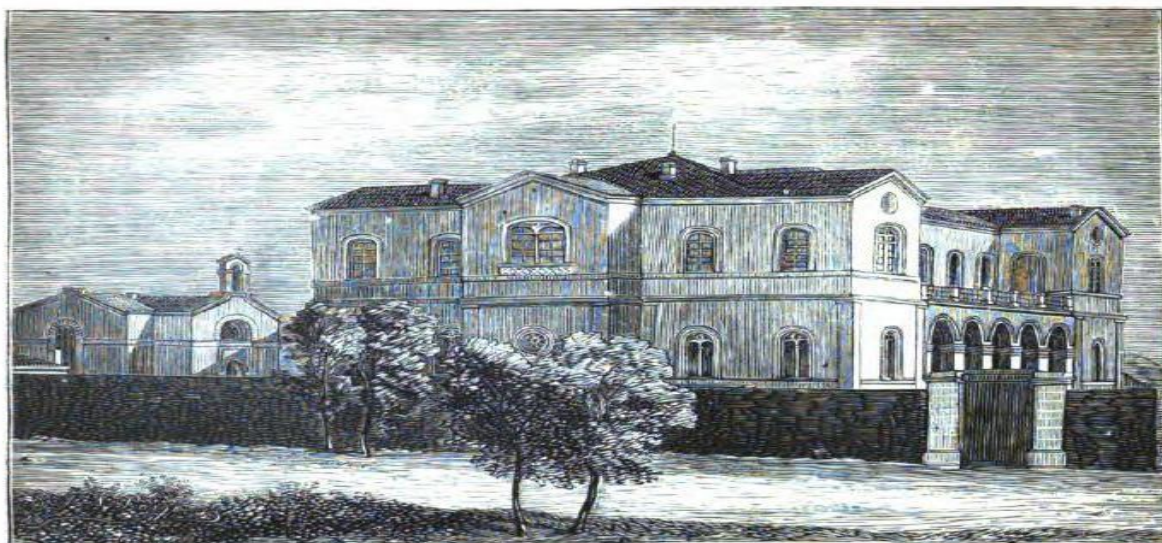
Υπό την προστασία της βασίλισσας Αμαλίας ήταν και το Οφθαλμιατρείο, το οποίο είχε εισηγηθεί ο αείμνηστος αυλικός ιατρός Βερνάρδος Ρέζερ⁷⁰. Ο Φίλιππος Ιωάννου αναφέρει: «Το Οφθαλμιατρείον διετέλει υπό την προστασίαν της βασίλισσας Αμαλίας, της εις παν αγαθόν και κοινωφελές προθύμως παρεχούσης της αρωγήν της»⁷¹.

⁶⁸ in2life (2013). *Αμαλίο Οικοτροφείο*. Πρόσβαση στις 13/1/2022 από: <https://www.in2life.gr/features/dossier/dossierarticle/274355/amalieio-oikotrofeio.html>

⁶⁹ Αλιμπέρτη, Σ. (1896). *Αμαλία η Βασίλισσα της Ελλάδος*. Αθήνα, σελ. 87-88.

⁷⁰ Ο βουναρός χειρουργός Βερνάρδος Ρέζερ, Αρχίατρος του Βασιλιά Όθωνα, εισήγαγε διάφορες συσκευές για την χορήγηση αναισθησίας με αιθέρα, επηρεάζοντας σημαντικά την εξέλιξη της αναισθησιολογίας στην Ελλάδα. Ο Βερνάρδος Ρέζερ, του οποίου δεν ανευρέθηκαν οι ημερομηνίες γέννησης και θανάτου του, υπήρξε ένα από τα ιδρυτικά μέλη της «Εν Αθήναις Ιατρικής Εταιρείας» που ιδρύθηκε το 1835, της πρώτης Ιατρικής Εταιρείας στην Ελλάδα. Χρημάτισε Πρόεδρος της Ιατρικής Εταιρείας Αθηνών με Γραμματέα το Νικόλαο Κωστή και Υπεύθυνος Σύνταξης του ιατρικού περιοδικού «Ασκληπιός». Το πρώτο του τεύχος, το Φυλλάδιο Α', εκδόθηκε ένα χρόνο αργότερα, την 1η Αυγούστου 1836 στο τυπογραφείο του Κ. Ράλλη (όπως αναφέρεται στους Παπαδόπουλος, Γ., Αρναούτογλου, Ε., & Πέτρου, Α. (2011). Οι πρώτες περιπτώσεις εισπνεόμενης χειρουργικής αναισθησίας και οι πρωτεργάτες της στην Ελλάδα: Βερνάρδος Ρέζερ, Ερρίκος Τράμπερ, Νικόλαος Πετσάλης και Ξαβιέρος Λάνδερερ. *Ελληνική Αναισθησιολογία*, 44, σελ. 323-324).

⁷¹ Αλιμπέρτη, Σ. (1896). *Αμαλία η Βασίλισσα της Ελλάδος*. Αθήνα, σελ. 86.

ΑΜΑΛΙΕΙΟΝ ΟΡΦΑΝΟΤΡΟΦΕΙΟΝ ΑΘΗΝΩΝ

Εικόνα 16. Το Αμαλίειον Οικοτροφείον Θηλέων

Πηγή: <https://amalieion.gr/>

Αξίζει να αναφερθεί και η ίδρυση του ασφαλιστικού φορέα για τους ναυτικούς, το γνωστό Ναυτικό Απομαχικό Ταμείο, στο πλαίσιο του κοινωνικού έργου της Αμαλίας. Το Ναυτικό Απομαχικό Ταμείο (Ν.Α.Τ.) ιδρύθηκε με τον Νόμο ΧΛΘ του 1861⁷², μετά από πρωτοβουλία της Βασίλισσας Αμαλίας που οραματίστηκε ένα καινοτόμο για τα τότε δεδομένα της εποχής εθνικό φορέα ασφάλισης για τους Έλληνες ναυτικούς. Στην σημερινή εποχή βρίσκεται υπό την εποπτεία του Υπουργείου Εμπορικής Ναυτιλίας με σκοπό την ασφάλιση όλων όσων εργάζονται στη θάλασσα⁷³.

⁷² Με τον Νόμο αυτό αναδεικνύεται ο καθαρά κοινωνικός χαρακτήρας του NAT. Θεωρείται προπομπός των Κοινωνικών Ασφαλίσεων στην Ελλάδα (http://www.nat.gr/site/categories/nat/history_target.csp)

⁷³ Hellenica (2022). *Ναυτικό Απομαχικό Ταμείο*. Πρόσβαση στις 13/1/2022 από: <http://www.hellenica.de/Ship/NavtikoApomachikoTameio.html>

3.2 Οι θρησκευτικές διαστάσεις της προσωπικότητας της βασίλισσας

Οι περισσότεροι κάτοικοι του Όλντενμπουργκ ανήκαν στη λουθηρανική πίστη, ένα προτεσταντικό δόγμα. Η βασίλισσα Αμαλία παρέμεινε πιστή προτεστάντισσα, σύζυγος του καθολικού Όθωνα, σε μια σχεδόν ολοκληρωτικά ορθόδοξη χώρα, σε όλη τη βασιλεία της και μέχρι τον θάνατό της. Η Αμαλία και ο Όθωνας επιτρεπόταν να διατηρήσουν τη θρησκεία τους, αλλά κάθε παιδί που θα γεννιόταν από αυτούς θα μεγάλωνε στην ορθόδοξη θρησκεία της Ελλάδας, γεγονός που δεν έγινε ποτέ καθώς δεν απέκτησαν παιδιά.

Η Αμαλία είχε μεγάλη θρησκευτική πίστη. Από πολύ μικρή ηλικία λάμβανε μαθήματα θρησκευτικών, αρχικά από τον ίδιο της τον πατέρα και έπειτα από τον ιερωμένο Τρέντεπολ,⁷⁴ που τον όρισε ο ίδιος ο Δούκας για την κόρη του. Με την πάροδο του χρόνου η θρησκευτικότητα της Αμαλίας γινόταν εντονότερη. Σε πολλές επιστολές προς τον πατέρα της δοξάζει τον Θεό για την καθοδήγηση που της δίνει, αναφέρει πως προσεύχεται πολύ και μεταλαμβάνει. Η Αμαλία θεωρεί τον άνθρωπο μια οντότητα χωρίς δύναμη και ουσία αν δεν καθοδηγείται από τη θρησκεία και τον Θεό. Στις επιστολές της προς τον πατέρα της φανερώνει αυτού του είδους τις σκέψεις, λέγοντας: «Αχ, πόσο καλές είναι οι αποφάσεις και πόσο αδύναμος είναι ο άνθρωπος. Τι θα μπορούσε να κατορθώσει ο ίδιος χωρίς την απέραντη αγάπη και επιείκεια του Θεού, χωρίς το Πνεύμα του;»⁷⁵. Μέσα από την προσευχή και την πίστη στον Θεό, πιστεύει πως ο άνθρωπος μπορεί να εξελίσσεται και να έχει ορθή κρίση. Χαρακτηριστικά αναφέρει: «με τη βοήθεια του Θεού, έγινα πιο λογική, πιο ήσυχη, βλέπω μερικά πράγματα τελείως διαφορετικά»⁷⁶. Όλα όσα συμβαίνουν στην ζωή είναι θέλημα Θεού και θα πρέπει ο άνθρωπος να δείχνει εμπιστοσύνη σ' αυτόν, λέει χαρακτηριστικά: «-Τι δυστυχισμένα όντα θα ήμασταν χωρίς

⁷⁴ Μπούσε, Β. & Μπούσε, Μ. (2020). *Ανέκδοτες Επιστολές της Βασίλισσας Αμαλίας στον Πατέρα της, 1836-1853*. Αθήνα: Εστία, τόμος Α, σελ. 18

⁷⁵ Επ. 100 (Αθήνα, 9 Απριλίου 1843), σ. 379, στο Μπούσε & Μπούσε (2020), τόμος Α΄

⁷⁶ Επ. 31 (Αθήνα, 17/29 Νοεμβρίου 1838) σ. 146, στο Μπούσε & Μπούσε (2020), τόμος Α΄

τη θρησκεία! Αν δεν γνωρίζαμε όσα μας έχει αποκαλύψει, αν δεν είχαμε δεχτεί αυτή τη Θεία Χάρη, θα στερούμαστε μέσα στον πόνο μας τη χαρά και τη ζωντανή ελπίδα».⁷⁷ Κοινοποιεί συνεχώς την ευτυχία που νιώθει για τα μαθήματα που της χάρισε ο πατέρας της λέγοντας: «Πόσο χαίρομαι για το μάθημα των Θρησκευτικών που είχα!».⁷⁸ Καταλυτικό ρόλο σε όλα τα παραπάνω έχει η σωστή εκπαίδευση. Η Αμαλία θεωρούσε την μετάληψη ως το σημαντικότερο δώρο του Θεού προς τους ανθρώπους, γιατί μόνο έτσι έρχεται ο άνθρωπος πιο κοντά στον Θεό και κατανοεί την πίστη του, αναφέρει τα εξής στον πατέρα της: «Με διαπερνούσε τέτοια χαρά για τη χάρη του Θεού που μας δίνεται με την Μετάληψη, το έβλεπα τόσο πολύ καθαρά. Αισθάνομαι όλο και περισσότερο πόσο αναγκαίο είναι και στον Χριστιανισμό να προχωρεί κανείς συνέχεια πιο πέρα, γιατί έτσι μεγαλώνει η κατανόηση της θρησκείας, η πίστη, και το καλό αποτέλεσμα είναι αγάπη και ευγνωμοσύνη»⁷⁹. Γνωρίζει αρκετά πράγματα για όλες τις θρησκείες, σέβεται και αποδέχεται την διαφορετικότητα και την επιλογή του κάθε ανθρώπου όσον αφορά την θρησκεία και ότι συνεπάγεται στην εκάστοτε περίπτωση (έθιμα, παραδόσεις), όπως αναφέρει σε επιστολή της: «Σέβομαι κάθε αληθινό χριστιανό, σε όποιο δόγμα κι αν πιστεύει. Η αληθινή Εκκλησία του Χριστού έχει τους πιστούς της ανάμεσα στους ορθόδοξους, τους καθολικούς και τους διαμαρτυρούμενους, γιατί, κατά βάθος, πιστεύουμε στο ίδιο πράγμα, σε έναν Θεό, έναν Σωτήρα, μία άφεση αμαρτιών».⁸⁰ Αν και πρεσβεύει τον προτεσταντισμό, ωστόσο αποδέχεται και την θρησκεία του συζύγου της αλλά και της χώρας της οποίας είναι Βασίλισσα, δείχνοντας με αυτόν τον τρόπο τις αντιλήψεις της και τα πιστεύω της γύρω από το ζήτημα της θρησκείας.

Ένα από τα ζητήματα που κλήθηκε να αντιμετωπίσει η βασίλισσα Αμαλία από τα πρώτα χρόνια της παραμονής στην Ελλάδα, ήταν η έλλειψη ιερέα. Αυτό φαίνεται στη συχνότητα των επιστολών που στέλνει στον πατέρα της, αλλά και στην απόγνωση της πάνω στο ζήτημα, χαρακτηριστικά λέει: «Δεν θα μπορούσε να αποφασίσει ο Τρέντεπολ να έρθει; Αυτό θα με έκανε πολύ ευτυχισμένη, αισθάνομαι τόσο την ανάγκη να έχω έναν

⁷⁷ Επ. 130 (Αθήνα, 13/25 Μαρτίου 1844), σ. 539 στο Μπούσε & Μπούσε (2020), τόμος Α΄

⁷⁸ Επ. 65 (Αθήνα, 12 Απριλίου 1841), σ. 267 στο Μπούσε & Μπούσε (2020), τόμος Α΄

⁷⁹ Επ. 65 (Αθήνα, 12 Απριλίου 1841), σ. 267 στο Μπούσε & Μπούσε (2020), τόμος Α΄

⁸⁰ Επ. 175 (Αθήνα, 22 Φεβρουαρίου/6 Μαρτίου 1845), σ. 732, στο Μπούσε & Μπούσε (2020), τόμος Α΄

καλό ιερέα.⁸¹ Σύμφωνα με το ημερολόγιο της Λύτ, αναφέρεται πως δεν υπήρχε εκκλησία για τους διαμαρτυρούμενους προκειμένου να μπορούν να τελούν τις λειτουργίες και τα μυστήρια. Οι διαμαρτυρούμενοι εκείνη την εποχή στην Ελλάδα, ήταν λίγοι και κυρίως Γερμανοί. Οι καθολικοί ήταν περίπου 1.800 στην Αθήνα και υπήρχε μία εκκλησία με δυο ιερείς. Ο ιερέας της Αυλής τότε ήταν ο Βαυαρός Μέγερ, μετά την αποχώρηση του χρέη ιερέα έκανε ένας φανατικός πιετιστής⁸², ο γιατρός Κόρκ.⁸³ Ο ερχομός του πάστορα Λυτ έδωσε χαρά στην Αμαλία εκφράζοντας την και στον πατέρα της μέσω επιστολής: «Ο δόκτορας Λυτ μου αρέσει πολύ και ελπίζω πως τα κηρύγματα του θα ενώσουν τους πιστούς οι άλλοι έκαναν κήρυγμα με τέτοιο τρόπο, που τους διαιρούσαν».⁸⁴ Ο Λυτ παρέμεινε για αρκετό καιρό ιερέας της Αμαλίας, ωστόσο κάποιες ανάρμοστες συμπεριφορές από μέρους του την έκαναν να αλλάξει την καλή γνώμη που είχε για εκείνον. Σε επιστολή προς τον πατέρα της αναφέρει: «Τελευταία τον συμβούλεψα επίμονα να μην τυπώσει ένα βιβλίο που έγραψε για το γάμο στην Ελλάδα όσο είναι δικός μου ιεροκήρυκας,[...]Τους πέντε μήνες που απουσίασα έκανε κήρυγμα μόνο δυο φορές».⁸⁵ Ωστόσο, σε μια μεταγενέστερη επιστολή κάνει λόγο για «απαίσιο και κακό» κήρυγμα από μέρους του⁸⁶, δείχνοντας έτσι την ενόχληση της προς το πρόσωπο του, χαρακτηρίζοντας τον, ως ανάξιο σεβασμού και εμπιστοσύνης. Εξαιτίας του διαφορετικού δόγματος της Αμαλίας από το δόγμα της χώρας που βασιλεύει, θεωρεί πολύ σημαντικό ο λαός να μην σχηματίσει λανθασμένη εντύπωση για εκείνη και την χαρακτηρίσουν ως «ειδωλολάτρισσα» και γυναίκα χωρίς πίστη.⁸⁷ Η αντικατάσταση του από τον Γερμανό ιερέα Χάνσεν αποδείχθηκε για την Αμαλία εξαιρετικά ευχάριστη εξέλιξη. Η αποδοχή της από τους ορθόδοξους κατοίκους της Αθήνας, σημειώνει η βασίλισσα, ήταν ένα γεγονός που την χαροποίησε ιδιαίτερα, επειδή δεν δημιουργήθηκαν -προβλήματα, ούτε περιέργες ή εριστικές συμπεριφορές. Ο μοναδικός προβληματισμός της γύρω από το ζήτημα του διαφορετικού δόγματος, ήταν αυτό του πιθανού διαδόχου. Σύμφωνα με το συμβόλαιο

⁸¹ Επ. 20 (Αθήνα, 13/25 Ιανουαρίου 1838), σ. 111, στο Μπούσε & Μπούσε (2020), τόμος Α΄

⁸² Πιετισμός είναι θρησκευτική δοξασία στους κόλπους διαμαρτυρομένων που άκμασε τον 17^ο-18^ο αιώνα. Οι πιετιστές θεωρούν την θρησκεία περισσότερο ως τρόπο ζωής με βάση το ανθρώπινο συναίσθημα παρά ως το δόγμα της διαμαρτυρούμενης εκκλησίας.

⁸³ Λύτ, Χ. (1981). *Μια Δανέζα στην Αυλή του Όθωνα. Μαρτυρία της εποχής. Σημειωματάριο, Ημερολόγιο, Γράμματα*, μτφρ. Αριστεά Παπανικολάου-Κριστενσεν. Αθήνα: Ερμής, σελ.292

⁸⁴ Επ. 42 (Αθήνα, 11 Σεπτεμβρίου 1839), σ. 187, στο Μπούσε & Μπούσε (2020), τόμος Α΄

⁸⁵ Επ. 79 (Αθήνα, 19 Νοεμβρίου 1841), σ. 292, στο Μπούσε & Μπούσε (2020), τόμος Α΄

⁸⁶ Επ. 116 (Αθήνα, 13/25 Νοεμβρίου), σ. 479, στο Μπούσε & Μπούσε (2020), τόμος Α΄

⁸⁷ Επ. 189 (Αθήνα, 30 Οκτωβρίου 1849), σ. 555, στο Μπούσε & Μπούσε (2020), τόμος Β΄

γάμου, αλλά και το Σύνταγμα του 1844, σε περίπτωση που ο Όθων και η Αμαλία αποκτούσαν διάδοχο, θα έπρεπε να ασπαστεί το ορθόδοξο δόγμα. Αυτό βέβαια ήταν κάτι που δεν τους προβλημάτιζε ιδιαίτερα καθώς και οι δύο βασιλείς είχαν δεχτεί με χαρά και θεωρούσαν καθήκον τους μια τέτοια κίνηση προς τον ελληνικό λαό. Ωστόσο οι πιέσεις που δέχονταν συνεχώς έφερναν πολλές συναισθηματικές μεταπτώσεις. Η Αμαλία σέβεται τα θρησκευτικά έθιμα της ορθόδοξης εκκλησίας και συνοδεύει τον σύζυγο της σε όλες τις λειτουργίες και τις εθιμοτυπικές διαδικασίες. Το μόνο αρνητικό στοιχείο που αναγνωρίζει στην ορθόδοξη εκκλησία είναι ο συντηρητισμός, στοιχείο που δεν αναγνωρίζει στην προτεσταντική και καθολική πίστη. Όπως αποδεικνύεται, η βασίλισσα Αμαλία αποδέχεται και σέβεται με ευλάβεια οτιδήποτε σχετίζεται με το Θεό. Η θρησκευτική πίστη για τη βασίλισσα Αμαλία αποτελεί υψίστης σημασίας αξία για τον άνθρωπο. Μερικά από τα σημαντικότερα στοιχεία της προσωπικότητάς της, αποδεικνύονται από τη στάση που διατήρησε και το σεβασμό που έδειξε γύρω από τα θρησκευτικά ζητήματα. Η ταπεινότητά της και η θεωρία που ενστερνιζόταν, ότι ο λόγος ύπαρξης των ανθρώπων είναι αποτέλεσμα θείας πράξης, αναδεικνύουν την βαθιά πίστη της. Συνεπώς, η βασίλισσα παρέμεινε πιστή στην θρησκευτική ιδεολογία της και στον Θεό, ακόμα και αν έζησε σε μια χώρα διαφορετικού δόγματος όπως αυτής.⁸⁸

3.3 Οι αντιλήψεις της βασίλισσας για τη μόρφωση και την εκπαίδευση

Η Αμαλία είχε μια πολύπλευρη μόρφωση η οποία ενισχύθηκε από τα κατάλληλα ερεθίσματα, τα προνόμια που είχε αλλά κυρίως τη θέληση της για συνεχή εξέλιξη. Ερχόμενη στην Ελλάδα, έδειξε μεγάλο ζήλο για να μάθει την ελληνική γλώσσα, γεγονός που ενισχύθηκε από τον θαυμασμό της για την αρχαιότητα και τον ελληνικό πολιτισμό. Τόσο ο τρόπος διαπαιδαγώγησης της όσο και το μορφωτικό της επίπεδο συμβάλλουν

⁸⁸ Μαστοράκη, Σ. (2018). *Βασίλισσα Αμαλία: Η διερεύνηση της πολιτικής και κοινωνικής της παρουσίας στην Ελλάδα (1837-1862)*. Πτυχιακή Εργασία. Πανεπιστήμιο Αιγαίου. Ρόδος.

στην ανάπτυξη της και στη δια βίου καλλιέργεια της. Γράφει μάλιστα στον πατέρα της⁸⁹, πως η συνεχής εκπαίδευση και ανάπτυξη και η δια βίου καλλιέργεια κάνουν τους ανθρώπους να έχουν μια «αξιοσέβαστη επιδίωξη», καθώς και «να νιώθουν πολύ ευτυχισμένοι». Είναι λοιπόν μεγάλη η σημασία που αποδίδει στην εκπαίδευση και στην καλλιέργεια των ανθρώπων η Αμαλία.

Σε συνδυασμό με τα παραπάνω, η Αμαλία δίνει έμφαση τόσο στην συμβολή των θρησκευτικών αρχών στην εκπαίδευση του ατόμου, όσο και στα στρατιωτικά πρότυπα, γεγονός που προέρχεται και από την προσωπική της εμπειρία όπου ο πατέρας της, ο οποίος ασχολήθηκε με την εκπαίδευσή της, είχε στρατιωτική θέση, μαθαίνοντας της τρόπους, πειθαρχία και συνέπεια, ενδυνάμωση του χαρακτήρα, δυναμικότητα, αποφασιστικότητα και πίστη στην προσωπικότητα της. Τα στοιχεία αυτά τα επισημαίνει η Αμαλία για τον αδελφό της σε σύγκριση με τον Όθωνα, σε επιστολή προς τον πατέρα της: «Πόσες φορές δεν έχω αναστενάξει που στη διαπαιδαγώγηση του βασιλιά παραμέλησαν αυτά τα αναγκαία στοιχεία»⁹⁰.

Η Αμαλία είχε σημαντική παρουσία σε επιτροπές και εκδηλώσεις εκπαιδευτικών ιδρυμάτων, όπως το Αρσάκειο και η Φιλεκπαιδευτική Εταιρεία⁹¹, τόσο μέσα από οικονομική ενίσχυση όσο και μέσα από τη συμμετοχή της σε διάφορες διαδικασίες. Συνάμα, επισκέπτεται πολλά σχολεία κατά τη διάρκεια των ταξιδιών της με τον Όθωνα στην επαρχία, όπως το 1839 στα Σάλωνα όπου αναφέρεται στο ζήτημα της εκπαίδευσης των Ελλήνων και γράφει στον πατέρα της για τον μεγάλο ζήλο που ένιωθαν οι άνθρωποι για μάθηση, ανεξαρτήτως της ηλικίας τους. Φαίνεται λοιπόν πως η βασίλισσα είναι μια προσωπικότητα που αγαπάει βαθιά την μόρφωση και την θεωρεί ως ένα από τα

⁸⁹ Επ. 278 (Αθήνα, 19 Μαρτίου 1847), σ. 213, στο Μπούσε & Μπούσε (2020), τόμος Β΄

⁹⁰ Επ. 97 (Αθήνα 11 Ιανουαρίου 1843), σ. 365, στο Μπούσε & Μπούσε (2020), τόμος Α΄

⁹¹ Η φιλεκπαιδευτική Εταιρεία είχε ιδρυθεί το 1836 από τον Ι. Κοκκώνη προκειμένου να εκπαιδεύουν οι Ελληνίδες. Τα εκπαιδευτήρια της Εταιρείας ήταν υπό την προστασία της Αμαλίας και οι εξετάσεις των μαθητριών γινόταν ενώπιον της βασίλισσας. Λύτ, Χ. (1991). *Στην Αθήνα του 1847-1848. Ένα ανέκδοτο ημερολόγιο*, μτφρ. Αριστέα Παπανικολάου-Κριστενσεν. Αθήνα: Ερμής, σελ.

βασικότερα στοιχεία που πρέπει να χαρακτηρίζουν τους ανθρώπους⁹². Πιστεύει πως η εκπαίδευση είναι ένα αγαθό της κοινωνίας που αν το εκμεταλλευτούν σωστά έχει τη δύναμη να την αλλάξει.

Η αγάπη της Αμαλίας για τα γράμματα είναι πάντοτε εμφανής. Χαρακτηρίζεται ως προσωπικότητα με ζήλο και προστατευτικότητα ως προς τα γράμματα και τη φιλανθρωπία, έχοντας ως μέλημα το όφελος για το έθνος και την κοινωνία: «Ζηλώτρια και προστάτις των γραμμάτων και των φιλανθρωπικών καθιδρυμάτων η βασίλισσα Αμαλία ανεδείχθη πάντοτε. Έτεινε χείρα αρωγόν, ενθαρρύνουσα δια της προστασίας αυτής παν εθνικόν και κοινωφελές»⁹³. Τρανά δείγματα αυτής της αγάπης της για τα γράμματα είναι η εύνοια και η εκτίμηση που εκφράζει σε διδασκάλους και παιδαγωγούς. Αξιίζει να αναφερθεί η εμπιστοσύνη της στην Ελένη Πιτταδάκη,⁹⁴ την πρώτη Ελληνίδα διοργανώτρια σχολείων θηλέων στην Ελλάδα, στην οποία εμπιστεύθηκε να φοιτήσουν

⁹² Μαστοράκη, Σ. (2018). *Βασίλισσα Αμαλία: Η διερεύνηση της πολιτικής και κοινωνικής της παρουσίας στην Ελλάδα (1837-1862)*. Πτυχιακή Εργασία. Πανεπιστήμιο Αιγαίου. Ρόδος.

⁹³ Αλιμπέρτη, Σ. (1896). *Αμαλία η Βασίλισσα της Ελλάδος*. Αθήνα, σελ. 84.

⁹⁴ Η Ελένη Πιτταδάκη ήταν μία από τις πιο γνωστές δασκάλες τα πρώτα χρόνια της δημιουργίας του ελληνικού κράτους, με σημαντική δράση και δημόσια αναγνώριση. Η καταγωγή της ήταν από την Κρήτη. Τα πρώτα γράμματα διδάχθηκε στο Αλληλοδιδασκτικό Σχολείο της Ερμούπολης Σύρου. Το 1831-1832 φοίτησε στο Ανώτατο τμήμα τού Φιλελληνικού Παρθεναγωγείου Freidrih Hildner στην Ερμούπολη, όπου δίδαξε για 2 χρόνια. Από το 1832 μέχρι το 1834 δίδαξε στο Παρθεναγωγείο Χιλ. Το 1832 μετέβη με την οικογένειά της στο Ναύπλιο, όπου διοργάνωσε την πρώτη «Δημοτική Σχολή Κορασίων», την οποία διηύθυνε για 3 χρόνια. Ήταν ο πρώτος επίσημος διορισμός δασκάλας στο ελληνικό κράτος. Το 1837, με Βασιλικό Διάταγμα, ξεκίνησε να προσφέρει τις υπηρεσίες της στο νεοϊδρυθέν Σχολείο της Φιλεκπαιδευτικής Εταιρείας, όπου εργάστηκε ως διευθύντρια μέχρι το 1840, οπότε η κυβέρνηση την τοποθέτησε διευθύντρια στο σχολείο της Γαλλίδας Volmerange. Η Πιτταδάκη το αναδιοργάνωσε προσελκύοντας και άλλες μαθήτριες, εκτός από τις υπότροφες. Το σχολείο έκλεισε το 1852 και οι μαθήτριάς του προωθήθηκαν στο Αρσάκειο (<https://history.arsakeio.gr/index.php/epikoinonia/174-eleni-pittadaki-i-proti-diefthyntria-toy-sxoleiou-tis-filekpaideftikis-etairias>)

στο ιδιωτικό Παρθεναγωγείο της εσωτερικές μαθήτριες της με υποτροφία, εκδηλώνοντας την βασιλική της εύνοια προς το πρόσωπό της μέσω επιστολής. Άλλο σημαντικό παράδειγμα εύνοιάς της, αφορά την περίπτωση της δασκάλας και συγγραφέως παιδαγωγικών έργων Πολυτίμης Κουσκούρη⁹⁵, η οποία αφιέρωσε στη βασίλισσα

⁹⁵ Η δασκάλα Πολυτίμη Κουσκούρη γεννήθηκε στο Μυστρά, τον Νοέμβριο του 1820 και γαλουχήθηκε μέσα σε μια οικογένεια πατριωτών. Η Πολυτίμη Κουσκούρη γράφτηκε το 1834 στο Πρότυπο Σχολείο Κορασίων Ναυπλίου. Ήταν μία από τις 134 μαθήτριες που παρακολούθησαν μαθήματα και η αγαπημένη μαθήτριά της διευθύντριας της Σχολής και δασκάλας τότε Πιτταδάκη Ελένης. -Σε ηλικία δεκαέξι ετών η Πολυτίμη παρουσιάστηκε στην Κεντρική Εκπαιδευτική Επιτροπή Ναυπλίου και υποβλήθηκε σε εξετάσεις για την απόκτηση του διδασκαλικού πτυχίου. Διορίστηκε στις 3 Μαΐου 1837 στο Παρθεναγωγείο στο Ναύπλιο. Το σχολείο υπό τη διεύθυνση της Κουσκούρη λειτούργησε τέλεια και χαρακτηρίστηκε ως υποδειγματικό. Το γεγονός επιβεβαιώνει η επίσκεψη της βασίλισσας Αμαλίας, η οποία έμεινε έκπληκτη από την άριστη λειτουργία του και χάρισε στην Πολυτίμη μία *«μικράν πόρπην ην έφερεν πάντοτε επί του στήθους της»* ως ένδειξη της ευαρέσκειάς της προς τη νεαρή δασκάλα. Επιπλέον, έδωσε εντολή στο Υπουργείο να προαγάγει την Πολυτίμη σε διδασκάλισσα Β΄ βαθμού, αφού πρώτα όμως έδωσε εξετάσεις ενώπιον των διευθυντών των δημοτικών σχολείων και των καθηγητών του Γυμνασίου το 1837. Στις 10 Απριλίου 1840 βραβεύτηκε από τον διευθυντή των σχολείων της Φιλεκπαιδευτικής Εταιρείας του Αρσακείου. Τον Ιούνιο του 1843, η μισθοδοσία της Κουσκούρη μεταβιβάστηκε από το Εκκλησιαστικό Ταμείο στο Δημοτικό Ταμείο Ναυπλίου. Από τότε η διδασκάλισσα σταμάτησε να πληρώνεται, παρ' όλα τα παρακλητικά έγγραφα που απεύθυνε προς τη Γραμματεία για να λαμβάνει τακτικά το μισθό της.

Στις 3 Οκτωβρίου μετατέθηκε στο δημοτικό σχολείο κορασίων του Πειραιά, όπου ανέλαβε τη διεύθυνσή του. Η Κουσκούρη έφυγε από το Ναύπλιο αφήνοντας τις καλύτερες εντυπώσεις στους πολίτες αλλά και στις αρχές του τόπου. Ο ίδιος ο Δήμαρχος Ναυπλίου έστειλε επιστολή, στην οποία εξέφραζε την απώλεια από την απουσία της Κουσκούρη και τη βαθειά ευγνωμοσύνη του προς το πρόσωπο της για το πολύτιμο έργο που είχε πράξει. Συνέχισε την διδασκαλική της καριέρα στον Πειραιά και το 1849 προβιβάστηκε στο βαθμό της Επαρχιακής δασκάλας. Δυο χρόνια μετά προσκλήθηκε από το Υπουργείο για να διοργανώσει το πρώτο σχολείο κορασίων που ίδρυσε ο δήμος στην Αθήνα κατά την Οθωνική περίοδο. Την 1η Οκτωβρίου του 1851, ημέρα έναρξης της λειτουργίας της εν λόγω σχολής, ο Υπουργός Παιδείας εξέφρασε δημοσίως την ευχαρίστηση-ικανοποίηση του για το έργο της Κουσκούρη και την προήγαγε στον ανώτερο

Αμαλία το πόνημα *Γεωγραφία της Αρχαίας Ελλάδας*, για τη χορηγία της να σπουδάσει στη Γερμανία παιδαγωγικά. Μεγάλη τιμή έδειξε η βασίλισσα και στη φιλέλληνα Φανή Χιλλ⁹⁶, στο Παρθεναγωγείο της οποίας εκπαιδεύονταν οι κόρες της ανωτέρας κοινωνίας.

βαθμό που μπορούσε να πάρει εκείνη την εποχή ένας δάσκαλος ή μία δασκάλα, δηλαδή σε Α΄ τάξης Νομαρχιακή Δασκάλα.

Η διεύθυνση της σχολής υπό την Κουσκούρη φαίνεται πως ξεπέρασε τις προσδοκίες των αρχών και των πολιτών. Το 1852, στις πρώτες θερινές εξετάσεις των κοριτσιών, η βασίλισσα Αμαλία βρέθηκε εκεί και εξέφρασε στην Πολυτίμη ξανά την «ευαρέσκειά της για την απόδοση του σχολείου». Επίσης, η Δημοτική Αρχή έστειλε εγγράφως τα συγχαρητήρια στην Πολυτίμη συνοδευόμενο από ένα σπουδαίο χρηματικό ποσό. Το 1854 η Πολυτίμη αποφάσισε να δεχτεί την υποτροφία της βασίλισσας Αμαλίας για τη μετεκπαίδευσή της σε «εκπαιδευτικά καταστήματα» της Γερμανίας. Ενώ, όμως ετοιμαζόταν για το ταξίδι της, αρρώστησε από την επιδημία της χολέρας και πέθανε σε ηλικία 34 χρονών τον Σεπτέμβριο του ίδιου χρόνου. Τόσο η οικογένειά της όσο και το έθνος θρήνησε για το χαμό της Πολυτίμης, που υπηρέτησε για δεκαπέντε ολόκληρα χρόνια την εκπαίδευση. Η Πολυτίμη γνώριζε Γαλλικά, Ιταλικά και Γερμανικά. Έγραψε πολλά πρωτότυπα άρθρα και μεταφράσεις που εκδόθηκαν στα περιοδικά της εποχής ενώ ακόμη έγραψε και δημοσίευσε πολλά εκπαιδευτικά βιβλία. Πέρα από την επίδοσή της στα γράμματα, ασχολήθηκε με τη ζωγραφική, τη χειροτεχνία, τη μουσική και τη ραπτική. Μεγάλη αγάπη έτρεφε η Πολυτίμη για τη φύση και λάτρευε τα άνθη (<https://argolikivivliothiki.gr/2012/03/23/kouskouri/>)

⁹⁶ Φανή Χιλλ (1799-1884): Η Φανή Μαρία Μίλιγκαν, η μεγαλύτερη των 9 παιδιών, γεννήθηκε στη Νέα Υόρκη από εύπορους γονείς με Ιρλανδική καταγωγή. Το 1821 γνώρισε και παντρεύτηκε το Ιωάννη Χένρι Χιλλ, τραπεζικό υπάλληλο και Διευθυντή του Επισκοπικού κατηχητικού σχολείου. Ήταν και οι δύο νέοι, δραστήριοι και θρήσκοι. Το 1829 ο Προτεστάντης επίσκοπος της Αμερικής πρότεινε στους δυο Αμερικανούς, τον Ρόμπερτσον και τον χειροτονημένο Χιλλ, να πάνε στην Ελλάδα δίνοντας τους πολύ συγκεκριμένες οδηγίες: "Επ' ουδενί δεν πρέπει να πείτε ή να γράψετε ή να κάνετε κάτι που να δίνει την εντύπωση ότι επισκεφτήκατε τους Έλληνες για το σκοπό να παρουσιάσετε άλλη μορφή Χριστιανισμού ή άλλη εκκλησία εκτός από αυτήν που έχουν ανατραφεί [...] Προσέξτε μην κάνετε σαρωτική κριτική ή κατά μέτωπο επίθεση. Αντί αυτού πασχίστε σταθερά και ταπεινά με το πνεύμα των ταπεινών. Η Φανή και ο σύζυγός της δεν ξέχασαν τα λόγια του όταν πάτησαν τα πόδια τους στην Ελλάδα. Η πρώτη φροντίδα τους ήταν να μάθουν την Ελληνική γλώσσα και παρακολούθησαν μαθήματα στην Τήνο. Το 1831

Ακόμη, η βασίλισσα Αμαλία έδειξε ιδιαίτερη εκτίμηση για την Αικατερίνη Αβραμιώτη, για το ιδιοφυές καλλιτεχνικό της αίσθημα και την επίδοση της στα γράμματα, στέλνοντας την με δικά της έξοδα το 1851 στην Ελβετία για να δει και να μελετήσει τον τρόπο οργάνωσης των Παρθεναγωγείων εκεί. Εύνοια έδειξε και στις διευθύντριες του Αρσάκειου, το οποίο η βασίλισσα θεωρεί ως «το ανώτατο εκπολιτιστικό και μορφωτικό κέντρο των θυγατέρων του Ελληνισμού»⁹⁷. Οι αείμνηστες Σεβαστή Μάνου, Αμεναΐδα Καβανιάρη, Καλλιόπη Πετροκοκκίνου, έλαβαν την μεγάλη εκτίμηση και εύνοια της βασίλισσας⁹⁸. Αποδεικνύεται επομένως πως η καλή διαπαιδαγώγηση που έλαβε η βασίλισσα κατά την παιδική και εφηβική της ηλικία, το μορφωτικό της επίπεδο, αλλά και η θέληση να βοηθήσει να εξελιχθούν περισσότερο τα πράγματα στην εκπαίδευση εκείνη την εποχή, δείχνουν μια προσωπικότητα προοδευτική για εκείνα τα δεδομένα. Θεωρεί

μετακόμισαν στην Αθήνα και εστίασαν σε έναν τομέα που η Νέα Χώρα χρειαζόταν πραγματικά μεγάλη ενίσχυση—στην εκπαίδευση των Ελληνόπουλων. Μαζί τους έφεραν την κυρία Ιουλία, τη δασκάλα, και έφεραν ακόμα δικό τους τυπογράφο τον Μπρίγγαμ. Στην αρχή λειτούργησε το σχολείο στο υπόγειο του σπιτιού τους, σ' έναν φράγκικο πύργο κοντά στην σημερινή οδό Χιλλ. Τις πρώτες εβδομάδες είχαν 20 εγγραφές αλλά μέσα σε δύο μήνες οι εγγραφές έφτασαν τις 167.Ο Χιλλ ανέλαβε το τμήμα αρρένων ενώ η Φανή με τη δασκάλα της, την Ιουλία, ανέλαβαν το τμήμα θηλέων. Η Ιουλία δίδασκε πλέξιμο ενώ η Φανή δίδασκε ανάγνωση και απαγγελία.

Η Φανή ήταν πάντα ένα βήμα μπροστά. Προκειμένου να κατευνάζει πιθανές αντιδράσεις των Ελλήνων Ορθοδόξων πάντα είχε τις πόρτες της ανοικτές, έτσι όποιος ήθελε μπορούσε να παρακολουθήσει πως γινόταν το μάθημα. Μπορεί η Φανή να μην έγραψε τα απομνημονεύματά της αλλά φρόντισαν οι επισκέπτες των πρώτων χρόνων και την ανέφεραν σε δικά τους κείμενα. Ο John Lloyd Stephens (συγγραφέας, διπλωμάτης και εξερευνητής) ο οποίος επισκέφτηκε την Ελλάδα τέλη του 1830 έγραψε με θαυμασμό για την διδασκαλία της, την αντίληψη που είχε για την Αγγλική γλώσσα, τους μαθητές αλλά και για το τακτ της (<http://athensfirstcemeteryingreek.blogspot.com/2018/12/blog-post.html>)

⁹⁷ Αλιμπέρτη, Σ. (1896). *Αμαλία η Βασίλισσα της Ελλάδος*. Αθήνα, σελ. 85.

⁹⁸ ο.π.

πως η εκπαίδευση των ανθρώπων μπορεί να συντελέσει στην προσωπική ανάπτυξη τους αλλά και στην βελτίωση και εξέλιξη της κοινωνίας.

3.4 Ο ρόλος του γυναικείου φύλου στην κοινωνία, οι κυρίες της Αυλής και η επιρροή της βασίλισσας στην ζωή της γυναίκας τη εποχής και στη μόδα - η φορεσιά και τα κοσμήματα.

Στην ελληνική επαρχία οι γυναίκες ζούσαν παραδοσιακά, ασχολούμενες με τη χειρωνακτική εργασία, το νοικοκυριό και τη φροντίδα της οικογένειας. Στα νησιά, από την άλλη, η ανάπτυξη του εμπορίου ενίσχυσε τα ενδιαφέροντα και την καλλιέργεια των γυναικών. Πρωτεύουσα πλέον της Ελλάδας ήταν η Αθήνα, το κράτος άρχισε να οργανώνεται καλύτερα και η κοινωνία άρχισε να αλλάζει, αλλάζοντας και την υπόσταση της γυναίκας. Η αστική τάξη ενδυναμώθηκε, η εργασιακή απασχόληση ήταν απαραίτητη για τα χαμηλότερα κοινωνικά στρώματα, ακόμα και για τις γυναίκες, ενώ με την έλευση του βασιλικού ζεύγους οι ευκαιρίες πνευματικής εξέλιξης και ψυχαγωγίας άλλαξαν τον τρόπο ζωής στην οικογένεια της Αθήνας, άρα και στις γυναίκες αυτής. Οι αναφορές της Αμαλίας στον πατέρα της για το γυναικείο φύλο έχουν μεγάλη λεπτομέρεια, με την Αμαλία να δείχνει μεγαλύτερη προτίμηση στις γυναίκες της Ελλάδας ως προς το κάλλος, αλλά και της προσωπικότητας τους σε σχέση με τις γυναίκες στο εξωτερικό. Ενδεχομένως αυτό να ενθαρρύνθηκε από την επαφή της Αμαλίας με όλες τις τάξεις των ανθρώπων, τόσο μέσα από τη θέση της όσο και μέσα από τα ταξίδια της με τον Όθωνα, ενώ στο Ολδεμβούργο οι συναναστροφές της περιοριζόταν κυρίως σε αριστοκρατικές γυναίκες. Η Αμαλία γνώριζε καθημερινά διάφορες γυναίκες, τις ασχολίες τους, τα προβλήματά τους, θαυμάζοντας το ήθος, την αξιοπρέπεια, την ταπεινότητα τους, στοιχεία που δεν τα είχε συναντήσει σε γυναίκες της αριστοκρατίας στο εξωτερικό. Αναφέρει μάλιστα στον πατέρα της: «Τα δικά μας νέα κορίτσια είναι πολύ καλοαναθρεμμένα. Σε όλη τη Γερμανία δεν είδα καμία που να έχει τη στάση, το τακτ και την απλότητα της Φωτεινής»⁹⁹.

⁹⁹ Επ. 402 (Αθήνα, 23η Οκτωβρίου 1849), σ. 550, στο Μπούσε & Μπούσε (2020), τόμος Β΄

Η εξωτερική εμφάνιση κυριαρχεί στο λόγο της όταν περιγράφει μια γυναίκα. Γράφει ενδεικτικά στον πατέρα της: «Δύσκολα με ελκύει μια νέα γυναίκα, πρέπει να έχει αυτό το χάρισμα, την ευχάριστη όψη, καλοπροαίρετο χαρακτήρα και η ομορφιά είναι επακόλουθο»¹⁰⁰. Τα στοιχεία που εκτιμά σε μια γυναίκα είναι αρχικά ο χαρακτήρας, η ταπεινότητα, η σεμνότητα, και τέλος η εξωτερική εμφάνιση. Η Αμαλία δείχνει μεγάλο σεβασμό στις γυναίκες της Επανάστασης του '21, αλλά και στην ευρύτερη ομάδα γυναικών, που συναντά στην επαρχία ταξιδεύοντας, σε σπίτια πολιτικών αλλά και μέσα στην Αυλή της. Στο πρώτο ταξίδι στη Μονεμβασιά, που συνοδεύει τον Όθωνα το 1838, περιγράφει στον πατέρα της: «Είδα πανέμορφες ενδυμασίες σε όλο αυτό το ταξίδι και τις ωραιότερες γυναίκες που μπορεί να φανταστεί κανείς, ψηλές, καλοφτιαγμένες, οι οποίες είχαν κάτι το πολύ αριστοκρατικό...είδα μύτες πολύ λεπτές και ίσιες και μάτια πανέμορφα. Και οι γυναίκες αυτές έχουν συγχρόνως έναν πολύ ευχάριστο χαρακτήρα. Φέρονται πολύ φιλικά»¹⁰¹. Εντυπωσιάζεται από τα ανοιχτόχρωμα μαλλιά και την κατάλευκη επιδερμίδα, βλέποντας κοπέλες που κατοικούν σε ηλιόλουστα μέρη. Αναφέρει ενδεικτικά: «Μια κοπελίτσα δεκαέξι χρονών, πολύ όμορφη, μια ξανθούλα, σπάνιο πράγμα στην Ελλάδα»¹⁰². Ακόμη, το ενδιαφέρον της πηγαίνει και σε γυναίκες μεγάλωσώμες, σκουρόχρωμες, με έντονα χαρακτηριστικά, όπως αναφέρει από ένα ταξίδι της: «Στις Σπέτσες είδα ωραίες, ψηλές και γεροδεμένες γυναίκες»¹⁰³.

Σε ότι αφορά τις γυναίκες της κοινωνικής ελίτ, αυτές αποτελούν την συνήθη συναναστροφή για τη βασίλισσα Αμαλία. Τις συναντά στους μεγάλους χορούς που διοργανώνονται στα ανάκτορα, όπως τις γυναίκες των Φαναριωτών, που κάθονται σε μια γωνιά, διαχωρισμένες από τις Ελληνίδες «του κορμού»¹⁰⁴, με τις πρώτες να δείχνουν υπεροψία και περιφρόνηση προς τις δεύτερες, γεγονός που δυσαρεστεί την Αμαλία. Η

¹⁰⁰ Επ. 389 (Αθήνα, 29η Απριλίου 1849), σ. 523, στο Μπούσε & Μπούσε (2020), τόμος Β΄

¹⁰¹ Επ. 21 (Μονεμβασιά, 1\13/2/1838), σ. 112, στο Μπούσε & Μπούσε (2020), τόμος Α΄

¹⁰² Επ. 21 (Μονεμβασιά, 1\13/2/1838), σ. 112, στο Μπούσε & Μπούσε (2020), τόμος Α΄

¹⁰³ Επ. 434 (Αθήνα, 10 Ιουνίου 1850), σ. 632, στο Μπούσε & Μπούσε (2020), τόμος Β΄

¹⁰⁴ Επ. 98 (Αθήνα, 13η Φεβρουαρίου 1843), σ. 373, στο Μπούσε & Μπούσε (2020), τόμος Α΄

βασίλισσα κάνει προσπάθειες να περιορίσει τέτοιου είδους συμπεριφορές, όπως είναι για παράδειγμα, ο τρόπος με τον οποίο οργανώνει τη βασιλική Αυλή. Θεωρεί τις γυναίκες της Αυλής καλλιεργημένες, εύστροφες, με καλή ανατροφή, με αξίες. Δεδομένης της μεγάλης σημασίας που αποδίδει η Αμαλία στη μόρφωση, απαιτεί από τις κυρίες της Αυλής να είναι μορφωμένες.

Σχετικά με το ζήτημα των πολιτικών δικαιωμάτων της γυναίκας, αλλά και την εμπλοκή τους με την πολιτική, η Αμαλία θεωρεί ότι κάποιες γυναίκες θα μπορούσαν να ασχοληθούν με αυτόν το τομέα. Θεωρεί ότι δεν τους έχει δοθεί ακόμα το δικαίωμα, κάτι που σχολιάζει στις επιστολές της. Πιστεύει ότι οι γυναίκες μπορούν να παρεμβαίνουν στην πολιτική, αλλά η πολιτική βούληση των γυναικών πρέπει να κινείται γύρω από τους άντρες τους και να έχει περισσότερο συμβουλευτικό χαρακτήρα. Αναφέρει ενδεικτικά: «Θεωρώ ότι ταιριάζει σε μας τις γυναίκες το να αγωνιζόμαστε για την αξιοπρέπεια και την ιερότητα του θρόνου, γιατί εμείς πρώτες πρέπει να τιμούμε και να υπακούμε τον κύριό μας»¹⁰⁵.

Η Αμαλία είναι μια γυναίκα η οποία στηρίζει τις γυναίκες, τα δικαιώματα τους και προσπαθεί να το δείχνει έμπρακτα με κάθε τρόπο. Όμως, ο τρόπος ζωής εκείνης της εποχής, η θέση της ως βασίλισσα και η βαθιά προσήλωση στην θρησκεία, δεν της έδινε το δικαίωμα να σκεφτεί ότι μία γυναίκα θα μπορούσε να κατέχει μια υψηλότερη θέση από τον άντρα, όπως αναφέρει η ίδια: «Ποτέ δεν είχε γίνει λόγος για μένα, η 3^η Σεπτεμβρίου έστρεψε την προσοχή πάνω μου[...]Ο κόσμος όμως είχε συνηθίσει πια να μου αποδίδει μια επιρροή την οποία ούτε είχα ούτε επεδίωκα, αλλά που ακόμη και αν την είχα, γνωρίζω πολύ καλά τη θέση μου ως γυναίκα και δεν θα την έδειχνα.»¹⁰⁶ Η Αμαλία ασκούσε μεγάλη επιρροή προς τον Όθωνα σε διάφορα ζητήματα. Το ίδιο φαίνεται πως συνέβαινε και σε άλλες γυναίκες που οι άντρες τους είχαν πολιτική εξουσία, συνεπώς θα μπορούσαν να ασχοληθούν με πολιτικά ζητήματα, όπως φαίνεται και από τις επιστολές της: «Στο σπίτι του Μιχαήλ Σούτσου εργάζονται μαζί άνδρες και γυναίκες για να ρίξουν το υπουργείο, να υπονομεύσουν τον θρόνο. Γι' αυτές τις γυναίκες είναι κάθε μέσο θεμιτό,

¹⁰⁵ Επ. 127 (Αθήνα, 4 Μαρτίου 1844), σ. 528, στο Μπούσε & Μπούσε (2020), τόμος Α΄

¹⁰⁶ Επ. 168 (Αθήνα, 10 Ιανουαρίου 1845), σ. 704, στο Μπούσε & Μπούσε (2020), τόμος Α΄

για να προσελκύσουν ανθρώπους»¹⁰⁷. Από τα παραπάνω φαίνεται πως η βασίλισσα ενό τάσσεται υπέρ των γυναικών, δεν παύει να μένει προσηλωμένη στα πιστεύω της και στις απαιτήσεις της εποχής, σχετικά με την θέση της γυναίκας απέναντι στον άνδρα.

Η Αυλή της βασίλισσας αποτελούνταν από διάφορες κυρίες που την συνόδεψαν από το Ολδεμβούργο, αλλά και από μερικές Ελληνίδες. Σημαντικότερη γυναικεία φιγούρα για την Αμαλία ήταν η Julia von Nordenflycht, η οποία αγαπούσε πολύ την βασίλισσα. Ήταν παιδαγωγός της Αμαλίας από το Ολδεμβούργο και την ακολούθησε στην Ελλάδα, όπου έμεινε στο πλάι της μέχρι το τέλος της ζωής της. Ο θάνατος της στοίχισε πολύ στην βασίλισσα. Είναι θαμμένη στο νεκροταφείο των διαμαρτυρομένων. Η βασίλισσα προς τιμήν της διέταξε να στηθεί μνημείο πάνω στον τάφο της.¹⁰⁸ Δύο ακόμα πολύ σημαντικές παρουσίες στην αυλή της βασίλισσας αποτελούσαν, η κυρία Wilhelmine von Pluskow και η Δανέζα Christiane Liith. Η κυρία von Pluskow ήταν ιδιαίτερα μορφωμένη και καλλιεργημένη γυναίκα και φρόντιζε να ενημερώνει την βασίλισσα για όλα τα θέματα που υπήρχαν τότε σχετικά με ζητήματα οικονομικά ή εξωτερικής πολιτικής.¹⁰⁹ Η κυρία Pluskow σύμφωνα με το ημερολόγιο της Λυτ περιγράφεται ως «μία κοντή, λεπτή γυναίκα, η οποία ακολουθεί την βασίλισσα παντού σαν σκιά»¹¹⁰. Και οι δύο φρόντιζαν ώστε να περιποιηθούν τους Γερμανούς καλεσμένους.

Η Αμαλία πίστευε ότι πολύ σημαντικά χαρακτηριστικά σε μία γυναίκα είναι η ομορφιά και η κομψότητα. Η κυρία Μπότσαρη¹¹¹ (Εικόνα 17) και η κυρία

¹⁰⁷ Επ. 195 (Αθήνα, 13/25 Ιουλίου 1845), σ. 809, στο Μπούσε & Μπούσε (2020), τόμος Α΄

¹⁰⁸ Λύτ, Χ. (1981). *Μια Δανέζα στην Αυλή του Όθωνα. Μαρτυρία της εποχής. Σημειωματάριο, Ημερολόγιο, Γράμματα*, μτφρ. Αριστέα Παπανικολάου-Κριστενσεν. Αθήνα: Ερμής, σελ. 76

¹⁰⁹ Αργολική Αρχαική Βιβλιοθήκη Ιστορίας και πολιτισμού (2015). *Ξένες στην ΟθωνικήΕλλάδα*.

Πρόσβαση στις 15/3/2022 από: <https://argolikivivliothiki.gr/2015/07/20/vana-busse/>

¹¹⁰ Λύτ, Χ. (1981). *Μια Δανέζα στην Αυλή του Όθωνα. Μαρτυρία της εποχής. Σημειωματάριο, Ημερολόγιο, Γράμματα*, μτφρ. Αριστέα Παπανικολάου-Κριστενσεν. Αθήνα: Ερμής, σελ. 296

¹¹¹ Η Αικατερίνη Καρατζά ή Ρόζα Μπότσαρη (1818- 1875) ήταν κόρη του αγωνιστή της Ελληνικής Επανάστασης του 1821, Μάρκου Μπότσαρη και σύζυγος του

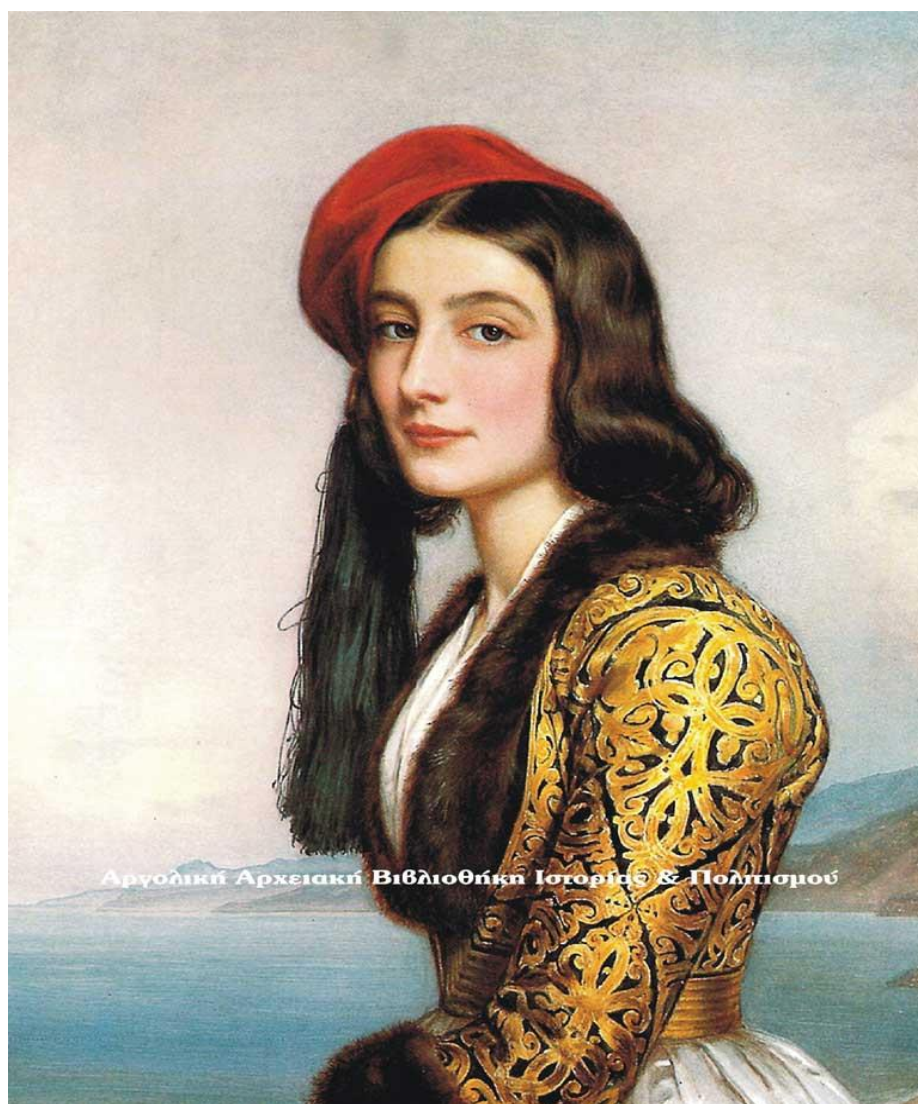
Μαυρομιχάλη¹¹² (Εικόνα 18), αποτελούν χαρακτηριστικό παράδειγμα αυτών των προσόντων. Η Αμαλία έδινε μεγάλη σημασία και στην πνευματική καλλιέργεια των κυριών της αυλής. Πίστευε ότι έπρεπε να είναι μορφωμένες, αφοσιωμένες, να διέπονται από σοβαρότητα και σεβασμό. Απεναντίας απεχθάνονταν γυναίκες που είχαν περίεργο βλέμμα και δύστροπη συμπεριφορά. Έμφαση έδινε και στη θρησκευτική συνείδηση των κυριών της Αυλής, δίχως όμως να την ενδιαφέρει τόσο η διαφορετική θρησκεία των γυναικών¹¹³. Μέσα από αυτή τη στάση, αναδεικνύει την αποδοχή της ορθόδοξης πίστης, τονώνοντας ακόμη πιο πολύ τη δημοτικότητα της στον λαό.

στρατηγού Γεώργιου Καρατζά. Διετέλεσε κυρία επί των τιμών της βασίλισσας Αμαλίας. Τέθηκε υπό την προστασία της βασίλισσας Αμαλίας, η οποία της έδωσε τον τίτλο της πρώτης «κυρίας επί των τιμών» της βασιλικής αυλής. Με αυτή την ιδιότητα, συμμετείχε ως ακόλουθος της Αμαλίας στις επίσημες επισκέψεις της τελευταίας στις βασιλικές αυλές των διαφόρων κρατών της Ευρώπης. Το 1844, τιμήθηκε από τον βασιλιά της Βαυαρίας, Λουδοβίκο Α΄ με χρυσό σταυρό ενώ κατά την παραμονή της εκεί απέσπασε τον θαυμασμό της κοινής γνώμης για την ομορφιά της αλλά και για το γεγονός πως ήταν κόρη του φημισμένου αγωνιστή Μάρκου Μπότσαρη. <https://www.bovary.gr/oramatistes/15798/roza-mpotsari-i-ellinida-kalloni-kori-toy-markoy-mpotsari-poy-emeine-sto-pantheon>

¹¹² Ήταν κόρη του Αναστάσιου Μαυρομιχάλη και εγγονή του Πετρόμπεη. Είχε αναπτύξει φιλική σχέση με την δούκισσα της Πλακεντίας και δίπλα της είχε διδαχθεί την γαλλική γλώσσα. Το 1844 σε ηλικία μόλις 17 ετών έγινε δεσποινίδα επί των τιμών της βασίλισσας Αμαλίας αντικαθιστώντας την Ρόζα Μπότσαρη. Η Φωτεινή Μαυρομιχάλη ήταν γνωστή για το κάλλος και την ευγένειά της, γεγονός που την έκανε αγαπητή στους κύκλους του παλατιού. Για την ομορφιά της γίνεται αναφορά και από ξένους συγγραφείς, οι περισσότεροι από τους οποίους βρισκόταν στο Βερολίνο το 1849, όταν το επισκέφθηκε η Αμαλία μαζί με τη Φωτεινή. <https://www.mixanitouxronou.gr/fotografiko-ntokoymenoi-oi-quot-kyries-ton-timon-quot-stin-ayli-tis-amalias/>

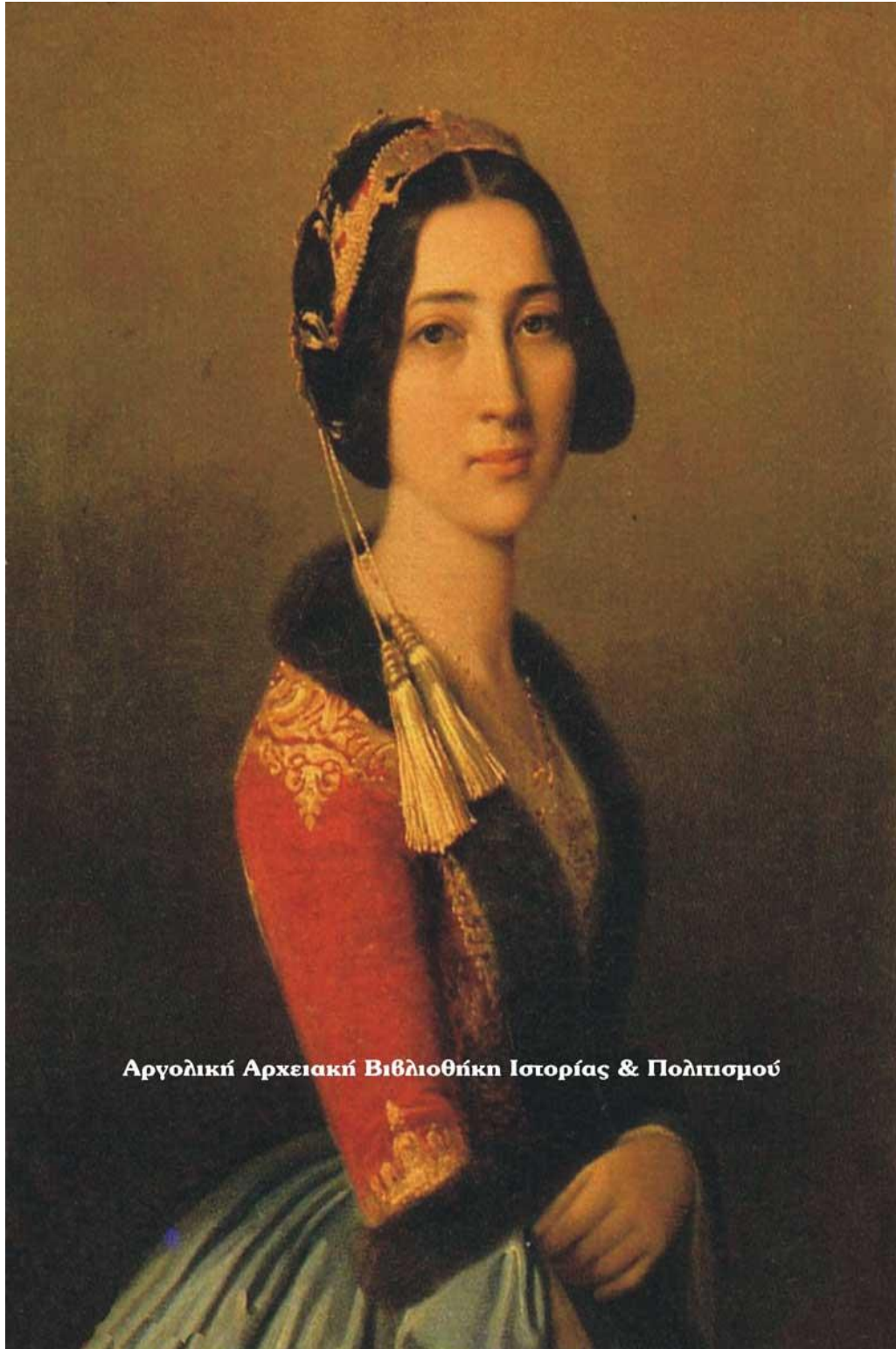
¹¹³ Αλμπέρτη, Σ. (1896). *Αμαλία η Βασίλισσα της Ελλάδος*. Αθήνα, σ. 37

Η Αμαλία δίνει σημασία στη διατήρηση της υπόληψης της Αυλής αλλά και της ίδιας. Οι κυρίες της Αυλής ήταν κάτι σημαντικό για την ίδια την Αμαλία αλλά και για τις υπηρεσίες που της παρείχαν (περιποίηση, διασκέδαση, συντροφιά). Σπουδαιότερη όμως ήταν η εικόνα και το παράδειγμα που αυτές παρουσίαζαν στην κοινωνία, γι' αυτό και η βασίλισσα Αμαλία προσπαθούσε να βρει μια μέση οδό επίλυσης των προβλημάτων που προέκυπταν ώστε να μη φτάνει σε αποφάσεις που θα προβλημάτιζαν την κοινωνία.

Εικόνα 17. Αικατερίνη Μπότσαρη, κυρία επί των τιμών της βασίλισσας Αμαλίας. Έργο του ζωγράφου της βαυαρικής Αυλής Joseph Karl Stieler (Γιόζεφ Καρλ Στίλερ). Ανάκτορο Νύμφενμπουργκ του Μονάχου.

Πηγή: <https://argolikivivliothiki.gr/tag/αμαλία/>

Αργολική Αρχαιακή Βιβλιοθήκη Ιστορίας & Πολιτισμού

Εικόνα 18. Φωτεινή Μαυρομιχάλη (1826-1878) κυρία επί των τιμών της βασίλισσας Αμαλίας.

Πηγή: <https://argolikivivliothiki.gr/tag/αμαλία/>

Εικόνα 19. Η Βιελμίνη φον Ράϊνεκ, μια απο τις Κυρίες των Τιμών της βασίλισσας Αμαλίας, Αθήνα (περ.1860)

Πηγή:

<https://greekcultureellinikopolitismos.wordpress.com/2018/08/16/%CE%B7-%CF%86%CE%BF%CF%81%CE%B5%CF%83%CE%B9%CE%AC-%CF%84%CE%B7%CF%82-%CE%B1%CE%BC%CE%B1%CE%BB%CE%AF%CE%B1%CF%82-%CF%84%CE%B7%CE%BD-%CE%B5%CF%80%CE%BF%CF%87%CE%AE-%CF%84%CE%BF%CF%85-%CF%8C%CE%B8%CF%89/>

Συμπερασματικά, φαίνεται πως η βασίλισσα Αμαλία θαυμάζει το γυναικείο φύλο, και παρόλο που δεν τάσσεται εμφανώς υπέρ της αναγνώρισης της ισοτιμίας μεταξύ των δύο φύλων και διεκδίκησης των δικαιωμάτων των γυναικών, η στάση της απέναντι στις γυναίκες είναι υποστηρικτική¹¹⁴.

Σε ότι αφορά το ζήτημα της μόδας, όταν έφτασε το βασιλικό ζεύγος στην Ελλάδα, ο Όθωνας επέλεξε ως εθνική ενδυμασία ένα σύνολο που περιελάμβανε τη φουστανέλα, με την οποία εμφανίστηκε σε επίσημες περιστάσεις. Η Αμαλία όρισε στις Κυρίες της να φορέσουν τις παραδοσιακές στολές των περιοχών από τις οποίες καταγόntonταν (Εικόνα 20). Η Φωτεινή Γενναίου Κολοκοτρώνη εμφανίστηκε σε ένα σύνολο που ήταν μια συγχώνευση των παραδοσιακών κοστούμιών του Σουλίου και της Πελοποννήσου. Η Κυριακούλα Κριέζη και η Κονδύλω Μιαούλη ήταν ντυμένες με φορεσιές από το νησί της Ύδρας και η Μαρία Μοναρχίδου με φορεσιά από τα Ψαρά. Με διαταγή της βασίλισσας, οι Κυρίες φορούσαν ένα σύνολο δικής της εφεύρεσης, ένα ρομαντικό ντύσιμο, το οποίο συνέδεε τη δυτική μόδα με στοιχεία της πρόσφατης ελληνικής παράδοσης¹¹⁵. Η Αμαλία συνειδητοποίησε από νωρίς ότι η ενδυμασία της καλό θα ήταν να μοιάζει με αυτή των νέων υπηκόων της, και έτσι δημιούργησε ένα ρομαντικό αυλικό ένδυμα, το οποίο πήρε το όνομά του από τη Βασίλισσα Αμαλία, είναι έκτοτε γνωστό ως Φορεσιά της Αμαλίας (Εικόνα 21, Εικόνα 22, Εικόνα 23).

¹¹⁴ Μαστοράκη, Σ. (2018). *Βασίλισσα Αμαλία: Η διερεύνηση της πολιτικής και κοινωνικής της παρουσίας στην Ελλάδα (1837-1862)*. Πτυχιακή Εργασία. Πανεπιστήμιο Αιγαίου. Ρόδος.

¹¹⁵ Macha-Bizoumi, N. (2012). Amalia Dress: The Invention of a New Costume Tradition in the Service of Greek National Identity. *Catwalk: The Journal of Fashion, Beauty and Style*, 1(1), 65-90.

Εικόνα 20. Οι κυρίες της Αυλής της Βασίλισσας Αμαλίας, Philibert Perraud, 1847, Αθήνα

Πηγή: Macha-Bizoumi, N. (2012). Amalia Dress: The Invention of a New Costume Tradition in the Service of Greek National Identity. *Catwalk: The Journal of Fashion, Beauty and Style*, 1(1), p.68

Εικόνα 21. Η Φορεσιά της Αμαλίας, καρτ ποστάλ στις αρχές του εικοστού αιώνα, Ναύπλιο, Πελοποννησιακό Λαογραφικό Ίδρυμα

Πηγή: Macha-Bizoumi, N. (2012). Amalia Dress: The Invention of a New Costume Tradition in the Service of Greek National Identity. *Catwalk: The Journal of Fashion, Beauty and Style*, 1(1), p.69

Εικόνα 22. Η Φορεσιά της Αμαλίας. Ψηφιακό αποθετήριο του πολιτιστικού και ιστορικού υλικού του Δήμου Μάνδρας - Ειδυλλίας (2014)

Πηγή: <https://www.searchculture.gr/aggregator/edm/Mandra/000068-%3A18>

Εικόνα 23. Φίλιππος Μαργαρίτης, κυρία με φορεσιά Αμαλίας 1855

Πηγή:

<https://greekcultureellinikospolitismos.wordpress.com/2018/08/16/%CE%B7-%CF%86%CE%BF%CF%81%CE%B5%CF%83%CE%B9%CE%AC-%CF%84%CE%B7%CF%82-%CE%B1%CE%BC%CE%B1%CE%BB%CE%AF%CE%B1%CF%82-%CF%84%CE%B7%CE%BD-%CE%B5%CF%80%CE%BF%CF%87%CE%AE-%CF%84%CE%BF%CF%85-%CF%8C%CE%B8%CF%89/>

Η πρώτη αναφορά της Αμαλίας στα ενδύματα γίνεται στην αλληλογραφία με τον πατέρα της σε επιστολές της 12ης και 24ης Οκτωβρίου 1839, όπου η Αμαλία σχολιάζει το πορτραίτο της ζωγραφισμένο από τον Hermann Kretzschmer¹¹⁶, στο οποίο εμφανίζεται με το ελληνικό κοστούμι: «Πρέπει να πω ότι το σακάκι μου δεν είναι κόκκινο αλλά πορφυρό, και πολύ πιο πλούσιο κεντημένο, αλλά ο ζωγράφος πίστευε ότι ήταν πιο εντυπωσιακό με αυτόν τον τρόπο. Το φόρεμά μου είναι πολύ πιο σκούρο, αλλά αφήστε τον καλλιτέχνη να κάνει αυτό που νομίζει καλύτερο»¹¹⁷.

Η ενδυμασία της Αμαλίας αποτελείται από ένα μακρύ φόρεμα, το οποίο θυμίζει έντονα το στυλ Biedermeier, που έδινε έμφαση στις λιτές γραμμές και την ελάχιστη διακόσμηση. Ωστόσο, επειδή η αστική τάξη ανέβαινε διαρκώς, υπήρξε στην πορεία μια υπερβολή στον πλούτο των φουστανιών και στα κοσμήματα. Το φουστάνι είναι φτιαγμένο από πολύτιμα ακατέργαστα υφάσματα, μεταξωτά με υφαντά floral μοτίβα, συχνά συνυφασμένο με χρυσό νήμα και αποτελείται από μια διπλή φούστα με βολάν ή από μια μακριά φούστα με πλούσιες πτυχές στη μέση. Το πάνω μπούστο του φορέματος είναι κοντό, με βαθύ ντεκολτέ και μακριά μανίκια. Το μπούστο είναι ανοιχτό για να φαίνεται η ολοκέντητη τραχηλιά του πουκάμισου. Από πάνω φοριέται ένα κοντό νησιώτικο ζακέτο, το κοντογούνι ή ζιπούνι (Εικόνα 24), βελούδινο, σε σκούρο χρώμα, χρυσοκεντημένο και πάρα πολύ εφαρμοστό, άλλοτε επενδυμένο με γούνα. Είναι έντονα διακοσμημένο – ειδικά στα μανίκια και την πλάτη, με στυλιζαρισμένα λουλούδια, έναν περίτεχνο συνδυασμό συμμετρικών σπειροειδών μοτίβων και ανθισμένων κλαδιών και λουλουδιών, τα οποία είναι στυλιζαρισμένα σε γεωμετρικά σχέδια. Στο κεφάλι φοριέται το φέσι ή το καλπάκι. Το φέσι που αρχικά ήταν μεγάλο, το φορούσαν οι παντρεμένες με πολλούς τρόπους, κυρίως λοξά. Το φέσι τοποθετήθηκε στην κορυφή του κεφαλιού, υπό γωνία, και κρατήθηκε στη θέση του από μια χρυσή ή μαργαριταρένια κεντημένη μπάντα, η οποία ήταν ασφαλισμένη κάτω από το πηγούνι. Όταν πήγαιναν στην εκκλησία, οι γυναίκες έβαζαν μαύρη δαντέλα πάνω από το φέσι όπως συνηθιζόταν στις

¹¹⁶ Ο Johann Hermann Kretzschmer (1811-1890) ήταν ζωγράφος, μέλος της Σχολής Ζωγραφικής του Ντίσελτορφ (https://second.wiki/wiki/hermann_kretzschmer)

¹¹⁷ Επ. 192 στο Μπούσε & Μπούσε (2020), τόμος Α', όπως αναφέρεται στην Macha-Bizoumi (2012), σελ.69

Ρωμαιοκαθολικές κυρίες. Μεγάλη σημασία είχε η φούντα του, το παπάζι, από χρυσές κλωστές, πλεγμένες κοτσίδα, συχνά με τον κόμβο του Ηρακλέους και στολισμένες με μαργαριτάρια ή πούλιες. Το καλπάκι φοριόταν από τις ανύπαντρες γυναίκες. Τα κοσμήματα ήταν κυρίως ευρωπαϊκής τέχνης¹¹⁸.

Εικόνα 24. Ζιπούνι, Αθήνα, Μουσείο Ιστορίας της Ελληνικής Φορεσιάς (αρ.κατ. 551)

Πηγή: Macha-Bizoumi, N. (2012). Amalia Dress: The Invention of a New Costume Tradition in the Service of Greek National Identity. *Catwalk: The Journal of Fashion, Beauty and Style*, 1(1), p.70

¹¹⁸ Greek culture/ ελληνικός πολιτισμός (2018). *Η Φορεσιά της Αμαλίας την εποχή του Όθωνα*. Πρόσβαση στις 16/1/2022 από: <https://greekcultureellinikospolitismos.wordpress.com/2018/08/16/%CE%B7-%CF%86%CE%BF%CF%81%CE%B5%CF%83%CE%B9%CE%AC-%CF%84%CE%B7%CF%82-%CE%B1%CE%BC%CE%B1%CE%BB%CE%AF%CE%B1%CF%82-%CF%84%CE%B7%CE%BD-%CE%B5%CF%80%CE%BF%CF%87%CE%AE-%CF%84%CE%BF%CF%85-%CF%8C%CE%B8%CF%89/>

Macha-Bizoumi, N. (2012). Amalia Dress: The Invention of a New Costume Tradition in the Service of Greek National Identity. *Catwalk: The Journal of Fashion, Beauty and Style*, 1(1), 65-90.

Ο κατάλογος Athen-München (1980), που εκδόθηκε από το Μουσείο του Δήμου Αθηναίων σε συνεργασία με το Εθνικό Μουσείο του Μονάχου, παρουσιάζει και αναλύει ποια είναι ίσως η παλαιότερη έκδοση της Στολής της Αμαλίας, η οποία αποτελεί μέρος της συλλογής του Εθνικού Μουσείου. Το εν λόγω κοστούμι πιθανότατα κατασκευάστηκε στο Μόναχο στο σύνολό του, βασισμένο σε πληροφορίες που προέρχονται από ένα γράμμα της βασίλισσας Τερέζας της Βαυαρίας, προς τον γιο της Otto. Σύμφωνα με τον Stabenow, ο σχεδιασμός και το κόψιμο του φορέματος υποδηλώνουν μια ρομαντική επιστροφή στα μεσαιωνικά μοντέλα. Υπάρχουν επίσης προφανείς αναφορές σε όψιμες γοθικές ιταλικές στολές¹¹⁹.

Σύμφωνα με την Πηνελόπη Παπαηλιοπούλου¹²⁰, μία από τις Κυρίες της Αυλής, τα ρούχα που φορούσε η Αμαλία στο παλάτι τα έραψε μια από τις επίσημες μοδίστρες από το Παρίσι. Πράγματι, περιγράφοντας ένα από αυτά, ο Edmond About αναφέρει ότι η βασίλισσα εμφανίστηκε «με ένα στενό φόρεμα με μια μικρή ουρά, το αριστούργημα μιας παριζιάνικης μοδίστρας»¹²¹. Σε ένα πορτρέτο της βασίλισσας που ζωγράφησε ο Joseph Stieler¹²², του 1836-1837, η Αμαλία απεικονίζεται με ένα κόκκινο βελούδινο φόρεμα μόδας, το οποίο αφήνει τους ώμους της εκτεθειμένους. Εμφανίζεται επίσης με

¹¹⁹ Macha-Bizoumi, N. (2012). Amalia Dress: The Invention of a New Costume Tradition in the Service of Greek National Identity. *Catwalk: The Journal of Fashion, Beauty and Style*, 1(1), σελ. 72

¹²⁰ Η Πηνελόπη Λιδωρίκη – Παπαηλιοπούλου (1831-1904), συγγραφέας, ήταν κόρη του αγωνιστή Αθανάσιου Λιδωρίκη, διετέλεσε κυρία των τιμών της βασίλισσας Αμαλίας (<http://www.krokilio.gr/el/static/Pinelopi-Lidoriki>)

¹²¹ Macha-Bizoumi, N. (2012). Amalia Dress: The Invention of a New Costume Tradition in the Service of Greek National Identity. *Catwalk: The Journal of Fashion, Beauty and Style*, 1(1), σελ. 72

¹²² Ο Joseph Karl Stieler (1781 –1858) ήταν Γερμανός ζωγράφος. Από το 1820 έως το 1855 εργάστηκε ως ζωγράφος των βαυαρικών βασιλιάδων. Είναι γνωστός για τα νεοκλασικά πορτρέτα του, καθώς και για το εμβληματικό πορτρέτο του Ludwig van Beethoven, το οποίο έχει γίνει ένα από τα πιο διάσημα έργα του <http://www.artnet.com/artists/joseph-karl-stieler/>

ευρωπαϊκό φόρεμα σε ένα πορτρέτο του Σπυρίδωνα Χατζηγιαννόπουλου¹²³ (1820-1905). Ένα εντυπωσιακό γεγονός είναι ότι το 1859, στα πρώτα μεγάλης κλίμακας πορτρέτα του βασιλικού ζευγαριού που ζωγράφησε ο Βιεννέζος καλλιτέχνης Carl Rahl,¹²⁴ ο βασιλιάς απεικονίζεται με φουστάνελα ενώ η βασίλισσα φοράει ένα παριζιάνικο φόρεμα μόδας. Είναι γεγονός ότι η Αμαλία φοράει το ελληνικό κοστούμι μόνο σε λίγες ειδικές περιπτώσεις. Στο ερώτημα γιατί λοιπόν η Αμαλία απέφυγε να φορέσει το κοστούμι που εφηύρε και που συνδέεται άμεσα με την εθνική και βασιλική της υπόσταση, αναφέρει επιστολή της προς τον πατέρα της, στις 24 Δεκεμβρίου 1837, ότι η ημέρα των γενεθλίων της ήταν ιδιαίτερα κουραστική, όχι μόνο επειδή δέχθηκε πολλούς επισκέπτες, αλλά επειδή φορούσε την «ελληνική φορεσιά, η οποία σε κουράζει επειδή είναι πολύ βαριά». Αναφέρει ότι αποφεύγει να φοράει το φόρεμα αυτό στις επίσημες εμφανίσεις της, αν και γνωρίζει το συμβολικό του περιεχόμενο, γιατί δεν το βρίσκει «άνετο»¹²⁵.

Η Αμαλία αναφέρεται στον όρο «ελληνική φορεσιά», χαρακτηρίζοντας την «βαριά» και «καθόλου άνετη», αν και η εν λόγω φορεσιά ήταν ένα σύνολο προσαρμοσμένο από σχέδια που η βασίλισσα γνώριζε, καθώς είχε πολλά κοινά στοιχεία με στυλ ευρωπαϊκού φορέματος και δεν ήταν τόσο διαφορετικό φόρεμα, από τα

¹²³ Σπούδασε ζωγραφική στο Σχολείο των Τεχνών (1848-1854). Επισκέφθηκε το Άγιο Όρος και από το 1883 ασχολήθηκε με την αγιογραφία. Ήταν από τους πρωτεργάτες για την ίδρυση της Χριστιανικής Αρχαιολογικής Εταιρείας. Αποτελεί το σημαντικότερο και αξιόλογο εκφραστή της εκκλησιαστικής ζωγραφικής
(<https://paletaart.wordpress.com/2014/07/23/%CF%87%CE%B1%CF%84%CE%B6%CE%B7%CE%B3%CE%B9%CE%B1%CE%BD%CE%BD%CF%8C%CF%80%CE%BF%CF%85%CE%BB%CE%BF%CF%82-%CF%83%CF%80%CF%85%CF%81%CE%AF%CE%B4%CF%89%CE%BD-spiridon-chatzigiannopoulos-1820-1905/>)

¹²⁴ Ο Carl Rahl ή Karl Rahl (1812 –1865) ήταν Αυστριακός ζωγράφος
<https://artvee.com/dl/prometheus-2/>

¹²⁵ Macha-Bizoumi, N. (2012). Amalia Dress: The Invention of a New Costume Tradition in the Service of Greek National Identity. *Catwalk: The Journal of Fashion, Beauty and Style*, 1(1), σελ.

φορέματα μόδας που της άρεσε να φοράει. Αν και στα πορτρέτα της, η Αμαλία απεικονίζεται με «ελληνική φορεσιά», στα πρώτα της χρόνια στο θρόνο, η βασίλισσα δεν ήταν ζωγραφισμένη αποκλειστικά με το φόρεμα αυτό. Το ότι η Αμαλία φορούσε την Αθηναϊκή Φορεσιά υποστηρίζεται από άλλα στοιχεία, όπως από τη συλλογή του Μουσείου του Δήμου Αθηναίων, που χρονολογείται γύρω στο 1837, όπου το βασιλικό ζεύγος απεικονίζεται από τη μέση και πάνω, την ημέρα του γάμου τους. Ο βασιλιάς φοράει τη φουστανέλα και η βασίλισσα είναι ντυμένη με αθηναϊκή φορεσιά. Η Αμαλία απεικονίζεται και πάλι με την Αθηναϊκή Φορεσιά σε μια λιθογραφική εκδοχή του πορτραίτου του Stieler (Μόναχο), καθώς και σε μια ξύλινη χάραξη γύρω στο 1840, βασισμένη σε ένα έργο του Γάλλου ζωγράφου Louis Huard¹²⁶.

Αυτές οι πρώτες απεικονίσεις της βασίλισσας ακολουθούνται από μια σειρά πορτρέτων της που είναι σαφώς ντυμένη με τη Φορεσιά Αμαλία. Ενδεικτικά, το 1849, ο Γερμανός ζωγράφος Friedrich Becker¹²⁷ ζωγράφισε το πορτρέτο της Αμαλίας με το εθνικό φόρεμα. Μερικοί θεωρούν αυτό το έργο ως την παλαιότερη ελαιογραφία στην οποία η βασίλισσα φοράει τη Φορεσιά Αμαλία¹²⁸. Η Αμαλία απεικονίζεται με την εθνική φορεσιά σε ένα εμβληματικό πορτρέτο του Έλληνα ζωγράφου Νικηφόρου Λύτρα¹²⁹ το 1893 (Εικόνα 25), ζωγραφισμένο τριάντα χρόνια μετά την έξωση του βασιλικού ζεύγους

¹²⁶ ο.π. σελ 73

¹²⁷ Ο Karl Ludwig Friedrich Becker (1820–1900) ήταν Γερμανός ζωγράφος και πρόεδρος της Ακαδημίας του Βερολίνου <https://www.britishmuseum.org/collection/term/BIOG18910>

¹²⁸ Macha-Bizoumi, N. (2012). Amalia Dress: The Invention of a New Costume Tradition in the Service of Greek National Identity. *Catwalk: The Journal of Fashion, Beauty and Style*, 1(1), σελ. 74

¹²⁹ Νικηφόρος Λύτρας (1832-1904): ένας από τους μεγαλύτερους Έλληνες ζωγράφους και δασκάλους της ζωγραφικής κατά τον 19ο αιώνα, από τους σημαντικότερους εκπροσώπους της Σχολής του Μονάχου και πρωτοπόρος στην διαμόρφωση της διδασκαλίας των Καλών Τεχνών στην Ελλάδα. Το 1860, με υποτροφία του βασιλιά Όθωνα, πήγε στο Μόναχο για να σπουδάσει στη Βασιλική Ακαδημία των Καλών Τεχνών. <https://www.timesnews.gr/nikiforos-lytras-1832-1904-theoretai-apo-toys-simantikoteroys-ekprosopoys-tis-scholis-toy-monachoy/>

από την Ελλάδα το 1862. Ωστόσο, αν και η αναπαράσταση της βασίλισσας με το ελληνικό εθνικό φόρεμα τη συνδέει με την ελληνική εθνικότητα, η πραγματική σχέση της βασίλισσας με την εθνική ενδυμασία δεν φαίνεται να είναι στενή¹³⁰.

Τα ενδύματα αποτελούν αντικείμενα υλικού πολιτισμού και επομένως είναι φορείς πολιτιστικών μηνυμάτων, τονίζοντας την κουλτούρα της κοινωνίας. Επίσης, τα ενδύματα συνδέονται τόσο με άλλα αντικείμενα όσο και με φυσιογνωμίες ανθρώπων κατά τη διάρκεια της ιστορίας τους. Είναι επίσης συμβολικά, καθώς λειτουργούν ως κώδικες για την ανταλλαγή πολυάριθμων μηνυμάτων και εννοιών σχετικά με την κοινωνική και τοπική ταυτότητα του χρήστη τους, αλλά και δείκτες πολιτιστικών εκφράσεων, που συνδέονται με οικονομικές συμπεριφορές, κοινωνικές και τεχνικές πρακτικές, καθώς και τη διάδοση και εξέλιξή τους στο χώρο και το χρόνο. Η Φορεσιά της Αμαλίας προσεγγίζεται – στο σύνολό της, και σε σχέση με τα μεμονωμένα ενδύματα από τα οποία αποτελείται – ως ιστορικό κομμάτι, εμποτισμένο με πολλαπλές έννοιες και ανθρωπολογικό περιεχόμενο. Είναι ένα επινοημένο σύνολο, που δημιουργήθηκε σε μια συγκεκριμένη στιγμή της ιστορίας κατά τη διάρκεια της οποίας υπήρχε ευρύ ενδιαφέρον στην Ευρώπη για τη λαϊκή κουλτούρα των νεοσύστατων κρατών. Στο νεοσύστατο κράτος της Ελλάδας, η κατασκευή μιας ρομαντικής εθνικής φορεσιάς, που προέρχεται από τη βασιλική αυλή, φαίνεται να ανταποκρίνεται στην ανάγκη του λαού για τη δημιουργία ενός ενοποιητικού συμβόλου. Αυτή η νέα μορφή παράδοσης, μια επιλεγμένη παράδοση, η οποία βασίστηκε σε επιλεγμένα γνωστά σχήματα (ένα αθηναϊκό μπούστο, επηρεασμένο από τις ανατολικές παραδόσεις και ένα βιεννέζικο φόρεμα) λειτούργησε ως σημάδι εθνικής ταυτότητας, που εκφράζεται μέσα από την τυποποιημένη εικόνα ενός συνόλου που κυριάρχησε στην ενδυματολογικό πολιτισμό της Ελλάδας. Η εν λόγω ενδυματολογική κατασκευή, εμπνευσμένη από τη δυτικοευρωπαϊκή μόδα και το ελληνικό παραδοσιακό φόρεμα, αντιμετωπίστηκε με έξυπνο τρόπο, καθώς η συγχώνευση των δύο στυλ συμβόλιζε τη μετάβαση της ελληνικής κοινωνίας από το ανατολικό παρελθόν της στη δυτική νεωτερικότητα. Οι Κυρίες της Αυλής που το φόρεσαν, όπως

¹³⁰ Macha-Bizoumi, N. (2012). Amalia Dress: The Invention of a New Costume Tradition in the Service of Greek National Identity. *Catwalk: The Journal of Fashion, Beauty and Style*, 1(1), σελ.

και το γεγονός ότι ντύθηκαν με τοπικές στολές από τα ελληνικά νησιά και την ηπειρωτική Ελλάδα, λειτούργησαν στη συλλογική μνήμη ως φόρος τιμής στα ισχυρά σύμβολα της Επανάστασης του 1821 και στις γυναίκες συνέβαλαν σε αυτήν. Είναι πολύ πιθανό, ωστόσο, αυτή η πρακτική να λειτούργησε και ως προσπάθεια συμβολικής πολιτικής ενότητας των περιοχών που μόλις απελευθερώθηκαν και αποτελούνταν τώρα από το νεοσύστατο ελληνικό κράτος¹³¹.

Η ομοιομορφία που επιτυγχάνεται με την υιοθέτηση της Φορεσιάς της Αμαλίας για τις Κυρίες της βασίλισσας, λειτουργεί ως μια προσπάθεια καθιέρωσης ενός στυλ φορέματος που αναφέρεται άμεσα σε μια συγκεκριμένη εθνικότητα. Στην ουσία, είναι μια ενδυματολογική «παράδοση» που εφευρέθηκε σκόπιμα και θεσμοθετήθηκε επίσημα για συγκεκριμένο λόγο. Η νέα αυτή παράδοση άντλησε πλούσιο υλικό από το πρόσφατο ιστορικό παρελθόν της χώρας, από τα ισχυρά αποθέματα της ελληνικής λαϊκής παράδοσης και αποτέλεσε ένδειξη του πώς η ενσωμάτωση των λαογραφικών στοιχείων στο στυλ Αμαλίας το καθιστά χαρακτηριστικό παράδειγμα για τη μετάβαση της μόδας «προς τα πάνω», από τις μάζες, επηρεάζοντας το στυλ της ανώτερης τάξης. Η Φορεσιά της Αμαλίας επηρέασε τις Ελληνίδες, αρχικά στα αστικά κέντρα της απελευθερωμένης Ελλάδας (Αθήνα, Ναύπλιο - Πελοπόννησος) και στη συνέχεια σε αγροτικές περιοχές. Μια σειρά από φορεσιές Αμαλίας επικράτησαν εις βάρος παλαιότερων ενδυμάτων στην Ελλάδα τον 19^ο αιώνα. Παράδειγμα αποτελεί η φορεσιά της Σάμου, όπως αναπτύχθηκε τα επόμενα χρόνια (Εικόνα 26)¹³².

¹³¹ ο.π. σελ 75

¹³² ο.π. σελ 75-76

Εικόνα 25. Η Βασίλισσα Αμαλία με τη Στολή Αμαλίας, βασιλικό πορτραίτο, του Νικηφόρου Λύτρα, 1893, Αθήνα, Φιλεκπαιδευτική Εταιρεία

Πηγή: Macha-Bizoumi, N. (2012). Amalia Dress: The Invention of a New Costume Tradition in the Service of Greek National Identity. *Catwalk: The Journal of Fashion, Beauty and Style*, 1(1), p.74

Εικόνα 26. Η Ουρανία Νέγρη, φωτογραφήθηκε το 1910 με στολή «Αμαλίας»
Σάμου, ιδιωτική συλλογή

Πηγή: Macha-Bizoumi, N. (2012). Amalia Dress: The Invention of a New
Costume Tradition in the Service of Greek National Identity. *Catwalk: The Journal of
Fashion, Beauty and Style*, 1(1), p.76

Η Φορεσιά της Αμαλίας επηρέασε επίσης τις γυναίκες της αστικής τάξης σε όλα τα Βαλκάνια. Αυτό φαίνεται στα κοινά στοιχεία των φορεμάτων της πόλης που φοριούνται στη Σερβία και την Ελλάδα τον δέκατο ένατο αιώνα. Το σερβικό ένδυμα χαρακτηρίζεται από το φιστάν (το αντίστοιχο του φουστάνι ή καβάδι στην ελληνική εκδοχή), ένα μακρύ φόρεμα από ριγέ μετάξι, κυρίως μπροκάρ, με κοντή μέση για να υπογραμμίσει το μπούστο. Το πάνω μπούστο του ήταν στενό, με άνοιγμα σε σχήμα καρδιάς στο μπροστινό μέρος και μανίκια κανονικού μήκους ή ακόμα μεγαλύτερο από το μπράτσο. Το φιστάν ήταν κεντημένο με χρυσά νήματα ή πλεξούδες γύρω από το λαιμό και στην άκρη των μανικιών και της φούστας. Πάνω από το φιστάν, στη θέση του ελληνικού κοντογούνι, έχουμε το σερβικό libade, ένα σφιχτά ταιριαστό μπούστο ανοιχτό στο μπούστο, με χρυσό κέντημα στα μπροστινά μέρη, στην πλάτη και στα μανίκια. Η μόνη διαφορά μεταξύ των δύο σακακιών είναι ότι το κέντημα στο ελληνικό κοντογούνι έγινε με πολύ πλουσιότερη διακόσμηση από ό,τι στο σερβικό. Τέλος, σε αντιστοιχία με το ελληνικό φέσι, το σερβικό ήταν ίδιο όπως και στην ελληνική εκδοχή, κόκκινο, διακοσμημένο με φούντα, από πλεξούδα από μετάξι, με χρυσά ή με ασημένια νήματα¹³³.

Μέχρι τα μέσα του 19ου αιώνα, η Φορεσιά της Αμαλίας υιοθετήθηκε επίσης στην Κύπρο, όπου επιβίωσε μέχρι τις πρώτες δεκαετίες του 20ου αιώνα με τη μορφή αμάνικης φορεσιάς με οικόσημα, στενό μπούστο με βαθύ, στρογγυλεμένο άνοιγμα και μακριά φούστα με πλούσιες πτυχές, ενώ συνδυάστηκε με ένα είδος κοντού βελούδινου σακακιού που είναι το ισοδύναμο του κοντογούνι. Το ντύσιμο συμπληρώνεται από μια τοπική εκδοχή για το φέσι, ένα κόκκινο καπέλο, με μια φούντα μαύρου μεταξιού και μια δεύτερη, κρεμάμενη. Η στολή φορέθηκε στην Κύπρο ως επίσημη ενδυμασία των αστικών κυριών. Ωστόσο, άρχισε να σβήνει στα τέλη του 19ου αιώνα στα αστικά κέντρα της Κύπρου, όπου το ευρωπαϊκό φόρεμα κέρδιζε σταθερά έδαφος, ειδικά μετά την αρχή της βρετανικής κυριαρχίας. Σε κάποιες όμως αγροτικές περιοχές φορέθηκε τις πρώτες

¹³³ ο.π. σελ 76-77

δεκαετίες του 20ου αιώνα, ως εορταστική ή νυφική ενδυμασία. Για παράδειγμα, μια πλήρης Φορεσιά Αμαλίας περιλαμβάνεται σε συμβόλαιο προίκας από το 1852¹³⁴.

Εκτός από ιστορικούς, οικονομικούς, πολιτικούς και ιδεολογικούς παράγοντες, ένας ακόμη σημαντικός παράγοντας για τη διάδοση και την υποδοχή της Φορεσιάς της Αμαλίας σε διάφορους χώρους εντός και εκτός Ελλάδας ήταν το γεγονός ότι το σύστημα ένδυσης των περιοχών αυτών περιλάμβανε, ακόμη και πριν από την έλευση της εν λόγω στολής, ένα ένδυμα, γνωστό ως φουστάνι. Κατά τη διάρκεια ενός σταδίου μετάβασης, από το ένα σχέδιο στο άλλο, αυτό το ένδυμα προσαρμόστηκε και ενσωματώθηκε στο «κοστούμι Αμαλία», είτε ως φόρεμα (με ή χωρίς μανίκια) με μπούστο, συνοδευόμενο από σακάκι, είτε ως φούστα με μανίκι. Εκτός από τις συμβολικές και εθνικές διαστάσεις της, η Φορεσιά της Αμαλίας πήρε καθαρά περιφερειακό χαρακτήρα, καθώς υιοθετήθηκε ως τοπική φορεσιά της παραθαλάσσιας Αμαλιάπολης (Νομός Μαγνησίας)¹³⁵. Στην πόλη αυτή εγκατασταθήκανε πολλοί πρόσφυγες από την ευρύτερη περιοχή της Μακεδονίας, οι οποίοι ονόμασαν την πόλη τους με το όνομα της βασίλισσας και χρησιμοποίησαν το φόρεμα που δημιούργησε ως επίσημη στολή τους. Ένα σπάνιο παράδειγμα αυτού του κοστούμιού του 19ου αιώνα (Εικόνα 26), με ένα μακρύ, πλισέ φόρεμα από σκούρο

¹³⁴ ο.π. σελ 77-78

¹³⁵ Η Αμαλιάπολη ή αλλιώς Μιτζέλα δημιουργήθηκε το έτος 1834 από πρόσφυγες της Παλαιάς Μιτζέλας του Πηλίου αλλά και μερικούς άλλους από χωριά της ανατολικής Θεσσαλίας που ήταν υπό Τουρκική σκλαβιά. Η παλαιά Μιτζέλα καταστράφηκε ολοσχερώς από τους Τούρκους το καλοκαίρι του 1828 με αποτέλεσμα όσοι επέζησαν ή δεν αιχμαλωτίστηκαν να πάρουν τα γυναικόπαιδα τους και να καταφύγουν στη Σκόπελο όπου και έμειναν για 7 χρόνια. Το 1834 ύστερα από σκληρή προσπάθεια κατάφεραν να αγοράσουν τη δυτική παραλία του Παγασητικού που ονομαζόταν «Μονολιά» και με την κρατική συμπαράσταση να φτιάξουν νέα οικισμό, που ονομαζόταν «Νέα Μιτζέλα» αλλά το 1839 πήρε την ονομασία «Αμαλιάπολη» προς τιμή της πρώτης βασίλισσας της Ελλάδος Αμαλίας. Το 1837 ανακηρύχθηκε δήμος. Το κράτος ίδρυσε Τελωνείο, Λιμεναρχείο, Στρατώνα για τη στρατιωτική φρουρά και αργότερα Δημοτικό Ταχυδρομείο. Τον Ιούνιο του 1845 επισκέφτηκε την κωμόπολη η βασιλική οικογένεια όπου με τη βοήθεια της βασίλισσας δημιουργήθηκε ξεχωριστό σχολείο με 2 τάξεις (<http://www.520greeks.com/articles/i-istoria-tis-amaliapolis/>)

πράσινο μεταξωτό ύφασμα μοιρέ και σφιχτό μπούστο, επιβιώνει στη συλλογή του Εθνικού Ιστορικού Μουσείου¹³⁶.

Το κοστούμι Αμαλία είναι ένα σημείο καμπής στην ιστορία των ελληνικών κοστούμιών, καθώς δείχνει αξιοσημείωτη αντοχή και οδηγεί στη δημιουργία ενός συγκεκριμένου τύπου κοστούμιού, ρομαντικό, εν μέρει ελληνικό, εν μέρει βιεννέζικο, που λειτουργούσε ως «σύμβολο πρακτικής και επικοινωνίας», μέσω της οποίας η Βασίλισσα μπορούσε να προσεγγίσει τις γυναίκες της Ελλάδας. Η δημιουργία του εθνικού αυτού φορέματος ήταν ευρέως διαδεδομένη κατά τη διάρκεια αυτής της περιόδου στα κράτη της Ευρώπης και αντικατοπτρίζει τις ιδεολογικές τάσεις του δέκατου ένατου αιώνα, υπό την επίδραση της οποίας γεννήθηκε το συμβολικά και ιδεολογικά φορτισμένο ελληνικό εθνικό φόρεμα¹³⁷.

¹³⁶ Macha-Bizoumi, N. (2012). Amalia Dress: The Invention of a New Costume Tradition in the Service of Greek National Identity. *Catwalk: The Journal of Fashion, Beauty and Style*, 1(1), σελ. 78

¹³⁷ ο.π. σελ 74-81

Εικόνα 27. Κοστούμι Αμαλίας από την Αμαλιάπολη (Νομός Μαγνησίας), δέκατος ένατος αιώνα, Αθήνα, Εθνικό Μουσείο Ιστορίας (αρ. κατ. 3183)

Πηγή: Macha-Bizoumi, N. (2012). Amalia Dress: The Invention of a New Costume Tradition in the Service of Greek National Identity. *Catwalk: The Journal of Fashion, Beauty and Style*, 1(1), p.78

Στις μέρες μας, η Φορεσιά της Αμαλίας, σε αντίθεση με τη φουστανέλα, δεν λειτουργεί πλέον ως το ορατό σύμβολο του ελληνικού έθνους. Στο μυαλό των σύγχρονων Ελλήνων, η φουστανέλα είναι το ένδυμα που παραμένει άμεσα συνδεδεμένο με την ελληνική επανάσταση και την ταυτότητα του ελληνικού έθνους, καθώς αποτελεί – στην μετέπειτα ανεπτυγμένη σύντομη εκδοχή του – μέρος της στολής της Προεδρικής Φρουράς. Η Φορεσιά της Αμαλίας φαίνεται να έχει χάσει μεγάλο μέρος του συμβολικού περιεχομένου της. Ωστόσο, στις εθνικές εορτές, συχνά φοριέται από τις μαθήτριες, μη έχοντας βέβαια την ομορφιά και το συμβολισμό του ενδύματος της τότε εποχής. Τέλος, αξίζει να αναφερθεί πως η Φορεσιά της Αμαλίας αποτέλεσε έμπνευση για το χώρο της μόδας στα μέσα της δεκαετίας του 50 και του 60, όπου μια ομάδα σχεδιαστών δημιούργησαν φορέματα με βάση αυτό το ένδυμα με σκοπό να αναδείξουν στις δημιουργίες τους το συνδυασμό μεταξύ του σύγχρονου και του παραδοσιακού, καθώς και να προβάλλουν έναν συμβολικό τρόπο έκφρασης της αστικής μεσαίας τάξης και της νοσταλγίας για το παρελθόν. Ο Jean Dessès¹³⁸ δημιούργησε τη σειρά τεσσάρων σχεδίων μόδας εμπνευσμένων από τη Φορεσιά της Αμαλίας, που προορίζονταν για τη Βασίλισσα Φρειδερίκη, τις Πριγκίπισσες Σοφία και Ειρήνη (μέλη της ελληνικής βασιλικής οικογένειας) και τις Κυρίες της αυλής (Εικόνα 28). Τα σχέδια αυτά φυλάσσονται πλέον στο Μουσείο Ιστορίας της Ελληνικής Φορεσιάς¹³⁹.

¹³⁸ Ο Jean Dessès (1904 –1970) ήταν ένας παγκόσμιος κορυφαίος σχεδιαστής μόδας στις δεκαετίες του 1940, του 1950 και του 1960. Τα σχέδιά του αντανάκλουν τις επιρροές των ταξιδιών του, με εξειδίκευση στη δημιουργία ντυμένων βραδινών φορεμάτων, βασισμένων σε πρώιμες ελληνικές και αιγυπτιακές εμπνεύσεις <http://www.hellenicaworld.com/Greece/Person/en/JeanDesses.html>

¹³⁹ Macha-Bizoumi, N. (2012). Amalia Dress: The Invention of a New Costume Tradition in the Service of Greek National Identity. *Catwalk: The Journal of Fashion, Beauty and Style*, 1(1), σελ. 80

Εικόνα 28. Σχέδιο μόδας, του Jean Dessès, εμπνευσμένο από τη Φορεσιά της Αμαλίας, Αθήνα, Μουσείο Ιστορίας της Ελληνικής Φορεσιάς

Πηγή: Macha-Bizoumi, N. (2012). Amalia Dress: The Invention of a New Costume Tradition in the Service of Greek National Identity. *Catwalk: The Journal of Fashion, Beauty and Style*, 1(1), p.80

3.5 Η ατεκνία της βασίλισσας

Η ατεκνία του βασιλικού ζεύγους αποτελούσε μεγάλο ζήτημα για την εποχή εκείνη, καθώς από αυτό εξαρτώνταν όχι μόνο η ευτυχία του ζεύγους, αλλά και το ζήτημα της διαδοχής στον θρόνο: αν γεννιόταν αγόρι, θα βαπτίζοταν Ορθόδοξος και θα εδραιωνόταν ο θρόνος στην Ελλάδα με ορθόδοξους απογόνους. Συνεπώς το θέμα είχε και πολιτικές προεκτάσεις, κάτι που εκμεταλλεύτηκε η αντιβασιλική αντιπολίτευση, που με κάθε ευκαιρία εξέφραζε κακία, πονηρούς υπαινιγμούς και ταπεινωτικά ανέκδοτα για το ζήτημα¹⁴⁰. Όπως γράφει η Αμαλία: «Κάθομαι μέσα σε τέσσερις τοίχους. Δοξάζω τον Θεό διότι μου χάρισε σωστό μυαλό. Αλλά πόσο πιο όμορφα θα ήταν αν τα ουράνια μου δίνουν και τη χαρά της μητρότητας...Αγαπώ τον άντρα μου, η χώρα τού έχει αναθέσει να την φροντίζει. Θεούλη μου, δώσε μου ένα αγοράκι που θα μας χαρίσει ευτυχία...»¹⁴¹

Λίγους μήνες μετά τον γάμο τους, στις αρχές του 1837, ο Όθωνας έγραψε στον πατέρα του για την πιθανότητα εγκυμοσύνης. Ωστόσο, η Αμαλία έγραψε στη μητριά της, τη Σεσίλια, δούκισσα του Όλντενμπουργκ: «Παρά τα συμπτώματα εγκυμοσύνης που διέγνωσε ο γιατρός, εγώ η ίδια δεν τα πιστεύω...». Η Αμαλία ήξερε καλύτερα από καθένα αν ήταν ή όχι έγκυος. Προφανώς ο Όθωνας παρερμήνευσε κάποια καθυστέρηση της περιόδου της Αμαλίας ή η τεκνοποίηση δεν έγινε λόγω του προβλήματος του ζεύγους. Η Αμαλία τις ελεύθερες ώρες που διέθετε τις αφιέρωνε στην ιπασσία, που ήταν το μεγάλο της πάθος. Από τότε άρχισαν και οι συζητήσεις αν πρέπει να περιορίσει την ιπασσία, που ήταν η πραγματική της ευχαρίστηση, ένας τρόπος εκτόνωσης, όταν ανοιγόταν με το άλογο της στις τότε εξοχές¹⁴².

¹⁴⁰ Ζαούσης, Α. (2002). *Αμαλία και Όθων*. Αθήνα: Ωκεανίδα, σελ 214.

¹⁴¹ Από ημερολογιακή εγγραφή της Αμαλίας, όπως αναφέρεται στο: Ζαούσης, Α. (2002). *Αμαλία και Όθων*. Αθήνα: Ωκεανίδα, σελ 213, ελεύθερη απόδοση του συγγραφέα από το βιβλίο της Niemoller, G. (1997). *Die Engelinnen im Schloss-Eine Annäherung an Cäcilie, Amalie und Friederike von Oldenburg*, Oldenburg.

¹⁴² Ζαούσης, Α. (2002). *Αμαλία και Όθων*. Αθήνα: Ωκεανίδα, σελ 132.

Την εποχή που άρχισαν τα πρώιμα ερωτήματα περί ατεκνίας, στο περιβάλλον των ανακτόρων θυμήθηκαν πως το 1835, πριν τον γάμο, ο αυλικός ιατρός Wibmer είχε συντάξει ένα πρωτοφανές έγγραφο για τον βασιλιά. Έγραφε ότι ο Όθωνας ήταν πνευματικώς και σωματικώς ακατάλληλος για τον θρόνο (με την υποψία σεξουαλικής αναπηρίας). Αν και τρία χρόνια μετά αναίρεσε την γνωμάτευση του, το στίγμα αυτό έμεινε στις μνήμες των ανθρώπων του περιβάλλοντος του βασιλιά. Καθώς περνούσαν τα χρόνια, οι συζητήσεις για τα αίτια της ατεκνίας, μέσα και έξω από το παλάτι, γίνονταν πυκνότερες και εστιάζαν στο εξής: ήταν ο Όθωνας ανίκανος ή η Αμαλία στείρα; Συχνά διαδίδονταν κουτσομπολιά ότι ο Όθωνας δεν έδινε την πρόπουσα προσοχή στην Αμαλία και είχε σχέσεις με άλλες γυναίκες κι ότι η Αμαλία του ανταπέδιδε τα ίδια. Ωστόσο, η έστω και λανθασμένη υποψία του Όθωνα περί εγκυμοσύνης της Αμαλίας δείχνει πως είχε σεξουαλική επαφή μαζί της. Επίσης, κυκλοφορούσαν φήμες για σχέσεις με κυρίες των τιμών ή και με υπηρέτριες. Ωστόσο, οι φήμες για εξωσυζυγικές σχέσεις και νόθα τέκνα δεν επιβεβαιώθηκαν¹⁴³. Μόνο μία υπόθεση επιβεβαιώθηκε, με τη Φωτεινή Μαυρομιχάλη, αποκάλυψη που οδήγησε στην απέλαση όλων των συγγενών του Μαυρομιχάλη¹⁴⁴. Αυτό το βεβαιωμένο μικροσκάνδαλο μάλλον ήταν πλατωνική σχέση. Όταν οι βασιλείς παραθέριζαν στην Κηφισιά και η Αμαλία έλειπε, ο Όθωνας έκανε περιπάτους στο κτήμα Τοσίτσα και εκεί συναντούσε τη Φωτεινή. Της έκανε κομπλιμέντα και περιποιήσεις και η Φωτεινή, έγραφε για τις φιλοφρονήσεις του βασιλιά σε ημερολόγιο. Μια μέρα, ο καθηγητής Νομικής Πάικος, οικογενειακός φίλος των Μαυρομιχαλαίων, βρήκε τυχαία το ημερολόγιο αυτό, σε επίσκεψη στο σπίτι τους και το παρέδωσε στην Αμαλία. Εκείνη, έξαλλη, θεώρησε πως οι Μαυρομιχαλαίοι θέλουν να χωρίσουν το βασιλικό ζεύγος. Αποτέλεσμα ήταν η αθώα Φωτεινή να εκδιωχθεί από τα ανάκτορα και οι Μαυρομιχαλαίοι να γίνουν εχθροί του Στέμματος¹⁴⁵. Υπάρχει και μια φήμη ότι μετά το θάνατο του Όθωνα μια ηλικιωμένη γυναίκα, που ισχυριζόταν ότι ήταν

¹⁴³ Ζαούσης, Α. (2002). *Αμαλία και Όθων*. Αθήνα: Ωκεανίδα, σελ 215-219

¹⁴⁴ ο.π. σελ 217

¹⁴⁵ ο.π. σελ 217-218

κόρη του, έβαζε λουλούδια στον τάφο του κάθε μέρα ¹⁴⁶. Σε ότι αφορά την Αμαλία, από τη μία επαναλαμβάνεται πολλαπλώς από τους ιστορικούς πως η ηθική της ήταν άψογη, αλλά από την άλλη υπάρχουν και κουτσομπολιά, όπως για ερωτική της σχέση με τον Δημήτριο Καλλέργη ¹⁴⁷, καθώς και για την εύνοια της ως προς τον Γαρδικιώτη Γρίβα ¹⁴⁸. Επίσης, και ο Γενναίος Κολοκοτρώνης ¹⁴⁹ είχε αφήσει να διαρρεύσουν φήμες για την

¹⁴⁶ Poulakou-Rebelakou, E.- Tsiamis, C.- Tompros, N.- & Creatsas, G. (2011). The lack of a child, the loss of a throne: the infertility of the first royal couple of Greece (1833–62). *Journal of the Royal College of Physicians of Edinburgh*, 41, σελ. 74

¹⁴⁷ Ο Δ. Καλλέργης (1803 - 1867) ήταν αγωνιστής του 1821, υποστράτηγος, πολιτικός και βασικός πρωταγωνιστής της 3^{ης} Σεπτεμβρίου <https://argolikivivliothiki.gr/2008/11/28/kallergis/>

¹⁴⁸ Ο οπλαρχηγός Γαρδικιώτης Γρίβας (1803-1855) ήταν αγωνιστής του 1821. Πατέρας του ήταν ο Δράκος Γρίβας, αδερφός του ο περίφημος στρατάρχης Θεόδωρος. Πήρε μέρος σε πολλές μάχες και διακρίθηκε σε όλες, ιδίως στην Μάχη της Αράχωβας. Όπως αναφέρει ο Μακρυγιάννης στα απομνημονεύματά του, υπηρέτησε και ως υπασπιστής του Όθωνα και ανέλαβε να καταστείλει στην περιοχή του Μεσολογγίου ανταρσίες από πρώην αγωνιστές της Επανάστασης <http://www.hellenicaworld.com/Greece/Person/gr/GardikiotisGrivas.html>

¹⁴⁹ Ο Ιωάννης (Γενναίος) Κολοκοτρώνης (1806-1868) γεννήθηκε στην Ζάκυνθο, δευτερότοκος γιός του Θεόδωρου Κολοκοτρώνη και της Αικατερίνης Καρούσου. Σε ηλικία μόλις 15 ετών, πολέμησε μαζί με τον πατέρα του σε διάφορες πολεμικές επιχειρήσεις στην Πελοπόννησο. Σε κάποια από αυτές, μπροστά στα τείχη της Τριπολιτσάς στα τέλη Μαΐου 1821, ο Ιωάννης μονομάχησε προσωπικά με έναν θηριώδη οπλισμένο Αιθίοπα που είχε φήμη ότι σκότωνε αμάχους και αιχμαλώτους χριστιανούς. Ο Ιωάννης τον αφόπλισε, τον αιχμαλώτισε και τον πήγε στο στρατόπεδο των Ελλήνων και τον παρέδωσε στον πατέρα του. Το κατόρθωμα αυτό από έναν νέο άνδρα 15 ετών ισχυής σωματικής διάπλασης, θαυμάστηκε από όλους τους συμπολεμιστές του που του απέδωσαν το τιμητικό όνομα που θα τον συνοδεύσει ως το βαθύ του γήραος: Γενναίος.

Με την άνοδο του Όθωνα στην εξουσία, ο Ιωάννης Κολοκοτρώνης διορίστηκε υπασπιστής του και έγινε υποστράτηγος. Τον Μάιο του 1862 ανέλαβε πρωθυπουργός, διατηρώντας για τον εαυτό του το υπουργείο εσωτερικών αλλά τον Οκτώβριο του ίδιου χρόνου αναγκάστηκε να καταφύγει στην Ιταλία εξαιτίας της έξωσης του Όθωνα. Το 1863 επέστρεψε στην Ελλάδα αλλά αποσύρθηκε οριστικά από την πολιτική <https://argolikivivliothiki.gr/2009/02/04/kolokotronis-2/>

υπόληψη της. Όλοι ορκίζονταν για την αρετή της βασίλισσας και όλοι στο τέλος άφηναν κάποιο υπονοούμενο¹⁵⁰. Υπήρχαν βέβαια και φήμες γεμάτες χυδαιότητα, για μια δήθεν σχέση της Αμαλίας με έναν μαύρο υπηρέτη της, που στην πραγματικότητα ήταν ένα αγорάκι από την Αιθιοπία, που υπηρετούσε στην Αυλή και που το 1856 η Αμαλία αποφάσισε να το βαπτίσουν Μάρκο¹⁵¹.

Όπως αναφέρει ο καθηγητής Ιατρικής Λούρος¹⁵², «είναι αναμφισβήτητο πως υπήρχε κάποια σεξουαλική ανωμαλία στον Όθωνα». Δεν είναι όμως γνωστό αν αυτό επηρέαζε την ενδεχόμενη τεκνοποίηση της βασίλισσας. Προφανώς, με τον έννοια σεξουαλική ανωμαλία εννοεί ο καθηγητής κάποια οργανική δυσκολία, όπως ελλιπή η καθυστερημένη στύση. Το ζευγάρι έδειχνε τρυφερότητα, όπως χάρδια και φιλιά, την οποία τρυφερότητα πολλοί είχαν διαπιστώσει. Ο Λούρος αναφέρει πως «ο Όθωνας δεν τα κατάφερνε πλήρως, αλλά ικανοποιούσε την Αμαλία με τα πολλά χάρδια και την τρυφερότητα»¹⁵³. Όπως αναφέρει ο Ζαούσης στο βιβλίο του *Αμαλία και Όθων*¹⁵⁴, ο Όθωνας και η Αμαλία ήταν υγιείς και επιδίωκαν τη σεξουαλική επαφή. Ενδεχομένως η ερεθισιμότητα των εξωτερικών γεννητικών οργάνων και η στενότητα του κόλπου της βασίλισσας προκαλούσαν πόνο στην επαφή (σημερινός όρος «δυσπαρεύνεια»), με την Αμαλία, άθελα της να αποτραβιέται από την πράξη και τον Όθωνα, αγχωμένο από αυτήν

¹⁵⁰ Ζαούσης, Α. (2002). *Αμαλία και Όθων*. Αθήνα: Ωκεανίδα, σελ 220

¹⁵¹ ο.π. σελ 221

¹⁵² Ο καθηγητής Νικόλαος Λούρος εξέδωσε τα ανέκδοτα έγγραφα τα σχετικά με τη στειρότητα Όθωνα και Αμαλίας που του παραχωρήθηκαν από την σύζυγο του εγγονού του Νικολάου Κωστή, πρώτου καθηγητή της Γυναικολογίας και Μαιευτικής στο νεοσύστατο Πανεπιστήμιο Αθηνών και προσωπικού ιατρού των βασιλέων. Πρόκειται κυρίως για την ιδιωτική αλληλογραφία των Γερμανών με τους Έλληνες συναδέλφους τους ιατρούς του βασιλικού ζεύγους, που καλύπτει χρονικό διάστημα δώδεκα ετών (1841-1853) (<https://argolikivivliothiki.gr/2013/01/29/amelia/>)

¹⁵³ Ζαούσης, Α. (2002). *Αμαλία και Όθων*. Αθήνα: Ωκεανίδα, σελ 222-223

¹⁵⁴ ο.π. σελ 227

την κίνηση, άθελα του, να παθαίνει πρόωρη εκσπερμάτωση και να σταματά κάθε άλλη προσπάθεια.

Αφού οι ιατροί κατέληξαν στο συμπέρασμα πως ο Όθωνας είναι ικανός, όλες οι έρευνες και οι θεραπείες στράφηκαν στην Αμαλία, η οποία υπέφερε από όσα της δοκίμασαν, για δώδεκα έτη. Η δυσφορία της διαφαίνεται στο ημερολόγιο της, ενώ καθώς ο καιρός περνούσε και δεν έβλεπε αποτελέσματα, τόσο πιο πολύ στεναχωριόταν, διότι της είχαν απαγορέψει και την αγαπημένη της ιπασσία. Κάποιοι μη ειδήμονες ιστορικοί έκαναν λόγο για διαστροφή της μήτρας, που εμπόδιζε τη σύλληψη, ωστόσο δεν υπάρχει τέτοιος ιατρικός όρος. Ίσως να είχε κάποια μη φυσιολογική θέση της μήτρας, όπως φαίνεται σε σκίτσα της εποχής. Όλες αυτές οι εικασίες απαιτούν γυναικολογική κολπική εξέταση ή χρήση μητροσκοπίου, που εκείνη την εποχή δεν ήταν διαδεδομένη, ενώ η σεμνοτυφία της εποχής δύσκολα την επέτρεπε. Η Αμαλία είχε εξεταστεί από πολλούς ιατρούς, που διαπίστωσαν πως τα εξωτερικά γεννητικά της όργανα είχαν «αυξημένη τρυφερότητα και ερεθισιμότητα» και η είσοδος του κόλπου ήταν στενή, κάτι που ίσως να επιδρούσε στον μηχανισμό της ατελούς συνουσίας¹⁵⁵.

Οι ιατροί των βασιλέων ταλαιπώρησαν πολύ την Αμαλία με εξετάσεις και θεραπείες. Μια ιδιαίτερα βασανιστική διαδικασία ήταν η θεραπεία «των σπόγγων», που υποστηρίχθηκε από τον ιατρό Fischer, παρά την αρχική επιφυλακτικότητα του βασιλικού ζεύγους. Βρεγμένα σφουγγάρια εισάγονταν στον κόλπο της Αμαλίας για 6 εβδομάδες, αρχικά από μια μαία και μετά από την Αμαλία, παραμένοντας κάθε φορά στον κόλπο για 24 ώρες¹⁵⁶. Η όλη διαδικασία απαιτούσε ξεκούραση και έλλειψη υπερβολικής κίνησης, οπότε οι γιατροί της απαγόρεψαν τον χορό, το κολύμπι και την ιπασσία. Κάποιοι ιατροί έλεγαν πως οι σπόγγοι διαστέλλονταν ώστε ο κόλπος να ανοίξει. Ωστόσο, ο Fischer επέμενε πως οι σπόγγοι βοηθούσαν στην καταπράνιση της ερεθισιμότητας των εξωτερικών γεννητικών οργάνων. Αυτό βέβαια ήταν άτοπο, καθώς δεν υπήρχε λόγος να

¹⁵⁵ ο.π. σελ 224-226

¹⁵⁶ Poulakou-Rebelakou, E., Tsiamis, C., Tompros, N., & Creatsas, G. (2011). Historical consequences of the infertility of Otto (1815 –67) and Amelia (1818 – 75), first Royal couple of Greece. *Journal of Medical Biography*, 19, σελ 44.

εισαχθούν στον κόλπο και να ταλαιπωρούν την γυναίκα. Ποτέ η εν λόγω θεραπεία δεν ανακοινώθηκε βιβλιογραφικώς¹⁵⁷.

Σε συνέχεια των εξετάσεων και των θεραπειών, αφού οι ιατροί των βασιλέων δεν έβρισκαν λύση, επανήλθαν στον Όθωνα, αλλά με διακριτικότητα, γιατί ήταν βασιλιάς. Του προτείαν να περιορίσει και αυτός την πολλή ιππασία, όπως και στην Αμαλία. Εξέτασαν και το ενδεχόμενο να επηρεάζεται η ικανότητα του από τη φουστανέλα, που φορούσε σχεδόν πάντα, με υπερηφάνεια. Όπως υποστήριζαν, η πολλή ιππασία και οι ενδυματολογικές του προτιμήσεις ερέθιζαν τα γεννητικά του όργανα και επέφεραν πρόωρη εκπερμάτωση. Συνέστησαν στον βασιλιά να αναπαύεται τρεις ώρες πριν την συνουσία. Αυτό όμως πιθανόν να του δημιουργούσε άγχος. Όλες οι παραπάνω μέθοδοι δεν είναι φυσικά αποδεκτές από την σύγχρονη επιστήμη¹⁵⁸.

Γύρω στο 1840, η γνωστή της πια αδυναμία να τεκνοποιήσει, επέφερε ανάφλεξη των φημών και των κουτσομπολιών, η οποία μεταδόθηκε και στους απλούς ανθρώπους. Αυτοί, δεν ενδιαφέρονταν τόσο για τις ενδεχόμενες πολιτικές επιπτώσεις της ατεκνίας, όσο για τη θλίψη που προκαλούσε το εν λόγω γεγονός. Συγκίνηση προκαλεί το γεγονός να στέλνουν οι απλοί άνθρωποι στην Αυλή της Αμαλίας συμβουλές, γιατροσόφια και οδηγίες, με απόλυτη βεβαιότητα πως θα την βοηθήσουν. Μια καμαριέρα της κρέμασε κρυφά τη νύχτα στην πόρτα της βασιλικής κρεβατοκάμαρας μια εικόνα της Γεννήσεως του Χριστού, με την ελπίδα ότι ανοίγοντας το πρωί την πόρτα η Αμαλία θα έπιανε την εικόνα και θα γινόταν θαύμα. Ένας γερο-δάσκαλος συνέθεσε στίχους κατάλληλους για τη γονιμότητα και τους έστειλε στους αυλικούς της Αμαλίας ώστε να την «διαβάσουν» και να γίνει καρπερή. Η πιο εξωφρενική κίνηση έγινε από έναν Τούρκο, ο οποίος πρότεινε να κλέψει η Αμαλία λίγη μπαρούτη από τις πιστόλες του Όθωνα, να την ανακατέψει με μέλι και να την καταπιεί!¹⁵⁹

¹⁵⁷ Ζαούσης, Α. (2002). *Αμαλία και Όθων*. Αθήνα: Ωκεανίδα, σελ 227

¹⁵⁸ ο.π. σελ 224

¹⁵⁹ ο.π. σελ 133-134

Εικόνα 29. Μια φωτογραφία που συνοδεύει μια επιστολή του Dr. Bergelied (Γερμανία) που απεικονίζει το αναπαραγωγικό σύστημα της Αμαλίας, μετά από κλινική εξέταση (1841)

Πηγή: Poulakou-Rebelakou, E., Tsiamis, C., Tompros, N., & Creatsas, G. (2011). Historical consequences of the infertility of Otto (1815 –67) and Amelia (1818 – 75), first Royal couple of Greece. *Journal of Medical Biography*, 19, σελ 44.

Το ζήτημα της ατεκνίας θα είχε κλείσει με βάση τα παραπάνω, αν δεν ανέκυπτε, μετά τον θάνατο της Αμαλίας, μια πρωτοφανής φήμη, περί παρθενίας της Αμαλίας: «η Αμαλία, σε εξορία στη Βαυαρία, κατήλθε στον τάφο παρθένος». Όταν η Αμαλία πέθανε στη Βαυαρία το 1875, ο θεράπων ιατρός Hans Viche δήλωσε πως, κατ' εντολή των αδελφών της Αμαλίας, διενέργησε νεκροψία και διαπίστωσε παρθενικότητα! Εντύπωση προκαλεί το γεγονός πως έγινε νεκροψία σε ασθενή που απεβίωσε από γνωστή αιτία – πνευμονία και κάμψη καρδιάς, ενώ είναι γνωστό πως οι νεκροψίες γίνονται για αιφνίδιους θανάτους, σε ανεξήγητες καταστάσεις κτλ. Ο Viche άφησε να διαρρεύσουν

τα ευρήματα του, αν και είναι πιθανό να μην είχε καν ελέγξει τον παρθενικό υμένα¹⁶⁰. Η αναλήθεια αυτής της φήμης αποδείχθηκε ιδίως από τον ιστορικό Ανδρέα Σκανδάμη, ο οποίος απέδειξε πως ήταν φοβερή δολοπλοκία των αδελφών της Αμαλίας. Την εποχή εκείνη, υπήρχε μεγάλη έχθρα μεταξύ του βασιλικού οίκου του Όλντενμπουργκ και του οίκου του Βίττελσμπαχ, δηλαδή της οικογένειας του Όθωνα, και τα αδέλφια της Αμαλίας ήθελαν να εκδικηθούν μετά θάνατον τον Όθωνα και την οικογένεια του, διαδίδοντας πως ήταν ανίκανος, αφού η Αμαλία βρέθηκε παρθένα. Ο ιστορικός Ανδρέας Σκανδάμης έκανε λόγο και για βαρύτατο ηθικό ολίσθημα του ιατρού Viche. Η θεραπεία των σπόγγων και μόνο αναδεικνύει αυτήν την άθλια σκευωρία¹⁶¹.

Σύντομα μετά τον θάνατο της Αμαλίας, οι δύο Βασιλικοί Οίκοι κατηγορήσαν ο ένας τον άλλον για την απώλεια του ελληνικού θρόνου. Μερικές δεκαετίες νωρίτερα, οι γιατροί του Ιατρο-Συμβουλίου της Αυλής, ενεργώντας διακριτικά, είχαν εξετάσει τον Όθωνα και είχαν ενημερώσει τον πατέρα του για ένα «μικρό ανατομικό ελάττωμα». Αυτές οι μυστικές πληροφορίες στάλθηκαν στον Klemens von Metternich, τον Αυστριακό Υπουργό Εξωτερικών, ενώ ακολούθησε πόλεμος εντυπώσεων όπου η Βαυαρία και οι σύμμαχοί της αρνήθηκαν οποιοδήποτε φυσικό ελάττωμα ή λειτουργική ανεπάρκεια στον Όθωνα, αποδίδοντας όλες τις ευθύνες στην Αμαλία, ενώ οι αντίπαλοί τους προσπάθησαν να υπερασπιστούν τη Βασίλισσα. Μερικοί σύγχρονοι ιατρικοί ιστορικοί υποθέτουν ψυχολογικούς παράγοντες για τη στειρότητα του ζευγαριού ή την

¹⁶⁰ ο.π. σελ 228

¹⁶¹ ο.π. σελ 229

ύπαρξη ανατομικών λόγων, συμπεριλαμβανομένης του συνδρόμου Mayer - Rokitansky – Kuster - Hauser¹⁶² για τη βασίλισσα¹⁶³.

Από καθαρά επιστημονική πλευρά, είναι εμφανές πως όσα έγιναν από τους τότε γιατρούς και όσα διαδόθηκαν ως φήμες δεν οδηγούν σε κάποιο πειστικό τεκμήριο για την ατεκνία του ζεύγους. Η όλη φημολογία εστίασε, λόγω άγνοιας της εποχής, στην ποιότητα της σεξουαλικής σχέσης ή σε ανατομικά αίτια, δίχως να γίνεται λόγος για την ποιότητα του σπέρματος ή για την καλή διαβατότητα των σαλπίνγων, προβλήματα ωορρηξίας π.χ., που σήμερα είναι κοινά αίτια ατεκνίας¹⁶⁴.

3.6 Ο ρόλος της βασίλισσας στην πολιτική ζωή

Η Αμαλία τον πρώτο καιρό δεν είχε ανάμειξη στην πολιτική. Μελετούσε στην Αθήνα την ελληνική γλώσσα με μεγάλο πάθος. Είχε σημειώσει εξαιρετική πρόοδο, καθώς προτιμούσε την καθομιλουμένη, αυτή που μιλούσε ο λαός (αντίθετα με τον Όθωνα που επέμενε στην καθαρεύουσα). Οι βασιλείς μιλούσαν μεταξύ τους στα γερμανικά, με τους Έλληνες ο καθένας τα δικά του ελληνικά και με τους ξένους τα επίσημα γαλλικά. Με την πάροδο του χρόνου, η Αμαλία μιλούσε πιο κοφτά με τους ξένους διπλωμάτες στις συνομιλίες της μαζί τους, καθώς θεωρούσε τον εαυτό της ως βασίλισσα ισοδύναμη με τους ξένους ηγέτες¹⁶⁵. Τηρούσε μια στάση που θα την λέγαμε «εθνικά υπερήφανη», δίχως

¹⁶² Σύμφωνα με το σύνδρομο Mayer-Rokitansky-Küster-Hauser ή αλλιώς MRKH, η μήτρα και ο κόλπος αποτυγχάνουν να αναπτυχθούν, ενώ οι λειτουργία των ωοθηκών, τα εξωτερικά γεννητικά όργανα και τα δευτερογενή σεξουαλικά χαρακτηριστικά είναι φυσιολογικά (<https://www.offlinepost.gr/2021/04/16/syndromo-mrkh-mia-zwh-xwris-mhtra/>).

¹⁶³ Poulakou-Rebelakou, E., Tsiamis, C., Tompros, N., & Creatsas, G. (2011). Historical consequences of the infertility of Otto (1815 –67) and Amelia (1818 – 75), first Royal couple of Greece. *Journal of Medical Biography*, 19, σελ 45.

¹⁶⁴ Ζαούσης, Α. (2002). *Αμαλία και Όθων*. Αθήνα: Ωκεανίδα, σελ 230

¹⁶⁵ Ζαούσης, Α. (2002). *Αμαλία και Όθων*. Αθήνα: Ωκεανίδα, σελ 132.

να ακολουθεί το πρωτόκολλο, αλλά τους μιλούσε «στα ίσια», νιώθοντας μέσα της πως είναι Ελληνίδα και απαιτούσε από τους ξένους να της μιλούν όπως σε μια βασίλισσα μεγάλης χώρας!¹⁶⁶

Η Αμαλία, αντίθετα με τον Όθωνα που ήταν διστακτικός, είχε παρορμητισμό. Σύμφωνα με προσωπική μαρτυρία της γυναίκας του ιερωμένου Λύτ, «η βασίλισσα συμπεριφερόταν με τόση πολλή ζοηράδα που καταντούσε υπερβολική».¹⁶⁷ Τη διστακτικότητα του Όθωνα την είχε αντιληφθεί η Αμαλία ήδη από τον καιρό του γάμου τους. Στα κρίσιμα γεγονότα της 3^{ης} Σεπτεμβρίου του 1843, η Αμαλία συνέλαβε αμέσως τη σοβαρότητα της κατάστασης. Ήταν βέβαιη ότι ο Όθωνας θα καθυστερούσε στις αποφάσεις του, παρενέβη αποφασιστικά και τον έπεισε. Μπορεί κανείς να πει πως η 3^η Σεπτεμβρίου 1843 αποτελεί ορόσημο της ανάμειξης της Αμαλίας στην πολιτική ζωή του τόπου¹⁶⁸. Σύμφωνα με επιστολή στον πατέρα της, του ανέφερε: «ξέρεις ότι δεν είναι στη φύση μου να υποχωρώ, όπως δεν είναι στη φύση μου ούτε ο φόβος»¹⁶⁹. Φαίνεται ξεκάθαρα λοιπόν η αποφασιστικότητα και ο παρορμητισμός της. Όπως αναφέρει η Λυτ, η Αμαλία είχε επηρεαστεί πολύ από τα γεγονότα του εξωτερικού και θεωρούσε τα γεγονότα της 3^{ης} Σεπτεμβρίου, - ως κάτι τελείως απρόοπτο για τον Όθωνα. Ωστόσο, όλοι γνώριζαν, όπως υποστηρίζει η Λυτ, πώς περίπου θα εξελισσόταν η κατάσταση ένα μήνα πριν, αλλά ο βασιλιάς δεν πίστευε πως θα γινόταν τίποτα¹⁷⁰.

Η Αμαλία θεωρούσε τον Όθωνα αρκετά ικανό βασιλιά, αλλά ανέτοιμο να ανταπεξέλθει σε τέτοιου είδους προκλήσεις και κυρίως εύπιστο και εύκολα χειραγωγήσιμο από άλλους πολιτικούς. Για το λόγο αυτό, προσπαθεί να τον επηρεάσει

¹⁶⁶ ο.π. σελ 174

¹⁶⁷ Λύτ, Χ. (1981). *Μια Δανέζα στην Αυλή του Όθωνα. Μαρτυρία της εποχής. Σημειωματάριο, Ημερολόγιο, Γράμματα*, μτφρ. Αριστέα Παπανικολάου-Κριστενσεν. Αθήνα: Ερμής, σελ. 32

¹⁶⁸ Ζαούσης, Α. (2002). *Αμαλία και Όθων*. Αθήνα: Ωκεανίδα, σελ 168

¹⁶⁹ Επ. 113 (Αθήνα, 11 Οκτωβρίου 1843), σ. 453, στο Μπούσε & Μπούσε (2020), τόμος Α΄

¹⁷⁰ Λύτ, Χ. (1991). *Στην Αθήνα του 1847-1848. Ένα ανέκδοτο ημερολόγιο*, μτφρ. Αριστέα Παπανικολάου-Κριστενσεν. Αθήνα: Ερμής, σελ. 169.

όσο περισσότερο μπορεί και ταυτόχρονα να ενισχύσει την αποφασιστικότητα και το δυναμισμό του, με το να βρίσκεται δίπλα του, ως σύμβουλος και ως άτομο εμπιστοσύνης. Γράφει χαρακτηριστικά στον πατέρα της: «Έχω την εντύπωση ότι είμαι η φρουρά του θρόνου και του Όθωνα, της τιμής του. Και γι' αυτό πρέπει να προσέχω πάντα, από τη μια μεριά τον ίδιο τον Όθωνα, να μην ξεχαστεί και αφήσει κάτι ανεκμετάλλευτο, μην τυχόν δεν κάνει αυτό που είναι χρήσιμο, και από την άλλη τους άλλους, πώς θα τους χρησιμοποιήσει σωστά, να τους μιλήσει, να τους ακούσει».¹⁷¹

Έως τα κρίσιμα γεγονότα του 1843, η Αμαλία ασχολούνταν πιο πολύ με τις δημόσιες σχέσεις του θρόνου: τη συγκρότηση της Αυλής, τις δεξιώσεις, τους χορούς και τις επαφές με τους διπλωμάτες και τους άλλους ξένους, ενώ σπουδαία ήταν και η συμβολή της στα κοινωφελή έργα. Με την πάροδο του χρόνου, καθώς οι δραστηριότητές της άρχισαν να υπερβαίνουν τα όρια των κοινωνικών έργων, άρχισαν αναπόφευκτα και οι αντιδράσεις από τους πολιτικούς κύκλους, καθώς δημιουργήθηκαν υποψίες ότι η Αμαλία είχε πολιτικές φιλοδοξίες, ότι οργανώνει δικό της πολιτικό κόμμα, καθώς και ότι επιθυμούσε να υποσκελίσει τον Όθωνα, δείχνοντας μεγαλύτερη αποφασιστικότητα από τον βασιλιά. Τα πρώτα χρόνια στην Ελλάδα είχε την ικανότητα να ξεχωρίζει τους πιο αξιόλογους μέσα από τους πολιτικούς που επισκέπτονταν το παλάτι, ώστε να βοηθήσουν τον βασιλιά, ενώ ακόμη και στις εθνικές κρίσεις στάθηκε ακλόνητη στο πλευρό του Όθωνα. Αυτό που ωστόσο εντυπωσίαζε τους πάντες ήταν η εξαιρετική της μεθοδικότητα όταν ο Όθωνας απουσίαζε στο εξωτερικό. Όταν άρχισε να αναπληρώνει τον Όθωνα, ασκώντας καθήκοντα αντιβασιλέως, κατά την απουσία του στο εξωτερικό, οργάνωσε στο γραφείο της ένα τεράστιο αρχείο πληροφοριών για τις δημόσιες υποθέσεις. Λειτουργήσε ως αντιβασιλέας τέσσερις φορές. Τότε όλα τα εκκρεμή ζητήματα διευθετούνταν άμεσα σε ελάχιστο χρόνο, αντίθετα με τον Όθωνα που ήταν υπερβολικά σχολαστικός. Η Αμαλία μελετούσε τα ζητήματα αστραπιαία, ακόμη και όλη τη νύχτα, και τα υπέγραφε. Έλεγαν μάλιστα, μεταξύ σοβαρού και αστείου: «Ο Όθωνας αναγιγνώσκει χωρίς να υπογράφει, η Αμαλία υπογράφει χωρίς να αναγιγνώσκει». Αυτό από τη μία χαροποιούσε τους

¹⁷¹ Επ. 113 (Αθήνα 11 Οκτωμβρίου 1843), σ. 455, στο Μπούσε & Μπούσε (2020), τόμος Α'

δημοσίους λειτουργούς και από την άλλη δυνάμωνε τις υποψίες όσων υποστήριζαν πως η Αμαλία ήθελε να υπερέχει του Όθωνα¹⁷².

Όπως αναφέρθηκε παραπάνω, η 3^η Σεπτεμβρίου 1843 αποτελεί ορόσημο ως προς την ανάμειξη της Αμαλίας στην πολιτική ζωή του τόπου. Πλέον οι συμβουλές της παίρνουν πιο τολμηρό χαρακτήρα, και επηρεάζουν τον Όθωνα σε κάθε απόφασή του. Η Αμαλία παρίσταται στις ακροάσεις των υπουργών, διακόπτει τον Όθωνα και εκφράζει ανοικτά τις απόψεις της. Όταν οι αποφάσεις του βασιλιά δεν της άρεσαν, τον πίεζε μετά την ακρόαση να τις αλλάξει. Για αυτό, μερικοί ιστορικοί της εποχής ονομάζουν την περίοδο 1843-1862 ως «περίοδο της βασιλείας Αμαλίας και Όθωνος»¹⁷³. -Η Χριστιάνα Λύτ, γράφει στο ημερολόγιό της ότι με τον απόλυτο χαρακτήρα που είχε η βασίλισσα, ήταν πολύ δύσκολο να της αλλάξει κανείς γνώμη.¹⁷⁴ Από τα γεγονότα του 1843, όπου αναδείχθηκε η ισχυρή προσωπικότητα του στρατηγού Καλλέργη, άρχισαν να αναδύονται περίεργες ερωτικές φήμες, για δεσμό του με την Αμαλία. Με την δυναμική Αμαλία ο Καλλέργης συγκρούστηκε αρκετές φορές ακόμη και για ασήμαντα ζητήματα, με τους καβγάδες να υποστηρίζεται πως γίνονταν είτε για παραπλάνηση των καχύποπτων είτε λόγω της ύπαρξης κάποιας σχέσης αγάπης - μίσους μεταξύ των δυο. Αίνιγμα αποτελεί η στάση της Αμαλίας να πείσει τον Όθωνα έντονα και χωρίς δεύτερη σκέψη να ενδώσει στα αιτήματα του Καλλέργη την κρίσιμη νύχτα των γεγονότων. Υπήρχε τόση εμπιστοσύνη και συμπάθεια στο πρόσωπο του; Μήπως υπήρχε ιστορική αλήθεια σε ένα τέτοιο ειδύλλιο; Ωστόσο, ερευνητές που υποστηρίζουν την άψογη ηθική της νεαρής βασίλισσας διαψεύδουν κατηγορηματικά κάτι τέτοιο¹⁷⁵.

¹⁷² Ζαούσης, Α. (2002). *Αμαλία και Όθων*. Αθήνα: Ωκεανίδα, σελ 169-172

¹⁷³ ο.π. σελ 179

¹⁷⁴ Λύτ, Χ. (1981). *Μια Δανέζα στην Αυλή του Όθωνα. Μαρτυρία της εποχής. Σημειωματάριο, Ημερολόγιο, Γράμματα*, μτφρ. Αριστέα Παπανικολάου-Κριστενσεν. Αθήνα: Ερμής, σελ. 42

¹⁷⁵ Ζαούσης, Α. (2002). *Αμαλία και Όθων*. Αθήνα: Ωκεανίδα, σελ 189-190

Γύρω στο 1850 η Ελλάδα πέρασε μια από τις πολλές εθνικές κρίσεις, τα «Παρκερικά»¹⁷⁶. Ο λαός ένιωθε θλίψη και η Αμαλία, ως έντονα συναισθηματική προσωπικότητα, συμμεριζόταν αυτά τα αισθήματα και ήταν δίπλα στον Όθωνα στο παλάτι, ξάγρυπνη μαζί του. Ένα βράδυ βγήκε έξω και περπάτησε έξω από ένα καφενείο, όπου ο κόσμος την αναγνώρισε και τη χαιρέτισε σιωπηλά με σεβασμό. Εκείνη συγκλονίστηκε γιατί θεώρησε τον χαιρετισμό ως ένδειξη συμπαράστασης και επέστρεψε στο παλάτι κλαίγοντας για ώρες δίπλα στον Όθωνα¹⁷⁷. Όπως αναφέρει σε επιστολή προς

¹⁷⁶ Τον Απρίλιο του 1849, κατά τη διάρκεια των εορτών του Πάσχα, απαγορεύθηκε από τις αρχές το έθιμο του καψίματος του Ιούδα. Εξαγριωμένοι Αθηναίοι επέδραμαν επί της οικίας ενός εβραίου τυχοδιώκτη, ονόματι Δαβίδ Πατσίφικο, στην οδό Καραϊσκάκη στου Ψυρρή, προξενώντας ασήμαντες ζημιές. Μία άλλη εκδοχή αναφέρει ότι το περιστατικό έγινε τη Μεγάλη Παρασκευή κατά την περιφορά του Επιταφίου του Αγίου Φιλίππου, όταν ο Πατσίφικο προκάλεσε τους πιστούς. Ο Πατσίφικο, που είχε διατελέσει πρόξενος της Πορτογαλίας στην Αθήνα, αλλά είχε απαλλαγεί των καθηκόντων του λόγω καταχρήσεων, εστράφη κατά της ελληνικής κυβερνήσεως και ζήτησε αποζημίωση 888.736 δραχμών και 57 λεπτών. Ο πανούργος τυχοδιώκτης έβαλε στο παιγνίδι και την Αγγλία, αφού, εν τω μεταξύ, είχε αποκτήσει τη βρετανική υπηκοότητα. Η πονηρή «Αλβιών» δηλαδή η Μεγάλη Βρετανία, που ανταγωνίζετο Γαλλία και Ρωσία στην περιοχή, ζήτησε την καταβολή του υπέρογκου ποσού στον υπήκοο της. Η κυβέρνηση Κριεζή αρνήθηκε και η Αγγλία διέταξε στις 3 Ιανουαρίου του 1850 τον ναύαρχο Ουίλιαμ Πάρκερ να επιβάλλει ναυτικό αποκλεισμό στον Πειραιά και τα κυριότερα ελληνικά λιμάνια. Η Ελλάδα υπέστη ανυπολόγιστες ζημιές, ιδίως οι έμποροι και οι ναυτιλλόμενοι, ενώ σημαντικά ήταν και τα προβλήματα επισιτισμού στην πρωτεύουσα. Η σθεναρή στάση του βασιλιά Όθωνα συσείρωσε το λαό, που με ψυχραιμία και καρτερικότητα αντιμετώπισε την αγγλική πρόκληση. Ο αποκλεισμός ήρθη τελικά στις 15 Απριλίου του 1850, μετά και από την αντίδραση Γαλλίας και Ρωσίας, τα συμφέροντα των οποίων είχαν πληγεί από τον αποκλεισμό. Το θέμα Πατσίφικο παραπέμφθηκε τελικά σε διαιτησία και η αποζημίωση που του επιδικάστηκε ήταν μόλις 3.750 δραχμές, ποσό, όμως, σημαντικό για το φτωχό ελληνικό κράτος εκείνη την εποχή (<https://www.in.gr/2020/01/03/plus/features/yprothesi-patsifiko-kai-ta-parkerika/>)

Ζαούσης, Α. (2002). *Αμαλία και Όθων*. Αθήνα: Ωκεανίδα, σελ 182.

¹⁷⁷ Ζαούσης, Α. (2002). *Αμαλία και Όθων*. Αθήνα: Ωκεανίδα, σελ 173-174

τον πατέρα της, «ο Όθων με περιβάλλει με όλη του την εμπιστοσύνη και για όλα συσκέπτεται πρώτα με τη γυναικούλα του. Πόσο αυτό με κάνει ευτυχισμένη και με ανυψώνει, το φαντάζεσαι»¹⁷⁸, αναδεικνύοντας πως η Αμαλία είχε επιτύχει να είναι δίπλα στον Όθωνα, ως σύμβουλος που μπορεί να τον εμπιστευτεί, να μην τον καθοδηγεί με αντίθετο συμφέρον από αυτό της πατρίδας και να μοιράζεται με αυτόν το ίδιο όραμα για τη χώρα. Η Αμαλία δικαίως είχε κερδίσει τον τίτλο αυτό, γεγονός που την χαροποιεί ιδιαίτερα και αυτό είναι αρκετά σημαντικό για μια γυναίκα, εκείνη την εποχή να έχει μια τέτοια θέση στο πλάι ενός άνδρα-βασιλιά.

Κατά την πρώτη αντιβασιλεία της, από τον Αύγουστο του 1850 έως τον Μάιο του 1851, η Αμαλία ασχολήθηκε με τη δημόσια διοίκηση και έμμεσα με την πολιτική, έχοντας και νομότυπη κάλυψη σε αυτήν της την δραστηριότητα. Η νεαρή, έξυπνη και ευέλικτη κοπέλα που ο κόσμος είδε όταν ήρθε στην Ελλάδα στα 18 της, έγινε πλέον μια ολοκληρωμένη γυναίκα, ώριμη και αποφασιστική. Όταν μάλιστα ήρθε ο αδελφός της Πέτρος στην Ελλάδα, κατά την πρώτη αντιβασιλεία της, οι φήμες οργίασαν ότι σχεδίαζε να υποδείξει τον αδελφό της για διάδοχο του ελληνικού θρόνου, έχοντας πάρει πλέον απόφαση πως δεν θα αποκτήσει η ίδια παιδιά. Ωστόσο, οι φήμες έμειναν μόνο φήμες¹⁷⁹.

Στην επόμενη αντιβασιλεία της Αμαλίας, το 1856, γίνεται η εισαγωγή της ατμοπλοΐας στην Ελλάδα, ενώ λαμβάνει χώρα η Συνθήκη των Παρισίων¹⁸⁰. Δυο έτη μετά, το 1858, στην επόμενη αντιβασιλεία της Αμαλίας, θεμελιώνεται η Παλιά Βουλή, θεσμοθετήθηκαν τα Ολύμπια, εκθέσεις προϊόντων και αθλητικοί αγώνες. Το 1861, στην

¹⁷⁸ Επ. 112 (Αθήνα 17/29 Σεπτεμβρίου 1843), σ. 440, στο Μπούσε & Μπούσε (2020), τόμος Α΄

¹⁷⁹ Ζαούσης, Α. (2002). *Αμαλία και Όθων*. Αθήνα: Ωκεανίδα, σελ 188, Αλιμπέρτη, Σ. (1896). *Αμαλία η Βασίλισσα της Ελλάδος*. Αθήνα, σελ. 113.

¹⁸⁰ Είναι η συνθήκη με την οποία τερματίστηκε ο Κριμαϊκός πόλεμος στο Παρίσι, στις 30 Μαρτίου του 1956.

τελευταία αντιβασιλεία της Αμαλίας, γίνεται η δολοφονική απόπειρα εναντίον της από τον φοιτητή Αριστείδη Δόσιο στον οποίο απονεμήθηκε χάρη¹⁸¹.

Η Αμαλία είχε συνήθως αγαθές προθέσεις παράλληλα με το φλογερό, αμιγώς ελληνικό πάθος της. Με την ανάμειξη της στην πολιτική εγκαινίασε μια επώδυνη για τη χώρα παράδοση πολιτικών επεμβάσεων των συζύγων των βασιλέων¹⁸². Οι περισσότερες εφημερίδες της εποχής την επέκριναν σφοδρά. Ωστόσο, μετά την έξωση του ζεύγους το 1862 και ιδίως μετά τον θάνατο της Αμαλίας, οι σκληροί επικριτές της θα μετανιώσουν και θα της πλέξουν post mortem εγκώμια¹⁸³.

¹⁸¹ Μπαλάσκας, Ν. (2016). *Ιδρυτική (Οθωνική) Περίοδος 1832-1863 μ.Χ.* Πρόσβαση στις 13/4/2022 από: <https://sites.google.com/site/nikosmpalaskasalimedon/istoria/3-istoria-tes-neas-elladas>

¹⁸² Άλλες δυο βασίλισσες που συνέχισαν την παράδοση αυτή ήταν Γερμανίδες: η Σοφία του Κωνσταντίνου και η Φρειδερίκη

¹⁸³ Ζαούσης, Α. (2002). *Αμαλία και Όθων.* Αθήνα: Ωκεανίδα, σελ. 189.

Εικόνα 30. Ο βασιλιάς Όθωνας και η βασίλισσα Αμαλία το 1867.

Πηγή: <https://www.lifo.gr/culture/vivlio/bana-kai-mihael-mpoyse-anekdotes-epistoles-tis-basilissas-amalias-ston-patera-tis>

3.7 Οι απόψεις και ο χαρακτήρας της Αμαλίας γενικότερα

Η Αμαλία έφτασε το 1837 στην Ελλάδα ως ένα νεαρό κορίτσι και βρέθηκε σε ένα μακρινό τόπο από την πατρίδα της, τόσο γεωγραφικά όσο και ιδεολογικά. Μέσα από τις επιστολές, που αποτέλεσαν γι' αυτήν ένα μέσο επικοινωνίας με τον πατέρα της, αλλά και μια διαδικασία απελευθέρωσης, αποτύπωσε με μεγάλο αυθορμητισμό όλες τις σκέψεις της και τα συναισθήματα της. Για τη βασίλισσα Αμαλία, ο πατέρας της ήταν όχι μόνο το σημαντικότερο μέλος της οικογένειάς της, αλλά και μια ταυτόσημη προσωπικότητα με την ίδια. Μέσα από τις επιστολές της εκφράζεται ελεύθερα, προβάλλει τον χαρακτήρα της, τις δράσεις της, αναδεικνύοντας έτσι την δυναμικότητα και το θάρρος που την χαρακτήριζαν ως προσωπικότητα, οι οποίες μπορούν να θεωρηθούν αρκετά τολμηρές με άξονα τη θέση της δίπλα στον βασιλιά, το γυναικείο φύλο και τις συνθήκες της εποχής.

Από κορίτσι ακόμα στο Ολδεμβούργο είχε λάβει επιμελημένη μόρφωση από τους παιδαγωγούς της. Αυτό βέβαια ήταν κάτι που συνεχίστηκε και στην Αθήνα, όπου μελετούσε μανιωδώς την ελληνική γλώσσα. Το διάβασμα για την βασίλισσα ήταν κάτι που απολάμβανε και θεωρούσε πολύ σημαντικό εφόδιο για τον άνθρωπο. Σε επιστολή της αναφέρει: «έτσι μπορώ να ασχοληθώ εντατικά με τα ελληνικά, πράγμα που κάνω. Έχω κάθε μέρα δυο ώρες μάθημα, ενώ τρία τέταρτα ως μια ώρα επιπλέον με απασχολούν οι ασκήσεις».¹⁸⁴ Σε επιστολή προς τον πατέρα της, με ημερομηνία 9/21 Ιουνίου 1839, παρουσιάζει το καθημερινό της πρόγραμμα το οποίο περιλάμβανε, ξύπνημα στις 7 το πρωί, και έπειτα πρωινό γεύμα. Γύρω στις 10 γινόταν η ενημέρωση με όλα τα τρέχοντα θέματα της περιόδου, ενώ αργότερα μετά το μεσημεριανό δείπνο πήγαινε βόλτα στον ζωολογικό της κήπο για να ταΐσει τα ζώακια της. Την ώρα που έδυε ο ήλιος έβγαιναν βόλτα με τον Όθωνα ως έφιπποι.¹⁸⁵

Πέρα από την αγάπη της για την φύση, η Αμαλία λάτρευε και τα ζώα. Δεν είναι λίγες οι φορές που αναφέρεται σ' αυτά μέσα στις επιστολές της: «Εδώ και δυο μέρες έχω ένα τρισχαριτωμένο σκυλάκι, άσπρο με μακριά καφέ-κίτρινα σγουρά αυτιά και κηλίδες στη ράχη[...]. Είναι ωραίο ζώακι και με κάνει συχνά να χαίρομαι».¹⁸⁶ Επίσης: «Ξέχασα

¹⁸⁴ Επ. 16 (9/21 Σεπτεμβρίου 1837), σ.91, στο Μπούσε & Μπούσε (2020), τόμος Α΄

¹⁸⁵ Επ. 38 (9/21 Ιουνίου 1839), σ. 175, στο Μπούσε & Μπούσε (2020), τόμος Α΄

¹⁸⁶ Επ. 34 (25 Φεβρουαρίου 1839), σ. 157, στο Μπούσε & Μπούσε, (2020), τόμος Α΄

να σου διηγηθώ ότι τα ζώα μου πλήθυναν. Μου χάρισαν ένα ζαρκάδι, καθώς και ένα ελάφι και μια ελαφίνα σαν αυτά που είναι στον κήπο του Ράστεντε».¹⁸⁷

Η Αμαλία είχε πολλά ενδιαφέροντα και χόμπι κατά την παραμονή της στην Ελλάδα. Απολάμβανε το περπάτημα στα δρομάκια του κήπου της, πήγαινε για κολύμπι στο Παλαιό Φάληρο, ωστόσο το μεγάλο της πάθος ήταν η ιππασία.¹⁸⁸ Μεγάλη ευχαρίστηση για εκείνη ήταν και οι περιοδείες της με τον Όθωνα στην επαρχία. Λάτρευε τη ζωή της υπαίθρου, συνήθιζαν να κάθονται κάτω από ένα μεγάλο δέντρο και γευμάτιζαν με τις ώρες.¹⁸⁹ Η Αμαλία ήταν μια γυναίκα με γούστο και φινέτσα. Διέθετε μια μεγάλη και όμορφα διακοσμημένη κρεβατοκάμαρα, είχε προσωπικό κομμωτήριο, και ένα μεγάλο γραφείο με θέα προς την Ακρόπολη.¹⁹⁰ Στις επίσημες δεξιώσεις του παλατιού η Αμαλία χόρευε ασταμάτητα. Οι χοροί της αυλής τότε ήταν κυρίως βαλς και καντρίλλιες. Εκεί σέρβιραν στους καλεσμένους γλυκά και αναψυκτικά, όσοι δεν ήθελαν να χορέψουν μπορούσαν να μεταφερθούν στο κάτω πάτωμα, ώστε να παίξουν χαρτιά ή να καπνίσουν. Κατά την επιστροφή τους δεν επιτρεπόταν να πλησιάσουν την βασίλισσα οι καπνιστές.¹⁹¹

Ο κόσμος που επισκεπτόταν την αυλή συνήθιζε να πηγαίνει χωρίς λουλούδια. Αυτό συνέβαινε γιατί παρόλο που η Αμαλία αγαπούσε την φύση, ωστόσο αντιπαθούσε τη μυρωδιά των λουλουδιών. -Φοβόταν μήπως ερχόμενοι οι καλεσμένοι κόψουν από τον ίδιο της τον κήπο τα λουλούδια.¹⁹² Ένα ακόμα χαρακτηριστικό της Αμαλίας είναι ότι είχε γνώσεις πάνω σε οικονομικά ζητήματα. Δεν ήταν λίγες οι φορές που εκφραζόταν μέσα από τις επιστολές του πατέρα της για οικονομικά ζητήματα, λ.χ.: «-Μεταξύ άλλων, ζητούν κι εγώ δεν ξέρω πόσες χιλιάδες δραχμές, οι οποίες όμως κατά το συμβόλαιο είναι πληρωτέες αφού καταβληθεί η τρίτη σειρά του δανείου».¹⁹³

¹⁸⁷ Επ. 23 (10 Απριλίου 1838), σ. 124 στο Μπούσε & Μπούσε (2020), τόμος Α΄

¹⁸⁸ Λύτ, Χ. (1981). *Μια Δανέζα στην Αυλή του Όθωνα. Μαρτυρία της εποχής. Σημειωματάριο, Ημερολόγιο, Γράμματα*, μτφρ. Αριστέα Παπανικολάου-Κριστενσεν. Αθήνα: Ερμής, σελ. 41

¹⁸⁹ Ζαούσης, Α. (2002). *Αμαλία και Όθων*. Αθήνα: Ωκεανίδα, σελ. 135

¹⁹⁰ Ζαούσης, Α. (2002). *Αμαλία και Όθων*. Αθήνα: Ωκεανίδα, σελ. 146

¹⁹¹ Λύτ, Χ. (1981). *Μια Δανέζα στην Αυλή του Όθωνα. Μαρτυρία της εποχής. Σημειωματάριο, Ημερολόγιο, Γράμματα*, μτφρ. Αριστέα Παπανικολάου-Κριστενσεν. Αθήνα: Ερμής, σελ.339

¹⁹² Λύτ, Χ. (1981). *Μια Δανέζα στην Αυλή του Όθωνα. Μαρτυρία της εποχής. Σημειωματάριο, Ημερολόγιο, Γράμματα*, μτφρ. Αριστέα Παπανικολάου-Κριστενσεν. Αθήνα: Ερμής, σελ.339

¹⁹³ Επ. 34 (25 Απριλίου 1839), σ. 157 στο Μπούσε & Μπούσε (2020), τόμος Α΄

Η Αμαλία ήταν μια γυναίκα γεμάτη αυτοπεποίθηση, δυναμισμό, ευθύτητα, ειλικρίνεια, στον τρόπο που έβλεπε τη ζωή. Στη διάρκεια της παραμονής της στην Ελλάδα έκανε πολλές φιλανθρωπίες επίσης.¹⁹⁴ Έπραξε πιθανώς και λάθη αλλά αδιαμφισβήτητα η προσφορά της ήταν σπουδαία για την οποία εργάστηκε με τόσο πόθο και αυθεντικότητα. Η Αμαλία και Όθωνας ήταν πάντοτε υποστηρικτές της Μεγάλης Ιδέας για την Ελλάδα. Αρκετοί ήταν βέβαιοι και αυτοί που κατέκριναν την άποψη αυτή, όμως θα υπήρχε η Ελλάδα το ίδιο ανεπτυγμένη εδαφικά και πολιτιστικά χωρίς την πίστη σε αυτή την ιδέα; Οι γνώμες πάνω στο ζήτημα δίστανται!¹⁹⁵

¹⁹⁴ Λύτ, Χ. (1981). *Μια Δανέζα στην Αυλή του Όθωνα. Μαρτυρία της εποχής. Σημειωματάριο, Ημερολόγιο, Γράμματα*, μτφρ. Αριστέα Παπανικολάου-Κριστενσεν. Αθήνα: Ερμής, σελ.38

¹⁹⁵ Ζαούσης, Α. (2002). *Αμαλία και Όθων*. Αθήνα: Ωκεανίδα, σελ. 292

Κεφάλαιο 4. Συμπεράσματα

Η βασίλισσα Αμαλία (1818-1875) ήταν η πρώτη βασίλισσα του ελληνικού κράτους, σύζυγος του βασιλιά Όθωνα. Διετέλεσε βασίλισσα της Ελλάδας κατά το διάστημα 1836-1862, με το όνομα Αμαλία, Βασίλισσα της Ελλάδος. Αγάπησε βαθιά την Ελλάδα, είχε πλούσιο κοινωνικό και φιλανθρωπικό έργο και αποτέλεσε στόχο σκληρών επιθέσεων όταν αναμείχθηκε με την πολιτική. Εξορίστηκε από τη χώρα το 1862 και παρέμεινε εξόριστη στη Βαυαρία μέχρι το θάνατό της. Η προσωπικότητα της, η ζωή της, οι αντιλήψεις της, έχουν αποτελέσει σημείο ερευνητικού ενδιαφέροντος από διάφορους μελετητές. Σκοπός της παρούσας εργασίας ήταν να αποτυπώσει τα βασικά στοιχεία της προσωπικότητας της βασίλισσας Αμαλίας, μέσα από τέσσερις άξονες: κοινωνία, θρησκεία, εκπαίδευση, γυναίκα.

Η Αμαλία περιγράφεται, ήδη από την ηλικία των δυο ετών, ως ένα όμορφο παιδί, ταυτόχρονα έξυπνο και καλό. Απέκτησε πολλαπλές γνώσεις σε διάφορα πεδία, εκφράζοντας ιδιαίτερο θαυμασμό για την ελληνική αρχαιότητα, αλλά και τους σύγχρονους, τους ήρωες της Επανάστασης του 1821. Έμεινε ορφανή από μητέρα πολύ νωρίς, από δύο ετών. Η μητριά της έπαιξε σημαντικό ρόλο στη διαμόρφωση της κοινωνικής της συμπεριφοράς και των απόψεων της. Εξίσου σημαντική επιρροή υπήρξε και ο πατέρας της. Στο θέμα της θρησκείας παρέμεινε πιστή προτεστάντισσα, σε μια σχεδόν ολοκληρωτικά ορθόδοξη χώρα, σε όλη τη βασιλεία της και μέχρι τον θάνατό της. Η θρησκευτική πίστη και η καθοδήγηση του Θεού για τη βασίλισσα Αμαλία είχαν τεράστια σημασία.

Μετά την άφιξη της στην Ελλάδα, η Αμαλία προσπάθησε να μάθει την ελληνική γλώσσα και να προσαρμοστεί, κάτι που δεν τη δυσκόλεψε, καθώς αγάπησε την Ελλάδα. Ο ερχομός της Αμαλίας στη χώρα ζωντάνεψε την κοσμική ζωή στην Αθήνα και σηματοδότησε μια αναζωογόνηση της μικρής κοινωνίας της πρωτεύουσας. Η δράση της ταυτίστηκε με την έντονη δράση καλλωπισμού της πόλης των Αθηνών, με τη δημιουργία κήπων και τη δενδροφύτευση δρόμων. Ο Βασιλικός Κήπος αποτελεί από τα πλέον γνωστά έργα της, όντας δημιουργία μιας ισχυρής προσωπικότητας, η οποία είχε έντονο προσωπικό ενδιαφέρον για την κηπουρική και τα φυτά. Το ακίνητο του Επταλόφου, ο Πύργος της Βασιλίσσης, το Αμαλίσσιον Οικοτροφείο Θηλέων, η ίδρυση του

ασφαλιστικού φορέα για τους ναυτικούς είναι επίσης σημαντικά στοιχεία στο πλαίσιο του κοινωνικού και φιλανθρωπικού της έργου.

Η Αμαλία αποδίδει μεγάλη σημασία στην εκπαίδευση και στην καλλιέργεια των ανθρώπων. Ακόμη, δίνει έμφαση τόσο στην συμβολή των θρησκευτικών αρχών στην εκπαίδευση του ατόμου, όσο και στα στρατιωτικά πρότυπα, γεγονός που προέρχεται και από την προσωπική της εμπειρία και τον πατέρα της, ο οποίος ασχολήθηκε με την εκπαίδευσή της, είχε στρατιωτική θέση, μαθαίνοντάς της τρόπους, πειθαρχία και συνέπεια, ενδυνάμωση του χαρακτήρα, δυναμικότητα, αποφασιστικότητα και πίστη στην προσωπικότητα της. Η βασίλισσα είναι μια φιλομαθής προσωπικότητα, που θεωρεί τη μόρφωση ως ένα από τα κύρια στοιχεία που χαρακτηρίζουν τους ανθρώπους. -Πιστεύει πως η εκπαίδευση είναι ένα αγαθό της κοινωνίας που έχει τη δύναμη να την αλλάξει. Η αγάπη της Αμαλίας για τα γράμματα είναι πάντοτε εμφανής. Χαρακτηρίζεται ως προσωπικότητα με ζήλο και προστατευτικότητα προς τα γράμματα και τη φιλανθρωπία, έχοντας ως μέλημα το όφελος για το έθνος και την κοινωνία. Τρανά δείγματα αυτής της αγάπης της για τα γράμματα είναι η εύνοια και η εκτίμηση που εκφράζει σε διδασκάλους και παιδαγωγούς.

Σε ότι αφορά το γυναικείο φύλο, οι αναφορές της Αμαλίας στον πατέρα της έχουν μεγάλη λεπτομέρεια, με την Αμαλία να δείχνει προτίμηση στις γυναίκες της Ελλάδας ως προς το κάλλος και την προσωπικότητα τους σε σχέση με τις γυναίκες στο εξωτερικό. Ενδεχομένως αυτό να ενθαρρύνθηκε από την επαφή της Αμαλίας με όλες τις τάξεις των ανθρώπων, τόσο μέσα από τη θέση της όσο και μέσα από τα ταξίδια της με τον Όθωνα. Τα στοιχεία που εκτιμά σε μια γυναίκα είναι αρχικά ο χαρακτήρας, στη συνέχεια στοιχεία όπως η ταπεινότητα και η σεμνότητα, και τέλος η εμφάνιση. Η Αμαλία δείχνει μεγάλο σεβασμό στις γυναίκες της Επανάστασης του '21, αλλά και στην ευρύτερη ομάδα γυναικών, που συναντά στην επαρχία ταξιδεύοντας, σε σπίτια πολιτικών αλλά και μέσα στην Αυλή της. Θεωρεί τις γυναίκες της Αυλής καλλιεργημένες, εύστροφες, με καλή ανατροφή, με αξίες. Δεδομένης της μεγάλης σημασίας που αποδίδει η Αμαλία στη μόρφωση, απαιτεί από τις κυρίες της Αυλής να είναι μορφωμένες. Η Αμαλία πιστεύει ότι οι γυναίκες μπορούν να παρεμβαίνουν στην πολιτική, αλλά η πολιτική βούληση των γυναικών να κινείται γύρω από τους άντρες τους και να έχει περισσότερο συμβουλευτικό χαρακτήρα. Είναι μια γυναίκα η οποία τάσσεται υπέρ των γυναικών, των δικαιωμάτων

τους και των ικανοτήτων τους και πιστεύει σε αυτές. Από την άλλη, τόσο η καταγωγή της και η θέση της αλλά και η προσήλωσή της στη θρησκεία δεν της επιτρέπουν να κάνει αποδεκτή μια κοινωνική ανύψωση της θέσης της γυναίκας απέναντι στον άντρα.

Σε ότι αφορά το ζήτημα της μόδας, η περίφημη Φορεσιά της Αμαλίας συνιστά έμπνευση από τη δυτικοευρωπαϊκή μόδα και το ελληνικό παραδοσιακό φόρεμα, συμβολίζοντας τη μετάβαση της ελληνικής κοινωνίας από το ανατολικό παρελθόν της στη δυτική νεωτερικότητα. Είναι μια ενδυματολογική «παράδοση» που άντλησε πλούσιο υλικό από το πρόσφατο ιστορικό παρελθόν της χώρας, από τα ισχυρά αποθέματα της ελληνικής λαϊκής παράδοσης και επηρέασε το στυλ της ανώτερης τάξης. Η Φορεσιά της Αμαλίας επηρέασε τις Ελληνίδες, τόσο στα αστικά κέντρα όσο και στις αγροτικές περιοχές. Επηρέασε επίσης τις γυναίκες της αστικής τάξης σε όλα τα Βαλκάνια, ενώ μέχρι τα μέσα του 19ου αιώνα, υιοθετήθηκε και στην Κύπρο. Η Φορεσιά της Αμαλίας είναι ένα σημείο καμπής στην ιστορία των ελληνικών κοστουμιών, καθώς δείχνει αξιοσημείωτη αντοχή και οδηγεί στη δημιουργία ενός συγκεκριμένου τύπου κοστουμιού, ρομαντικό, εν μέρει ελληνικό, εν μέρει βιεννέζικο, που λειτουργούσε ως «σύμβολο πρακτικής και επικοινωνίας», μέσω της οποίας η Βασίλισσα μπορούσε να προσεγγίσει τις γυναίκες της Ελλάδας. Η δημιουργία του εθνικού αυτού φορέματος ήταν ευρέως διαδεδομένη κατά τη διάρκεια αυτής της περιόδου στα κράτη της Ευρώπης και αντικατοπτρίζει τις ιδεολογικές τάσεις του δέκατου ένατου αιώνα, υπό την επίδραση της οποίας γεννήθηκε το συμβολικά και ιδεολογικά φορτισμένο ελληνικό εθνικό φόρεμα.

Η Αμαλία δεν αναμείχθηκε με την πολιτική τα πρώτα χρόνια στην Ελλάδα. Ωστόσο, τα γεγονότα της 3^{ης} Σεπτεμβρίου 1843 τη συγκλόνισαν τόσο βαθιά και τραυματικά, που επηρέασαν αποφασιστικά την μετέπειτα εξέλιξη της προσωπικής και δημόσιας ζωής της. Τα κρίσιμα γεγονότα της 3^{ης} Σεπτεμβρίου του 1843 αποτελούν το ορόσημο της ανάμειξης της Αμαλίας στην πολιτική ζωή του τόπου. Πλέον οι συμβουλές της παίρνουν πιο τολμηρό χαρακτήρα, επηρεάζοντας τον Όθωνα σε κάθε απόφαση του. Η επέμβαση της γίνονταν όλο και πιο συχνά, όλο και πιο ανοικτά, απέναντι σε έναν διστακτικό σύζυγο που δε μπορούσε να ανταπεξέλθει στις πολύ δύσκολες συνθήκες του τόπου. Η Αμαλία εκφέρει γνώμη, επηρεάζει τις εξελίξεις, ανησυχεί, αναφέρεται πολύ συχνά στις επιστολές της για το Σύνταγμα. Ήταν παρορμητική, εξέφραζε την γνώμη της απροκάλυπτα, κάτι που της δημιούργησε πολλούς εχθρούς. Η Αμαλία είχε γρήγορη

αντίληψη, αποφάσιζε εύκολα και επέβαλλε ευχαρίστως τις αποφάσεις της. Ήταν πολύ δραστήρια και πίστευε πως ανταποκρίθηκε στα καθήκοντα της. Κατά την πρώτη αντιβασιλεία της, η Αμαλία ασχολήθηκε με τη δημόσια διοίκηση και έμμεσα με την πολιτική, έχοντας και νομότυπη κάλυψη σε αυτήν της την δραστηριότητα. Η νεαρή, έξυπνη και ευέλικτη κοπέλα που ο κόσμος είδε όταν ήρθε στην Ελλάδα, έγινε πλέον μια ολοκληρωμένη γυναίκα, ώριμη και αποφασιστική. Η ανάμειξη της στην πολιτική εγκαινίασε μια επώδυνη για τη χώρα παράδοση πολιτικών επεμβάσεων των συζύγων των βασιλέων. Οι περισσότερες εφημερίδες της εποχής την επέκριναν σφοδρά. Ωστόσο, μετά την έξωση του ζεύγους το 1862 και ιδίως μετά τον θάνατο της Αμαλίας, οι σκληροί επικριτές της θα μετανιώσουν και θα της πλέξουν post mortem εγκώμια.

Η Αμαλία βίωσε μεγάλο πλήγμα με τον θάνατο του πατέρα της, το 1853. Ένα θέμα που απασχόλησε έντονα την κοινή γνώμη και άδικα χρησιμοποιήθηκε εναντίον του ζεύγους ήταν η ατεκνία τους. Από το θέμα αυτό εξαρτώνταν όχι μόνο η ευτυχία του ζεύγους, αλλά και το ζήτημα της διαδοχής στον θρόνο. Οι ιατροί των βασιλέων ταλαιπώρησαν πολύ την Αμαλία με εξετάσεις και θεραπείες. Ωστόσο, από καθαρά επιστημονική πλευρά, είναι εμφανές ότι όσα έγιναν από τους τότε γιατρούς και όσα διαδόθηκαν από τις φήμες δεν οδηγούν σε κάποιο πειστικό τεκμήριο για την ατεκνία του ζεύγους. Τελικά, η ατεκνία του ζεύγους επηρέασε αποφασιστικά την εξέλιξη των πολιτικών πραγμάτων και τους οδήγησε στην εξορία, σε συμφωνία με τη γνώμη των Δυνάμεων.

Η Αμαλία ήταν όμορφη, έξυπνη, παρορμητική, βαθιά θρησκευόμενη, καλλιεργημένη. Οι επιστολές της προς τον πατέρα της συνιστούν ένα γοητευτικό ανάγνωσμα, χαρακτηριζόμενο από την ειλικρίνεια και τον αυθορμητισμό της, μέσα από τις περιγραφές του παλατιού, του Εθνικού Κήπου, της ελληνικής φύσης, του πάθους της να γίνει μητέρα, του τόπου και των ανθρώπων του, αλλά και του συζύγου της Όθωνα, έναν άπειρο, διστακτικό, αναποφάσιστο και φιλάσθενο Βαυαρό. Η πρώτη επιστολή της ήταν γραμμένη από μια κοπέλα 18 χρονών που ήρθε για πρώτη φορά στην Ελλάδα και η τελευταία όταν ήταν 34, όταν ήταν μια ολοκληρωμένη γυναίκα που είχε αρχίσει να αναμειγνύεται στις κυβερνητικές υποθέσεις. Οι επιστολές της αποτελούν ανεκτίμητη ιστορική πηγή μιας εποχής γεμάτης από ιδεολογικές και ατομικές συγκρούσεις σε ένα πολύ μικρό κράτος, με σχεδόν φεουδαρχικές δομές, το οποίο κλήθηκαν να

εκσυγχρονίσουν αυταρχικά οι Βαυαροί. Η Αμαλία αγάπησε την Ελλάδα, ακόμη και στην εξορία. Απέναντι σε έναν αναποφάσιστο και τυπολάτρη βασιλιά Όθωνα, η νεαρή Αμαλία ανέδειξε τις θαυμαστές της ικανότητες από νωρίς ως η πρώτη βασίλισσα της ανεξάρτητης Ελλάδος. Χαρακτηρίστηκε για το πλούσιο κοινωνικό και φιλανθρωπικό της έργο, υπήρξε μια γοητευτική και ισχυρή προσωπικότητα, κέρδισε τη συμπάθεια του λαού και εκπροσώπησε ένα πνεύμα προόδου στην κοινωνία της εποχής. Έδειξε συμπάθεια στους αγωνιστές και στον λαό, οραματίστηκε με πάθος για την Ελλάδα, επηρέασε την κοινωνία, τη μόδα αλλά και την πολιτική της εποχής. Οι προσπάθειές της εκτιμήθηκαν σε μεγάλο βαθμό, αλλά στιγματίστηκε από την αδυναμία της να τεκνοποιήσει διάδοχο και από την ανάμειξη της στην πολιτική.

Αθήνα, την 27 Ιανουαρίου/8 Φεβρουαρίου 1853

Αγαπημένε, καλέ, γλυκέ, αγγελικέ μου πατερούλη, {....} Έχε γεια, αγγελικέ μου πατέρα. Η στιγμή της αντάμωσης πλησιάζει. Πόσο συχνά το σκέφτομαι! Χίλιες φορές φιλάει τα χέρια σου και αγκαλιάζει τα αδέρφια της

Η κόρη σου που θα σε αγαπά αιώνια

ΑΜΑΛΙΑ¹⁹⁶

¹⁹⁶ Επ. 547 (27 Ιανουαρίου/8 Φεβρουαρίου 1853), σ. 833 στο Μπούσε & Μπούσε (2020), τόμος Β΄

Βιβλιογραφία

Ελληνική

Αλιμπέρτη, Σ. (1896). *Αμαλία η Βασίλισσα της Ελλάδος*. Αθήνα.

Γιαννόπουλος, Γ. (2003). Οι Ευρωπαϊκές Διαστάσεις της Επανάστασης. Στο: *Ιστορία του Νέου Ελληνισμού, 1770-2000*, Τόμος 3, σελ. 247-266, Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.

Ζαούσης, Α. (2002). *Αμαλία και Όθων*. Αθήνα: Ωκεανίδα.

Λάιος, Γ. (1977). *Ο Πύργος της Βασιλίσσης*. Αθήνα.

Λούβη, Λ. (2003). Το Ελληνικό Κράτος 1833-1871. Στο: *Ιστορία του Νέου Ελληνισμού, 1770-2000*, Τόμος 4, σελ 9-26, Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.

Λύτ, Χ. (1981). *Μια Δανέζα στην Αυλή του Όθωνα. Μαρτυρία της εποχής. Σημειωματάριο, Ημερολόγιο, Γράμματα*, μτφρ. Αριστεά Παπανικολάου-Κριστενσεν. Αθήνα: Ερμής.

Λύτ, Χ. (1991). *Στην Αθήνα του 1847-1848. Ένα ανέκδοτο ημερολόγιο*, μτφρ. Αριστεά Παπανικολάου-Κριστενσεν. Αθήνα: Ερμής.

Μαστοράκη, Σ. (2018). *Βασίλισσα Αμαλία: Η διερεύνηση της πολιτικής και κοινωνικής της παρουσίας στην Ελλάδα (1837-1862)*. Πτυχιακή Εργασία. Πανεπιστήμιο Αιγαίου. Ρόδος.

Μπίρης, Κ. (1939). Φρειδερίκος Σμιθ. *Αθηναϊκαί μελέται*, τχ. Β΄.

Μπίρης, Κ. Η. (1966). *Αι Αθήναι από του 19ου εις τον 20όν αιώνα*. Αθήνα.

Μπούσε, Β. & Μπούσε, Μ. (2020). *Ανέκδοτες Επιστολές της Βασίλισσας Αμαλίας στον Πατέρα της, 1836-1853*. Αθήνα: Εστία, τόμοι Α & Β.

Μπούσε, Β. (2005). *Από χθες φυτεύω φοίνικες, Εθνικός Κήπος*. Επτά Ημέρες, εφ. Καθημερινή, 17.4.2005.

Μπούσε, Β. (2020). *Η καθημερινή ζωή στην Ελλάδα του Όθωνα*. Αθήνα: Εστία.

Μπρέκης, Σ. (2003). *Ιστορία της Νεωτέρας Ελλάδος*. Αθήνα.

Παπαγεωργίου-Βενετάς, Α. (2007). *Η βασίλισσα της Ελλάδος Αμαλία, πριγκίπισσα του Ολδεμβούργου (1818-1875) και ο Βασιλικός Κήπος της Αθήνας. Η Βασίλισσα Αμαλία (1818- 1975)*. Αθήνα: Μουσείον της Πόλεως των Αθηνών (Ίδρυμα Βούρου-Ευταξία), 63-104.

Παπαδόπουλος, Γ., Αρναούτογλου, Ε., & Πέτρου, Α. (2011). Οι πρώτες περιπτώσεις εισπνεόμενης χειρουργικής αναισθησίας και οι πρωτεργάτες της στην Ελλάδα: Βερνάρδος Ρέξερ, Ερρίκος Τράμπερ, Νικόλαος Πετσάλης και Ξαβιέρος Λάνδερερ. *Ελληνική Αναισθησιολογία*, 44, 321-326.

Φίλοι του Μουσείου Γουλανδρή Φυσικής Ιστορίας (2020). *Το όραμα της Αμαλίας*. Τεύχος 139. Ιαν- Φεβ-Μαρ 2020, σελ. 9-10.

Ξένη

Charkiolakis, N., Mikelakis, M., & Psallida, M. (2008). *Landscape Architecture in the Recreational Parks and Botanical Gardens of Athens: a Historical Preview. The Cases of Royal Garden, Hasseki's Farm, Eptalofos and Zappeion Gardens*. 1st WSEAS International Conference on LANDSCAPE ARCHITECTURE (LA '08), Algarve, Portugal, June 11-13, 2008.

Daikin, D. (1972). *The unification of Greece 1770–1923*. London: Ernest Benn.

Macha-Bizoumi, N. (2012). Amalia Dress: The Invention of a New Costume Tradition in the Service of Greek National Identity. *Catwalk: The Journal of Fashion, Beauty and Style*, 1(1), 65-90.

Niemoller, G. (1997). *Die Engellinnen im Schloss-Eine Annäherung an Cäcilie, Amalie und Friederike von Oldenburg*, Oldenburg.

Poulakou-Rebelakou, E., Tsiamis, C., Tompros, N., & Creatsas, G. (2011). The lack of a child, the loss of a throne: the infertility of the first royal couple of Greece (1833–62). *Journal of the Royal College of Physicians of Edinburgh*, 41, 73–7.

Poulakou-Rebelakou, E., Tsiamis, C., Tompros, N., & Creatsas, G. (2011). Historical consequences of the infertility of Otto (1815 –67) and Amelia (1818 – 75), first Royal couple of Greece. *Journal of Medical Biography*, 19, 44–45.

Rüffer M. (2005). Otto's first years in Athens. In: *From Athens to Bamberg. The life of the first royal couple, Otto and Amelia, after 1862*. Athens: Editions of Museum of the City of Athens Vourou-Eftaxia, pp. 35–44.

Sangle S. (2000). *The Plants, the Water and the Routes is my Kingdom...The Palace Tour la Reine and the Eptalofos Land of Queen Amalia*. Athens Munich, Art and Culture in new Greece, Athens, pp. 197-212.

Watking, D., & Mellinghoff, T. (1987). *German Architecture and the Classical Ideal 1740-1840*. London.

Διαδίκτυο

520greeks (2013). *Η Ιστορία της Αμαλιάπολης*. Πρόσβαση στις 27/1/2022 από: www.520greeks.com/articles/i-istoria-tis-amaliapolis/

Αικατερίνη Μπότσαρη, κυρία επί των τιμών της βασίλισσας Αμαλίας. Έργο του ζωγράφου της βαναρικής Αυλής Joseph Karl Stieler (Γιόζεφ Καρλ Στίλερ). Ανάκτορο Νύμφενμπουργκ του Μονάχου. Πρόσβαση στις 16/1/2022 από: <https://argolikivivliothiki.gr/tag/αμαλία/>

Αικατερίνη Καρατζά ή Ρόζα Μπότσαρη. Πρόσβαση στις 28/1/2022 από: <https://www.bovary.gr/oramatistes/15798/roza-mpotsari-i-ellinida-kalloni-kori-toy-markoy-mpotsari-poy-emeine-sto-pantheon>

Αργολική Αρχαική Βιβλιοθήκη Ιστορίας και πολιτισμού. 2015 *Ξένες στην Οθωνική Ελλάδα*. Πρόσβαση στις 15/3/2022 από: <https://argolikivivliothiki.gr/2015/07/20/vana-busse/>

Αργολική Αρχαική Βιβλιοθήκη Ιστορίας & Πολιτισμού (2013). Η ατεκνία των βασιλέων Όθωνα και Αμαλίας και οι ιστορικές της συνέπειες. Πρόσβαση στις 31/1/2022 από: <https://argolikivivliothiki.gr/2013/01/29/amelia/>

Βασιλικό διάταγμα στην εφημερίδα «ΑΘΗΝΑ» της εποχής εκείνης

Πρόσβαση στις 17/4/2022 <https://www.sportime.gr/bloggers/nikos-mpourlakis/dite-to-vasiliko-diatagma-tou-othona-gia-tin-25i-martiou/>

Carl Rahl. Πρόσβαση στις 28/1/2022 από:

<https://artvee.com/dl/prometheus-2/>

Christian Hansen (architect). Πρόσβαση στις 28/1/2022 από:

[https://en.wikipedia.org/wiki/Christian_Hansen_\(architect\)](https://en.wikipedia.org/wiki/Christian_Hansen_(architect))

Γαρδικιώτης Γρίβας. Πρόσβαση στις 28/1/2022 από:

<http://www.hellenicaworld.com/Greece/Person/gr/GardikiotisGrivas.html>

Δημήτριος Καλλέργης. Πρόσβαση στις 30/1/2022 από:

<https://argolikivivliothiki.gr/2008/11/28/kallergis/>

Δήμου, Κ. (2021). *Η εκλογή του Όθωνα από τις Μεγάλες Δυνάμεις και η άφιξή του στην Ελλάδα*. Πρόσβαση στις 29 10/2021 από: <https://www.offlinepost.gr/2021/06/09/h-eklogh-toy-othona-apo-tis-megales-dynameis-kai-h-afiksh-toy-sthn-ellada/>

digitalzoot.weebly.com (2022). *Η καθημερινή ζωή στα χρόνια του Όθωνα*. Πρόσβαση στις 13/1/2022 από: <https://digitalzoot.weebly.com/3-eta-kappaalphathetaetamuepsilonrhoiotanu942-zetaomega942-sigmataualpha-chirho972nuiotaalpha-tauomicronupsilon-908thetaomeganualpha.html>

Δόσιος, Α. Πρόσβαση στις 19/2/2022 από:

<https://argolikivivliothiki.gr/2010/04/21/%CE%B4%CF%8C%CF%83%CE%B9%CE%BF%CF%82-%CE%BA-%CE%B1%CF%81%CE%B9%CF%83%CF%84%CE%B5%CE%AF%CE%B4%CE%B7%CF%82-1844-1881/>

Ελένη Πιτταδάκη. Η πρώτη διευθύντρια τού Σχολείου τής Φιλεκπαιδευτικής Εταιρείας. Πρόσβαση στις 28/1/2022 από: <https://history.arsakeio.gr/index.php/epikoinonia/174-eleni-pittadaki-i-proti-diefthyntria-toy-sxoleiou-tis-filekpaideftikis-etaireias>

François Boulanger. Πρόσβαση στις 13/1/2022 από:

<https://www.wikidata.org/wiki/Q103950531>

Greek Boston (2021). *Queen Amalia of Greece*. Πρόσβαση στις 12/10/2021 από: <https://www.greekboston.com/culture/modern-history/queen-amalia/>

Hellenica (2022). *Ναυτικό Απομαχικό Ταμείο*. Πρόσβαση στις 13/1/2022 από:
<http://www.hellenica.de/Ship/NavtikoApomachikoTameio.html>

Η Βιλελμίνη φον Ράινεκ, μια απο τις Κυρίες των Τιμών της βασίλισσας Αμαλίας.
Πρόσβαση στις 16/1/2022 από:
<https://greekcultureellinikopolitismos.wordpress.com/2018/08/16/%CE%B7-%CF%86%CE%BF%CF%81%CE%B5%CF%83%CE%B9%CE%AC-%CF%84%CE%B7%CF%82-%CE%B1%CE%BC%CE%B1%CE%BB%CE%AF%CE%B1%CF%82-%CF%84%CE%B7%CE%BD-%CE%B5%CF%80%CE%BF%CF%87%CE%AE-%CF%84%CE%BF%CF%85-%CF%8C%CE%B8%CF%89/>

Η έλευση του Όθωνα και της Αμαλίας στην Ελλάδα. Πρόσβαση στις 9/11/2021 από: <https://www.star.gr/eidiseis/san-simera/479997/othwna-kai-amalia-o-gamos-toys-to-1836>

Η σφραγίδα του κράτους, της περιόδου της απολυταρχίας του Όθωνα. Πρόσβαση στις 29/10/2021 από: <https://www.slideshare.net/Kvarnalis75/1-1844-55201539>

Η Φορεσιά της Αμαλίας. Πρόσβαση στις 16/1/2022 από: <https://www.searchculture.gr/aggregator/edm/Mandra/000068-%3A18>

in2life (2013). *Αμαλίο Οικοτροφείο*. Πρόσβαση στις 13/1/2022 από: <https://www.in2life.gr/features/dossier/dossierarticle/274355/amalieio-oikotrofeio.html>

Ιστορικά Θέματα (2013). *Η Ιστορία του Εθνικού (Βασιλικού) κήπου*. Πρόσβαση στις 27/1/2022 από: <https://www.istorikathemata.com/2013/01/the-history-of-the-Greek-national-garden.html>

Ιωάννης (Γενναίος) Κολοκοτρώνης. Πρόσβαση στις 31/1/2022 από: <https://argolikivivliothiki.gr/2009/02/04/kolokotronis-2/>

Jean Dessès. Πρόσβαση στις 28/1/2022 από: <http://www.hellenicaworld.com/Greece/Person/en/JeanDesses.html>

Johann Hermann Kretschmer. Πρόσβαση στις 28/1/2022 από: https://second.wiki/wiki/hermann_kretschmer

Joseph Karl Stieler. Πρόσβαση στις 28/1/2022 από:
<http://www.artnet.com/artists/joseph-karl-stieler/>

Karl Ludwig Friedrich Becker. Πρόσβαση στις 28/1/2022 από:
<https://www.britishmuseum.org/collection/term/BIOG18910>

Καρολος - Νικολαος Φραας (1810 - 1875). Πρόσβαση στις 28/1/2022 από:
<http://www.biol.uoa.gr/istorika-stoixeia/karolos-nikolaos-fraas.html>

Κουσκούρη Πολυτίμη (1820-1854) – Βιογραφία & Εργογραφία. Πρόσβαση στις 28/1/2022 από: <https://argolikivivliothiki.gr/2012/03/23/kouskouri/>

Μπαλάσκας, Ν. (2016). *Ιδρυτική (Οθωνική) Περίοδος 1832-1863 μ.Χ.* Πρόσβαση στις 13/4/2022 από: <https://sites.google.com/site/nikosmpalaskasalimedon/istoria/3-istoria-tes-neas-elladas>

Ν.Α.Τ. (2022). Ιστορικό και Σκοπός. Πρόσβαση στις 28/1/2022 από:
http://www.nat.gr/site/categories/nat/history_target.csp

Νικηφόρος Λύτρας. Πρόσβαση στις 28/1/2022 από:
<https://www.timesnews.gr/nikiforos-lytras-1832-1904-theoretai-apo-toys-simantikoteroy-s-ekprosopoys-tis-scholis-toy-monachoy/>

Ο βασιλιάς Όθωνας και η βασίλισσα Αμαλία το 1867. Πρόσβαση στις 31/1/2022 από: <https://www.lifo.gr/culture/vivlio/bana-kai-mihael-mpoyse-anekdotes-epistoles-tis-basilissas-amalias-ston-patera-tis>

Ο Βασιλικός Κήπος την εποχή της Αμαλίας. Πρόσβαση στις 13/11/2021 από:
<https://attikigh.com/2018/02/14/%CF%80%CF%8C%CF%84%CE%B5-%CE%BF-%CE%B2%CE%B1%CF%83%CE%B9%CE%BB%CE%B9%CE%BA%CF%8C%CF%82-%CE%BA%CE%AE%CF%80%CE%BF%CF%82-%CF%84%CE%B7-%CE%B1%CE%BC%CE%B1%CE%BB%CE%AF%CE%B1%CF%82-%CE%AD%CE%B3%CE%B9%CE%BD/>

Ο γάμος του Όθωνα και της Αμαλίας. Πρόσβαση στις 9/11/2021 από:
<https://choratouaxoritou.gr/?p=79919&cn-reloaded=1>

Ο γάμος του Όθωνα και της Αμαλίας. Πρόσβαση στις 9/11/2021 από:
<https://www.star.gr/eidiseis/san-simera/479997/othwna-kai-amalia-o-gamos-toys-to-1836>

Όθωνας. Πρόσβαση στις 29/10/2021 από:
http://ebooks.edu.gr/ebooks/v/html/8547/2188/Istoria_ST-Dimotikou_html-empl/index4_1.html

Παλαιά φωτογραφία της εισόδου στον Κήπο. Πρόσβαση στις 13/11/2021 από:
<https://attikigh.com/2018/02/14/%CF%80%CF%8C%CF%84%CE%B5-%CE%BF-%CE%B2%CE%B1%CF%83%CE%B9%CE%BB%CE%B9%CE%BA%CF%8C%CF%82-%CE%BA%CE%AE%CF%80%CE%BF%CF%82-%CF%84%CE%B7-%CE%B1%CE%BC%CE%B1%CE%BB%CE%AF%CE%B1%CF%82-%CE%AD%CE%B3%CE%B9%CE%BD/>

Πηνελόπη Λιδωρίκη – Παπαηλιοπούλου. Πρόσβαση στις 28/1/2022 από:
<http://www.krokilio.gr/el/static/Pinelopi-Lidoriki>

Σπυρίδων Χατζηγιαννόπουλος. Πρόσβαση στις 28/1/2022 από:
<https://paletaart.wordpress.com/2014/07/23/%CF%87%CE%B1%CF%84%CE%B6%CE%B7%CE%B3%CE%B9%CE%B1%CE%BD%CE%BD%CF%8C%CF%80%CE%BF%CF%85%CE%BB%CE%BF%CF%82-%CF%83%CF%80%CF%85%CF%81%CE%AF%CE%B4%CF%89%CE%BD-spiridon-chatziannopoulos-1820-1905/>

Σύνδρομο Mayer-Rokitansky-Küster-Hauser. Πρόσβαση στις 31/1/2022 από:
<https://www.offlinepost.gr/2021/04/16/syndromo-mrkh-mia-zwh-xwris-mhtra/>

Τα γεγονότα της 3^{ης} Σεπτεμβρίου 1843. Πρόσβαση στις 13/11/2021 από:
<https://www.offlinepost.gr/2019/08/31/%CE%B7-%CE%B5%CE%BB%CE%BB%CE%AC%CE%B4%CE%B1-%CF%84%CE%BF%CF%85-%CF%8C%CE%B8%CF%89%CE%BD%CE%B1-%CE%AC%CF%86%CE%B9%CE%BE%CE%B7-%CF%80%CF%81%CF%8E%CF%84%CE%B5%CF%82-%CE%B5%CE%BD%CE%AD%CF%81%CE%B3%CE%B5/>

Το Αμαλίοιο Οικοτροφείο Θηλέων. Πρόσβαση στις 13/1/2022 από:
<https://amalieion.gr/>

Υπόθεση Πατσίφικο και τα Παρκερικά. Πρόσβαση στις 31/1/2022 από:
<https://www.in.gr/2020/01/03/plus/features/yprothesi-patsifiko-kai-ta-parkerika/>

Υπουργείο Εξωτερικών (2021). Οι Συνθήκες και τα Πρωτόκολλα της Ανεξαρτησίας. Πρόσβαση στις 29/10/2021 από: <https://200years.mfa.gr/international-treaties/>

Φανή Χιλλ. Η δασκάλα. Πρόσβαση στις 28/1/2022 από:
<http://athensfirstcemeteryingreek.blogspot.com/2018/12/blog-post.html>

Φίλιππος Μαργαρίτης, κυρία με φορεσιά Αμαλίας 1855. Πρόσβαση στις 16/1/2022 από:
<https://greekcultureellinikospolitismos.wordpress.com/2018/08/16/%CE%B7-%CF%86%CE%BF%CF%81%CE%B5%CF%83%CE%B9%CE%AC-%CF%84%CE%B7%CF%82-%CE%B1%CE%BC%CE%B1%CE%BB%CE%AF%CE%B1%CF%82-%CF%84%CE%B7%CE%BD-%CE%B5%CF%80%CE%BF%CF%87%CE%AE-%CF%84%CE%BF%CF%85-%CF%8C%CE%B8%CF%89/>

Φωτεινή Μαυρομιχάλη (1826-1878) κυρία επί των τιμών της βασίλισσας Αμαλίας. Πρόσβαση στις 16/1/2022 από: <https://argolikivivliothiki.gr/tag/αμαλία/>

Φωτεινή Μαυρομιχάλη. Πρόσβαση στις 28/1/2022 από:
<https://www.mixanitouxronou.gr/fotografiko-ntokoymen-toi-quot-kyries-ton-timon-quot-stin-ayli-tis-amalias/>